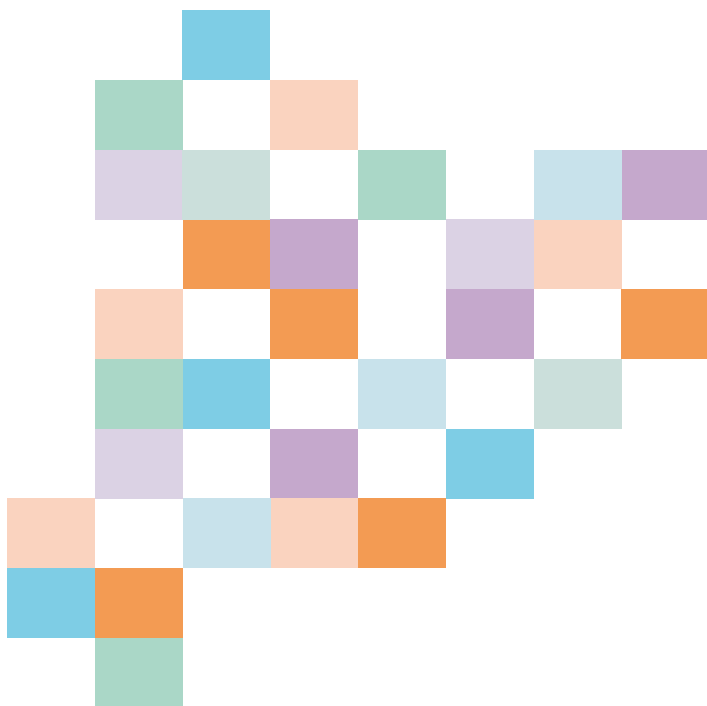

III JORNADES CATALANES SOBRE L'INFANT

La responsabilitat dels adults vers els infants

25 ANYS DE LA CONVENCIÓ DE LES NACIONS UNIDES SOBRE ELS DRETS DE L'INFANT

© Generalitat de Catalunya
i Justícia i Pau, 2014

**Direcció General d'Atenció
a la Infància i l'Adolescència**

Avinguda del Paral·lel, 50-52
08001 Barcelona

Justícia i Pau de Barcelona

Roger de Llúria, 126, 3er 1a
08037 Barcelona

© Coordinadors:

Jordi Cots i Moner,
Araceli Lázaro Aparicio,
Mària Urmeneta i Sanromà,
Jesús Vilar Martín

Col·laboradors:

Irene Balaguer Felip
Jorge Cardona Llorens
Jordi Collet Sabé
Jordi Cots i Moner
Miquel de Paladella Salord
Francesc Garreta i Gambús
Josep González-Agàpito
Rosa Jové Montanyola
Antoni Martínez Roig
Joan Salicrú
Joan Soler Amigó
Maria Truñó i Salvadó

Se'n permet la reproducció
i difusió sempre que se
n'esmenti la procedència
(títol, editors, autors). No se
n'autoritza l'ús comercial ni
les obres derivades.

1a edició electrònica:
octubre de 2014

Dipòsit legal: B 21417-2014

Disseny interactiu:

Estudi Carme Vives
Aina Pongiluppi

III JORNADES CATALANES SOBRE L'INFANT

La responsabilitat dels adults vers els infants

JORDI COTS I MONER, ARACELI LÁZARO APARICIO,
MARIA URMENETA I SANROMÀ, JESÚS VILAR MARTÍN (COORDS.)

7 **Justificació**

9 **Pròleg** DR MANFRED LIEBEL

13 **III JORNADES CATALANES SOBRE L'INFANT**

14 **Presentació de les Jornades**

18 **Programa de les Jornades**

22 **Inauguració de les Jornades**

29 **PRESENTACIÓ DE LES PONÈNCIES**

30 **Ponències**

El dret de l'infant a fer que el seu interès superior sigui una consideració primordial en totes les decisions que l'afectin
JORGE CARDONA LLORENS

51 Procés de la incorporació dels drets de l'infant a Catalunya
JORDI COTS I MONER

67 La infància a Catalunya. Una realitat cultural complexa
JOSEP GONZÁLEZ-AGÀPITO

79 Propostes d'innovació MIQUEL DE PALADELLA SALORD

88 **Experts**

88 El (bon) vincle entre docents i famílies: un dret de tots els infants. Propostes per a la seva millora JORDI COLLET SABÉ

99 Cultura popular: les arrels i les llavors JOAN SOLER AMIGÓ

108 Reflexions sobre l'infant i el món de la salut
DR. ANTONI MARTÍNEZ ROIG

122 El valor de la interioritat des de l'òptica d'un periodista
JOAN SALICRÚ

127 **CLOENDA DE LES JORNADES**

128 **Parlaments** EDUARD IBÁÑEZ, JORDI COTS / M. JESÚS LARIOS.

132 **Declaració de les III Jornades Catalanes sobre l'Infant**

135 **PRESENTACIÓ DELS GRUPS DE TREBALL**

136 **Seminaris i treball de les Jornades**

136 Responsabilitat social de la família
envers la infància i l'adolescència ROSA JOVÉ MONTANYOLA

146 Responsabilitat social de l'escola
envers la infància i l'adolescència IRENE BALAGUER

158 Responsabilitat social del lleure
envers la infància i l'adolescència FRANCESC GARRETA I GAMBÚS

174 Responsabilitats socials de la ciutadania
envers la infància i l'adolescència MARIA TRUÑÓ

192 **Adreces d'interès**

193 **Textos d'interès**

JUSTIFICACIÓ

Les III Jornades Catalanes sobre l'Infant han estat una oportunitat magnífica per contrastar punts de vista entre professionals i referents adults relacionats directament amb la infància i l'adolescència pel que fa a l'estat actual de l'aplicació de la Convenció sobre els drets de l'infant, per identificar reptes i per establir línies de treball futures. Des de l'organització, s'ha procurat que els debats fossin profitosos i, una manera de fer-ho, ha estat centrar-los en uns materials de referència al voltant dels quals s'han estructurat les sessions de treball. Aquests materials han estat de tres tipus. En primer lloc, les ponències marc; en segon lloc, les produccions dels grups de treball en els seminaris previs al desenvolupament de les jornades i, posteriorment, les conclusions de cadascun d'ells després de les discussions en les jornades; en tercer lloc, les aportacions a les produccions de cada grup a càrrec de persones expertes.

Ens ha semblat convenient fer el recull de tots aquests materials i posar-los a disposició de totes les persones interessades i preocupades per la realitat de la infància avui dia. Més enllà de la qualitat que cadascun dels textos té per si mateix, és d'especial interès una mirada transversal a tot el conjunt per la combinació de descripció i diagnòstic, aportacions des de perspectives teòriques i conceptuals de referència i, finalment, prospectiva i definició d'accions de treball.

Així doncs, en aquest recull trobareu tota la producció escrita d'aquestes Jornades: parlaments institucionals, ponències, taules rodones, elaboracions de grups de treball i un manifest final que tanca les jornades però, a la vegada, obre el camí per donar continuïtat a tota aquesta producció.

PRÒLEG

DR MANFRED LIEBEL

Catedràtic de Sociologia,

Director del Mestratge “Childhood Studies and Children’s Rights” a la Universitat Lliure de Berlín i membre del Comitè Directiu de la Xarxa Europea de Mestratges en Drets de la Infància

Els drets dels infants, regulats per la Convenció de les Nacions Unides sobre els Drets de l’infant, són d’igual validesa per a tots ells, sense distinció d’edat ni de condicions de vida. No obstant això, és evident que no tots gaudeixen dels seus drets en la mateixa mesura. Fins i tot, podríem formular la paradoxa que els infants els drets dels quals es veuen més seriosament violats i els quals depenen més urgentment i en major mesura d’aquests drets, són els que més dificultats troben per reivindicar-los.

Aquesta circumstància evidencia la important responsabilitat que recau sobre els adults per facilitar als infants l’exercici dels seus drets. Aquesta responsabilitat és vàlida de cara a tots els infants, però cobra més importància en relació a aquells els drets dels quals es veuen greument violats. Aquesta comesa no és únicament vàlida en aquest instant, sinó que ha de renovar-se a favor de cada infant i cada generació que veu la llum per primera vegada.

Per a la gran majoria dels infants els seus drets són, per ara, una cosa desconeguda. Aquesta circumstància està lligada al fet que el món dels drets és un món d’adults. Els drets dels infants no els van formular ells mateixos, sinó que ho van fer els adults a favor seu. Per això, es presenten en un llenguatge més difícil de comprendre per als infants que no pas per als adults. Per fer-los comprensibles de cara als infants, cal traduir-los de nou a un idioma que aquests puguin entendre. No obstant, això no és suficient.

Aquesta circumstància, que advoca per l’aplicació dels drets dels infants indistintament, té com a conseqüència la formulació d’aquests drets de manera ge-

Text traduït de l’alemany al català.

neral i abstracta. Si bé és important donar a conèixer als infants els seus drets -tal com s'estableix expressament en la Convenció relativa als Drets de l'infant-, això tampoc no és suficient. Per facilitar-los la tasca de comprendre en la seva vida el significat dels seus drets, aquests han d'estar en consonància amb la vida dels infants. Han de percebre en quina mesura els drets representen una utilitat, així com per què i com poden contribuir a una millora en la seva vida.

Els drets tenen sentit únicament en una societat institucional que els prengui seriosament i els respecti. Igual que els drets humans, la Convenció relativa als Drets de l'infant ressalta expressament la responsabilitat dels Estats -així com el compromís de tots els Estats que van ratificar aquesta Convenció- de respectar els drets dels infants i de portar-los a la pràctica. No obstant això, no tots els estats compleixen aquests compromisos ni de la mateixa manera. Un problema no menys important és que les institucions estatals sovint no representen credibilitat per als infants. Aquests experimenten, sovint, una violació dels seus drets, no només per part de persones sense benevolència, sinó també per institucions la responsabilitat de les quals hauria de ser la d'assegurar el compliment dels drets esmentats. Els infants només es veuran obligats a reivindicar els seus drets quan tinguin confiança en les institucions que vetllen pels seus drets.

Gràcies al Tercer Protocol Facultatiu que va entrar en vigor el 14 d'abril del 2014, els infants compten, per primera vegada en els països signataris, amb el dret d'emprendre accions judicials internacionals contra la violació dels seus drets, com per exemple en el Comitè dels Drets de l'Infant de les Nacions Unides a Ginebra. No obstant, això pressuposa que hagin esgotat ja, sense cap èxit, les vies legals al país d'origen. El procés és tan complex i està tan carregat de traves que els infants són incapaços de dur-lo a terme sense l'ajuda especialitzada d'adults. Conseqüentment, en tots els països és urgent la creació d'organitzacions que representin els interessos dels infants i els brindin consell i suport.

Una responsabilitat especial se centra en els infants desfavorits, que, fins ara, no tenen veu. Entre aquest grup es troben els infants més petits, els infants amb discapacitats, els refugiats o en situació de pobresa. Aquests re-

quereixen tant de punts de contacte com de persones capacitades, fàcilment accessibles, amb la comesa de representar-los legalment, de manera que el més petits puguin confiar en ells. El repte d'aquestes accions i persones resideix en defensar els interessos i drets de l'infant de manera que aquests se sentin respectats i amb la confiança suficient per propugnar els seus propis drets. La defensa dels drets dels infants no s'ha de fer exclusivament en el seu nom, sinó que cal reforçar la inclusió d'aquests en el procés. A més, aquest aspecte està lligat a un comportament proactiu en la defensa d'unes condicions de vida dignes i en la creació d'una cultura en què es preservin els drets dels infants, on l'execució i compliment d'aquests drets es converteixi en una cosa normal.

Un dels elements principals d'una cultura en què es preservin els drets dels infants és la possibilitat que comptin amb la representació dels seus interessos i que, al seu torn, les autoritats responsables respectin i recolzin aquests interessos. Els infants i adolescents de Catalunya protagonitzen, en aquest cas, un pas important. No obstant això, únicament podran advocar pels drets de tots els infants quan aquests drets estiguin oberts a infants socialment desfavorits, que mai abans hagin pogut comptar amb una representació dels seus interessos, o la seva participació hagi experimentat grans obstacles. A més a més, és important que la representació dels interessos dels infants en brindi la possibilitat i n'asseguri el dret de participació en decisions d'organismes estatals on entrin en joc els interessos de l'infant.

III JORNADES CATALANES SOBRE L'INFANT

La responsabilitat dels adults vers els infants

Barcelona, 13 i 14 de febrer de 2014

PRESENTACIÓ DE LES JORNADES

Amb motiu de la commemoració dels 25 anys de la Convenció de les Nacions Unides sobre els drets de l'infant, dels 35 anys de l'Any Internacional de l'Infant, els cinc anys de la Crida Mundial a favor de la Infància i amb la voluntat de fer present el Pacte per a la Infància a Catalunya, promogut pel Departament de Benestar Social i Família, es presenten i ofereixen les III Jornades Catalanes sobre l'Infant,¹ organitzades conjuntament per l'Observatori dels Drets de la Infància i la Comissió de la Infància de Justícia i Pau.

A l'origen d'aquestes Jornades hi ha la constatació de l'existència d'estudis i investigacions sobre la situació de la infància, les conclusions o orientacions dels quals resten en un àmbit acadèmic sense arribar a la societat en general. Ens cal, doncs, un diagnòstic per a l'acció, que s'ha de convertir en missatges senzills i clars, amb indicació de recursos possibles i proporcionant la informació que sigui més útil per a cada cas, per fer-ho arribar a la gent del carrer, especialment a aquells sectors de la població menys formats i menys informats.

L'infant (s'entén l'infant i l'adolescent) d'aquestes Jornades és tot infant; diríem que tot infant i l'infant com un tot, en totes les situacions i en totes les seves dimensions. Si un dels objectius de les Jornades és obtenir un encontre fecund entre adults i infants “en les seves relacions quotidianes” –com diu el Pacte–, la Convenció, plenament vigent en aquest seu 25è aniversari, dissenya el perfil d'infant i d'adult al qual hem d'arribar. Els seus articles 17, 23, 27 i 32 ens parlen del seu benestar i el seu desenvolupament físic, mental, social, espiritual, moral i cultural.

1 Unes I JORNADES es van celebrar el 1979, organitzades per la Federació Catalana d'ONG per a l'Any Internacional de l'Infant, d'on va sorgir la Comissió de la Infància de Justícia i Pau, i unes II JORNADES van tenir lloc el 1990, organitzades per la Coordinadora Catalana al Servei de l'Infant, coalició d'entitats també impulsada per la Comissió de la Infància, amb motiu de l'aprovació de la Convenció de les Nacions Unides sobre els Drets de l'Infant.

Altrament, és la infància d'una societat insegura i desconcertada que, a més, viu en una crisi econòmica que li afecta particularment. Però en el treball d'aquests dies no s'abordarà el tema de la pobresa infantil. Pel fet de ser punyent, podria tendir a esdevenir qüestió primordial. Els infants, d'entre els col·lectius vulnerables, “deturen el seu creixement i difícilment aquest creixement perdut es pot recuperar mai més” (Eglantyne Jebb). Tant és així que les Jornades assumeixen els plantejaments, les estratègies i les reivindicacions, tant institucionals com de la societat civil, per eradicar la pobresa infantil. Aquest és l'objectiu nuclear de tot el sistema de protecció.

Les Jornades promouen la visió comprensiva de la Convenció, en el sentit que tots els seus aspectes i articles tenen la mateixa prioritat i que es complementen els uns als altres.

En l'encontre entre el món de l'adult i el de l'infant hi ha d'haver un acord bàsic. La idea de pacte és en aquestes Jornades. Aleshores, el Pacte per a la Infància i l'Adolescència a Catalunya, que també té una visió comprensiva, ha d'afavorir aquest encontre. I, al seu torn, les conclusions de les Jornades han de contribuir a l'aplicació del Pacte institucional.

Comitè organitzador

- SR. JORDI COTS I MONER, Comissió d'Infància de Justícia i Pau.
- SRA. ARACELI LÁZARO APARICIO, Secretaria de l'Observatori dels Drets de la Infància.
- SRA. MARIA URMENETA I SANROMÀ, Comissió d'Infància de Justícia i Pau.
- SR. JESÚS VILAR MARTÍN, vocal de l'Observatori dels Drets de la Infància.

Equip assessor

Els vocals i les persones de les entitats de l'Observatori que han format part de l'equip assessor són:

- SRA. ESTER BATLLE. ACIM.
- SRA . MARIA EULÀLIA PALAU. ACIM.
- SRA. ENCARNACIÓN DEL PILAR GIMENEZ. FAPAES.
- SR. FIDEL PRELLEZO. CEESC.

- SR. PEPÍN DE LA ROSA. CEESC.
- SRA. CARMEN SERRADELL. Societat Catalana de Pediatria.
- SRA. NEUS VEGÉS. Departament d'Ensenyament.

Persones destinatàries de les Jornades

En paraules d'Eglantyne Jebb: “...totes aquelles persones que estan en contacte amb els infants, és a dir, la immensa majoria de la humanitat...” (mestres, pediatres, infermers/eres, logopedes, fisioterapeutes, neuropediatres, llevadors/ores, treballadors/ores socials, treballadors/ores familiars, educadors/ores socials, mediadors/ores, advocats/ades, monitors/ores, pedagogs/ogues, psicòlegs/psicòlogues, integradors socials, responsables d'escoles de pares, periodistes, Guàrdia Urbana, comunicadors/ores, membres de les AMPA, dels centres de recursos pedagògics, de les AV, etc., i totes aquelles persones que tenen relació amb la infància).

Temàtiques a abordar

- L'interès superior de l'infant.
- La infància a Catalunya.
- Procés de la incorporació dels drets dels infants a Catalunya.
- La responsabilitat social de la família, de l'escola, del lleure i de la ciutadania envers la infància i l'adolescència.

Metodologia

Aquestes Jornades presencials són el punt de tancament d'un procés que va començar el setembre de 2013 amb el treball previ de quatre seminaris vinculats als quatre blocs temàtics citats anteriorment, de manera que s'arribarà a les Jornades amb tot un treball de discussió i d'elaboració de documents ja fet, que seran els que es presentaran i continuaran essent objecte de reflexió els dies 13 i 14 de febrer.

El treball de reflexió s'organitzarà com a continuïtat d'aquests seminaris i dels seus objectius inicials:

- Identificar la percepció social de la infància en el seu espai de relació i/o treball mitjançant uns indicadors construïts a partir de la Convenció.

- Identificar els aspectes que limiten o inhibeixen l'aparició satisfactòria d'aquests indicadors.
- Identificar què ha de canviar en aquell col·lectiu específic per superar aquesta limitació.
- Proposar accions concretes, adreçades a tots els professionals i a la societat en general, per tal de promoure aquest canvi.

Per tot això se sol·licita l'adscripció a un dels seminaris a l'hora de fer la inscripció.

Objectius

Les III Jornades Catalanes sobre l'Infant es proposen:

- Abordar aquells temes que tinguin més influència per obtenir un encontre fecund entre adults i infants, principalment els temes de família i educació.
- Fer presents les mancances que es detecten en el món de la infància en les condicions per a l'exercici dels seus drets.
- Elaborar propostes vàlides per assegurar l'encontre sa, positiu i constructiu entre adults i infants.
- Debatre sobre els recursos i els mitjans que puguin afavorir i facilitar aquest encontre.
- Proposar línies de sensibilització a la societat en conjunt de la necessitat d'implicar-se en l'atenció a la infància, de sentir-se'n responsable.
- Implicar la societat civil en el desenvolupament i la implementació dels principis de la Convenció sobre els drets de l'infant.
- Identificar estratègies que possibilitin el desenvolupament integral de la infància i l'adolescència.
- Afavorir la presa de consciència de la societat dels recursos que té per obtenir-ne una relació positiva amb la infància.
- Establir línies de treball per dur a la pràctica les conclusions de les Jornades.

És a dir, l'objectiu principal és promoure l'encontre amb els infants i adolescents i la societat adulta, proposar camins, establir prioritats, detectar necessitats, afavorir mitjans... en conclusió: afavorir i iniciar un canvi de mentalitat col·lectiva sobre la infància.

PROGRAMA DE LES JORNADES¹

Dijous, 13 de febrer de 2014

9 h	Recepció dels assistents i lliurament de la documentació.
9.30 - 10 h	Inauguració de les Jornades. A càrrec de: Senyora NEUS MUNTÉ, consellera de Benestar Social i Família. Senyor JORDI COTS I MONER, mestre, advocat, doctor en dret. Creador de la Comissió d'Infància a Justícia i Pau el 1980 i exadjunt al Síndic per als infants de 1997 al 2004.
10 h	Ponència: L'interès superior de l'infant. A càrrec del senyor JORGE CARDONA, catedràtic de dret internacional públic de la Universitat de València i membre del Comitè dels Drets de l'Infant, òrgan que supervisa l'aplicació de la Convenció sobre els drets de l'infant a l'Organització de les Nacions Unides. Presentació a càrrec de la senyora QUIMA OLIVER, d'UNICEF, coordinadora del projecte Una escola amb drets.
11.30 h	Descans.
12 h	Exposició sobre: "El procés de la incorporació dels drets dels infants a Catalunya" . A càrrec del senyor JORDI COTS I MONER.
-

1 Programa previst, hi van haver modificacions.

12.45 - 13.45 h

Aportacions per al debat dels seminaris:

Els vincles entre docents i famílies, pel senyor JORDI COLLET, professor de sociologia de l'educació a la Universitat de Vic.

Cultura popular: les arrels i les llavors, pel senyor JOAN SOLER AMIGÓ, escriptor i pedagog.

Presentació a càrrec del senyor JESÚS VILAR MARTÍN, mestre i doctor en pedagogia. Professor de pedagogia social, ètica professional i planificació educativa a la Facultat d'Educació Social i Treball Social Pere Tarrés (URL). Membre de l'Observatori dels Drets de la Infància des del 2007.

15.30 - 16.30 h

Aportacions per al debat dels seminaris:

Reflexions sobre l'infant i el món de la salut, pel senyor ANTONI MARTÍNEZ ROIG, doctor en medicina i especialista en pediatria i puericultura. Membre de l'Observatori dels Drets de la Infància i vocal de la Societat Catalana de Pediatria.

El valor de la interioritat des de l'òptica d'un periodista, pel senyor JOAN SALICRÚ, periodista i codirector de la revista *Valors*.

Presentació a càrrec del senyor JESÚS VILAR MARTÍN.

16.30 - 16.45 h

Presentació de la filosofia, la metodologia i les finalitats i els coordinadors dels seminaris. A càrrec de la senyora ARACELI LÁZARO APARICIO, educadora social i pedagoga. Secretària de l'Observatori dels Drets de la Infància.

16.45 - 19.30 h

Seminaris de reflexió:

Responsabilitat social de la família envers la infància i l'adolescència

Coordinadora: senyora ROSA JOVÉ MONTANYOLA, llicenciada en psicologia, especialitzada en psicologia clínica

infantil i juvenil, membre de l'Observatori dels Drets de la Infància i vocal del Col·legi de Psicòlegs de 2007 al 2013.
Responsabilitat social de l'escola envers la infància i l'adolescència

Coordinadora: senyora IRENE BALAGUER FELIP, mestra d'educació infantil, presidenta de l'Associació Rosa Sensat i membre des de 2007 de l'Observatori dels Drets de la Infància.

Responsabilitat social del lleure envers la infància i l'adolescència

Coordinador: senyor FRANCESC GARRETA GAMBÚS, llicenciat en ciències de l'educació per la Universitat Ramon Llull, expert en educació en el lleure i participació social. Professor de la Facultat d'Educació Social i Treball Social de la Fundació Pere Tarrés (URL).

Responsabilitat social de la ciutadania envers la infància i l'adolescència

Coordinadora: senyora MARIA TRUÑO I SALVADÓ, responsable de polítiques d'infància d'UNICEF Comité Catalunya. L'entitat és membre de l'Observatori dels Drets de la Infància des de l'any 2007.

Divendres, 14 de febrer de 2014

9 - 10.30 h Treball de síntesi dels grups dels seminaris de reflexió.

10.30 - 11.30 h Ponència: **La Infància a Catalunya.**
A càrrec del senyor JOSEP GONZÁLEZ AGÀPITO. Catedràtic del Departament de Teoria i Història de l'Educació de la Universitat de Barcelona. Membre de la Secció de Filosofia i Ciències Socials de l'Institut d'Estudis Catalans. Presentació a càrrec del senyor PEPÍN DE LA ROSA, vocal del Col·legi d'Educaadores i Educadors Socials de Catalunya a l'Observatori dels Drets de la Infància.

11.30 - 12 h

Descans.

12 - 13 h

Ponència: **Síntesi de les Jornades.**

A càrrec del senyor MIQUEL DE PALADELLA. Cofundador d'UpSocial i director del programa Social Innovation for Communities (SIC), una iniciativa que soluciona reptes socials a través d'innovacions provades amb èxit en altres països. Anteriorment va treballar a l'UNICEF, Plan internacional, el Global Movement for Children i la Societat Internacional per al Desenvolupament. Va ser membre de l'Observatori dels Drets de la Infància de 2007 a 2012. Presentació a càrrec de la senyora Montse Cusó Torelló, diplomada en treball social i presidenta de Save the Children a Espanya.

13 - 13.30 h

Declaració de les III Jornades Catalanes sobre l'Infant.
Cloenda de les Jornades.

Senyor JORDI COTS I MONER, mestre i doctor en dret. Creador de la Comissió d'Infància de Justícia i Pau el 1980 i exadjunt al Síndic per als Infants de 1997 a 2004.

Senyora M. JESÚS LARIOS PATERNA, adjunta per a la defensa dels drets dels infants i dels adolescents.

Senyora MERITXELL RUIZ ISERN, Direcció General d'Atenció a la Família i Comunitat Educativa del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya.

Senyora MARIA MERCÈ SANTMARTÍ MIRÓ, directora general d'Atenció a la Infància i l'Adolescència del Departament de Benestar i Família de la Generalitat de Catalunya.

INAUGURACIÓ DE LES JORNADES

El senyor EDUARD IBÁÑEZ,¹ president de Justícia i Pau, fa la lectura del parlament preparat pel senyor JORDI COTS per a aquest acte.

Fa temps que estàvem preparant aquestes Jornades. Una primera intuïció la vàrem tenir en constatar la presència de treballs i estudis sobre la situació de la infància, amb conclusions ben apreciables, però que restaven en un pla acadèmic, sense arribar al carrer, a la societat en general. I la qüestió de com arribar-hi, per què i què s'havia de traspasar?

Pensàvem que en aquests moments difícils i d'inseguretat havíem de promoure un encontre fecund entre adults i infants en les seves relacions quotidianes (com diu el Pacte per a la Infància). Aquest plantejament inicial el vàrem presentar al conseller Cleries a principis del 2012, i de seguida el va veure clar, i va dir que el tiréssim endavant. Feia poc que ell mateix havia presentat el Pacte. Després, les Jornades s'han consolidat amb la consellera Munté. Ens va semblar que si volíem obtenir una visió nova sobre els nostres infants havíem de proposar una reflexió d'adults, una autocrítica. Per això, en aquestes Jornades no s'ha organitzat cap acte de participació directa d'infants.

I tot i que ara mateix fes referència als moments difícils i d'inseguretat que patim, no hi haurà una reflexió sobre la pobresa infantil. Però tot el que diem en aquestes Jornades pot constituir, precisament, la justificació profunda de la lluita contra la pobresa infantil. Una mica és com aquell diàleg que es va fer famós entre dos executius d'UNICEF, que un deia: “Quin sentit té portar infants al món si no podem garantir-los la supervivència?”, i l'altre li replicava: “Quin sentit té garantir-los la supervivència, si les vides que han de portar no s'ho valen?” Perquè hem de saber què protegim.

1 En representació del senyor JORDI COTS I MONER, absent per malaltia.

Aleshores, en un segon moment, i amb el desig d'arribar al carrer, el desplegament de les Jornades havia de ser tan participatiu com pogués.

El programa, ja ho heu vist, preveu tres ponències diguem-ne magistrals (l'interès superior de l'infant, la infància a Catalunya i la recepció dels drets de l'infant a Catalunya). I, amb aquest teló de fons, allò que s'havia de traspasar ho vàrem confiar a uns seminaris perquè elaboressin unes propostes.

La temàtica de les Jornades és molt extensa; es concreta en quatre àmbits: la responsabilitat social de la ciutadania, de l'escola, la de la família i la del lleure. Es va desistir d'algun tema d'interès, com la resiliència.

Per fi, en un tercer moment, el que estem, el de la realització d'aquestes Jornades, creiem que els assistents s'han de fer protagonistes: us demanem que en els grups de treball contribuïu a elaborar els missatges que han d'arribar al carrer, a la societat en general.

La base del treball són les propostes dels seminaris. També volem demanar-vos que tingueu en compte les aportacions de quatre experts sobre qüestions que considerem transversals. Són qüestions que, en la mesura que sigui possible, també es poden convertir en missatges per traspasar i que poden formar part de les conclusions finals. Són la salut, la qüestió concreta de les relacions família i escola, la cultura popular i el coneixement de la interioritat de l'infant.

I tots plegats ens hauríem de comprometre a ser transmissors dels missatges que establím en aquestes Jornades, perquè aquesta és la seva última finalitat. Tots ens hem de sentir professionals de la infància, de la manera que en parlava Eglantyne Jebb, impulsora de la Declaració de Ginebra, quan es referia als qui estan en contacte amb els infants, és a dir, la immensa majoria de la humanitat. Potser així les conclusions d'aquestes Jornades no restaran en l'àmbit acadèmic.

Per acabar, recordem que el gran marc d'aquestes Jornades és la Convenció de les Nacions Unides sobre els drets dels infants, de la qual commemorem el 25è aniversari. Caldria popularitzar la Convenció. En els seminaris que han precedit les Jornades s'ha constatat que és molt desconeguda. Un dels grans defensors dels drets de l'infant a escala mundial, Nigel Cantwell, va dir, quan es va aprovar: "El nostre treball comença ara: aquesta Convenció s'ha d'explotar; s'ha d'explotar realment; se l'ha d'utilitzar, cal pensar-hi, cal parlar-ne, i fer-ho a crits, si cal!" Al cap de 25 anys, encara s'ha de dir això.

La Convenció ha d'informar el Pacte per a la Infància, i voldríem que aquestes Jornades també ho fessin.

La senyora MARIA MERCÈ SANTMARTÍ MIRÓ, directora general d'Atenció a la Infància i l'Adolescència, fa la lectura del parlament preparat per l'Honorable consellera de Benestar Social i Família per a aquest acte.

És una sort poder participar com a consellera en aquestes Jornades Catalanes sobre l'Infant, un esdeveniment que només s'ha celebrat tres cops en 35 anys (els altres van ser el 1979 i el 1990).

Tenim un país amb un fort arrelament d'entitats d'iniciativa social que han contribuït enormement a desenvolupar l'estat del benestar que tenim avui en dia. I això és, sens dubte, gràcies a la col·laboració entre el sector públic i el privat, gràcies a la participació i a l'evolució constant.

Per aquest motiu són tan importants i tenen tanta rellevància espais de diàleg i de debat en positiu com aquest, perquè aquestes Jornades són el fòrum idoni per posar en comú des de les noves inquietuds fins a les noves mesures que s'han implantat amb èxit en altres territoris o estats. I és molt bo que aquest debat es dugui a terme amb experts d'àmbits tan diferents com els que es concentren en aquestes Jornades d'avui i demà.

En el document de presentació d'aquestes Jornades, que porten per nom La responsabilitat dels adults vers els infants, hi ha una reflexió que trobo molt interessant. És la constatació que hi ha molt treball, molt estudi, molta investigació fets sobre la infància, però que sovint aquestes conclusions i recomanacions queden en l'àmbit acadèmic i no acaben d'arribar a la societat.

Aquestes Jornades també estan marcades perquè se celebren després de la signatura del Pacte per a la Infància a Catalunya.

Com sabeu, l'impuls i l'assoliment del Pacte per a la Infància a Catalunya ha estat una de les prioritats del Govern, perquè dóna resposta a una demanda

del conjunt de la societat, que vol donar visibilitat i benestar als infants i situar-los al centre de les polítiques d'aquest país.

El Govern entén que les actuacions i les polítiques que afecten el futur dels nens i nenes han d'anar més enllà d'un context social o d'un govern concrets. Són un tema de país que exigeix el màxim consens social i polític.

La prioritat del Govern és donar compliment al Pacte, que, com deia, és de tothom, però sobretot és patrimoni dels infants i els adolescents d'aquest país. I precisament, compartint la reflexió que feia fa un moment, el Pacte busca la concreció de mesures que han de servir per concretar un seguit de reflexions de caràcter més general.

Les mesures acordades al Pacte, tant a curt, mitjà com llarg termini, suposen l'assoliment d'un alt grau de consens, fruit de la suma de compromisos que adquireixen tots els signants i que comporta un canvi substancial i significatiu de les polítiques d'infància al nostre país.

Justament, amb l'objectiu de desplegar aquest Pacte, divendres passat vam constituir la Taula Nacional de la Infància de Catalunya, que es va formar per coordinar, impulsar i promoure les polítiques d'infància arreu de Catalunya mitjançant la participació de les administracions i les institucions implicades.

Els treballs immediats de la Taula Nacional de la Infància són el desplegament del Pacte per a la Infància en els propers quatre anys mitjançant el Pla d'atenció integral a la infància i l'adolescència 2014-2017 (pla que ha de substituir el Pla de transició 2013-2014, que recull l'annex 2 del Pacte) i la constitució de les taules territorials. Per al desplegament del Pacte cal constituir el Comitè Tècnic de la Taula Nacional i els grups de treball, prèvia aprovació del Ple de la Taula Nacional.

I totes aquestes mesures, quin objectiu tenen? Doncs, posar l'infant al centre de les polítiques públiques, és a dir, prioritzar sempre l'interès superior de l'infant des d'un enfocament transversal. El Govern, en resposta també a les

mesures del Pacte, vol impulsar la participació de la infància i l'adolescència en els afers propis del col·lectiu i en els del país, vol que siguin escoltades i tingudes en compte. El canvi de xip demana fer sentir la seva veu i que sigui escoltada i respectada pel conjunt de la societat. Per construir un país en el qual els infants puguin prosperar a la vida, cal que comptin amb el suport, l'acompanyament i la implicació de tothom. Aquest és un dels missatges principals que recull el Pacte per a la Infància a Catalunya i un dels valors que cal que tinguem presents sempre com a societat.

El meu somni és veure un país lliure i just socialment per als nostres fills i filles, per a tots els nostres infants, que és un anhel compartit per molta gent i moltes entitats.

Voldria donar les gràcies a la Comissió de la Infància de Justícia i Pau i a l'Observatori dels Drets de la Infància per haver organitzat aquestes Jornades. Estic segura que el debat i les reflexions que posareu en comú durant aquests dos dies seran molt profitosos i contribuiran al desplegament del Pacte per a la Infància.

Moltes gràcies!

PRESENTACIÓ DE LES PONÈNCIES

En aquest apartat es transcriuen les aportacions a les Jornades que les persones convidades en qualitat d'expertes ens han fet arribar. Aquestes aportacions són de dos tipus: d'una banda, es presenten el que pròpiament són les ponències de les Jornades, enteses com a intervencions individuals. D'una altra banda, s'exposen les propostes i les reflexions de les persones expertes que van participar en dues taules rodones. En aquest cas, es tracta de reflexions i idees que complementen les aportacions dels grups de treball.

PONÈNCIES

El dret de l'infant a fer que el seu interès superior sigui una consideració primordial en totes les decisions que l'afectin¹

JORGE CARDONA LLORENS

Catedràtic de dret internacional Universitat de València

Membre del Comitè de Drets del Nen de les Nacions Unides

I. Introducció

La Convenció sobre els drets de l'infant de 1989, com ha estat reiteradament assenyalat, representa la consagració del canvi de paradigma que es produeix a finals del segle xx sobre la consideració de l'infant pel dret: l'infant deixa de ser considerat com un objecte de protecció per convertir-se en un subjecte titular de drets, que ha de ser apoderat en aquests.

La Convenció no proclama drets nous per als infants. Els infants tenen els mateixos drets que les altres persones. La perspectiva de la Convenció està enfocada cap a les obligacions de l'Estat per garantir que els drets esmentats puguin ser exercits pels infants i que siguin respectats tant per l'Estat com per les altres persones.

I per aconseguir-ho, com a eix central del canvi de paradigma, la Convenció inclourà dos principis (que són també drets) que es poden considerar revolucionaris en relació amb la situació anterior: el principi de l'interès superior de l'infant i el principi que imposa l'obligació d'escoltar l'infant en totes les decisions que l'afectin. Ambdós principis, continguts en els articles 3 i 12 de la Convenció, respectivament, han de ser llegits conjuntament i estan en la base del nou estatut de l'infant com a subjecte de dret.

Conforme a l'article 3.1 de la Convenció: “En totes les mesures concernents als infants que prenguin les institucions públiques o privades de benestar

1 Text traduït de la versió original en castellà.

social, els tribunals, les autoritats administratives o els òrgans legislatius, una consideració primordial a què s'atendrà serà l'interès superior de l'infant". Consideració primordial que, a vegades, la Convenció ens indica que ha de ser gairebé l'única, com és el cas, per exemple, de l'adopció² o de la separació de l'infant dels seus pares.³

Conforme a l'article 12-1 de la Convenció: "Els estats part han de garantir a l'infant que estigui en condicions de formar-se un judici propi el dret d'expressar la seva opinió lliurement en tots els assumptes que l'afecten, tenir en compte degudament les opinions de l'infant d'acord amb la seva edat i maduresa". És a dir, no es tracta només de sentir l'infant, sinó d'escoltar-lo, la qual cosa significa que la seva opinió s'ha de tenir en compte (s'han de justificar els motius pels quals qui decideix se'n separa) i que l'opinió esmentada sigui escoltada en el moment necessari perquè pugui influir, si escau, en la decisió.

La lectura conjunta d'aquests dos principis ens mostra la perspectiva de l'infant com a subjecte de drets. Suposen una nova perspectiva en les relacions entre els adults i els infants, la qual cosa porta en si una dinàmica democràtica en les relacions. Els infants no pertanyen a ningú, ni tan sols als seus pares. Els infants es pertanyen a ells mateixos i han de ser considerats com a subjectes de dret, l'interès dels quals ha de ser tingut en compte en totes les decisions que els afectin i l'opinió dels quals ha de ser escoltada abans de determinar el contingut d'aquest interès.

2 Article 21: "Els estats part que reconeixen o permeten el sistema d'adopció es cuidaran que l'interès superior de l'infant sigui la consideració primordial".

3 Article 9-1: "Els estats part han de vetllar perquè l'infant no sigui separat dels seus pares contra la voluntat d'aquests, excepte quan, a reserva de revisió judicial, les autoritats competents determinin, de conformitat amb la llei i els procediments aplicables, que la separació és necessària en l'interès superior de l'infant".

Article 9-3: "3. Els estats part han de respectar el dret de l'infant que estigui separat d'un o d'ambdós pares a mantenir relacions personals i contacte directe amb ambdós pares de manera regular, llevat que això sigui contrari a l'interès superior de l'infant".

Ara bé, una cosa és afirmar que l'interès superior de l'infant ha de ser una consideració primordial en tota mesura que li concerneixi i una altra saber què vol dir aquesta expressió.

Així, des dels meus primers períodes de sessions com a membre del Comitè vaig començar aviat a adonar-me de les diferents visions que tenien els estats d'aquest principi. Per posar només alguns exemples, sense entrar en detalls, no és difícil trobar estats que han decidit prohibir el càstig corporal "llevat que sigui en interès superior de l'infant"; o estats que preveuen una edat de matrimoni baixa per a les nenes (per exemple, 14 anys) i hi afegeixen "llevat que en interès superior de la nena el jutge autoritzi el matrimoni a una edat més primerenca".

Com pot considerar-se en interès superior de l'infant sofrir càstigs corporals? Com pot ser en interès superior de la nena veure's sotmesa a un matrimoni als 12 o 13 anys? Aquestes preguntes les hem formulat als estats que al·legaven aquests raonaments, i, sincerament, la seva resposta ha estat sovint més decebedora del que en principi jo podia imaginar; donen a entendre que per ells l'interès superior de l'infant és el que ells consideren que és millor per a l'infant, amb independència dels seus drets, i utilitzen aquest principi per desposseir el nen de la seva condició de subjecte de dret i el tornen a convertir en objecte de propietat. Així, és poc freqüent trobar estats que quan els preguntes sobre com garanteixen aquest principi et responen: "nosaltres ho fem tot en interès superior de l'infant", sense més justificació respecte de qualsevol mesura adoptada que "si l'hem adoptat és perquè hem considerat que era bo per als infants". No hi ha cap justificació objectiva, i, naturalment, cap referència als seus drets.

En un nivell diferent, però en la mateixa línia, és poc freqüent trobar-se amb la idea que els pares són els que saben el que és millor per a l'infant, i, per tant, el que ells decideixin és sempre en el seu interès superior. Així, per exemple, són molt nombrosos els estats (especialment estats desenvolupats) que, malgrat tenir sistemes d'educació inclusiva excel·lents per als infants amb discapacitat, deixen que siguin els pares els qui decideixin si l'infant

ha d'assistir al sistema d'educació regular incliusiu o a un sistema segregat d'educació especial, de manera que és una decisió exclusiva dels pares, amb independència de les característiques concretes de l'infant i, fins i tot, en contra del dictamen psicopedagògic elaborat per especialistes. L'infant és dels pares i ells saben el que és millor per a ell; obliden així que l'infant és un subjecte independent, titular de drets que han de ser respectats per tots. S'oblida, d'aquesta forma, allò assenyalat reiteradament pel Comitè: “[...] segons el parer d'un adult l'interès superior de l'infant no pot prevaler sobre l'obligació de respectar tots els seus drets enunciats en la Convenció”.⁴

Aquests exemples, entre molts d'altres, són a la base de la decisió que va adoptar el Comitè, en compliment de la funció assignada en la Convenció, sobre la necessitat d'ajudar els estats a aclarir el significat de l'interès superior de l'infant, com ha d'avaluar-se i determinar-se, i quins criteris han de ser utilitzats. Per això, va emprendre la tasca àrdua d'elaborar una observació general sobre l'interès superior de l'infant. Tasca àrdua que ha costat diversos anys i que finalment es va materialitzar en l'aprovació, el febrer de 2013, de l'Observació general núm. 14 sobre el dret de l'infant a fer que el seu interès superior sigui una consideració primordial.⁵

Naturalment, l'OG 14 no pretén establir el que és millor per a l'infant en una situació i un moment concrets. L'interès superior de l'infant és un concepte dinàmic que inclou diversos temes en constant evolució. L'Observació general es limita a proporcionar un marc per avaluar i determinar l'interès superior de l'infant,⁶ és a dir, un marc general de les obligacions de l'estat per fer que es respecti el dret de l'infant i que el seu interès superior sigui una consideració primordial en tota decisió que l'afecti.

Aquest treball té per finalitat intentar explicar en resum la naturalesa, l'abast, el significat i l'aplicació d'aquest dret, a la llum de l'Observació general

4 Observació general núm. 13 (2011) sobre el dret de l'infant a no ser objecte de cap forma de violència (CRC/C/GC/13), paràgraf. 61.

5 CRC/C/GC/14 (d'ara endavant Observació general OG 14).

6 OG. 14, paràgraf 1.

esmentada, així com fer una comparació breu i somera amb la proposta de modificació de l'article 2 de la Llei orgànica de protecció jurídica del menor (LOPJM) aprovada pel Govern d'Espanya el 24 d'abril de 2014.

II. Naturalesa de l'interès superior de l'infant

La naturalesa de l'interès superior de l'infant es descriu en el paràgraf 5 de l'OG. Segons la meua opinió, aquesta és una de les aportacions més importants de l'OG, ja que implica un aclariment especialment important de la perspectiva des de la qual s'ha considerat tradicionalment aquest concepte. D'acord amb el paràgraf esmentat:

“6. El Comitè subratlla que l'interès superior de l'infant és un concepte triple:

- a) Un dret substantiu: el dret de l'infant a fer que el seu interès superior sigui una consideració primordial que s'avaluï i tingui en compte sospesar diferents interessos per prendre una decisió sobre una qüestió debatuda, i la garantia que aquest dret es posarà en pràctica sempre que s'hagi d'adoptar una decisió que afecti un infant, un grup d'infants concret o genèric o els infants en general. L'article 3, paràgraf 1, estableix una obligació intrínseca per als estats, és d'aplicació directa (aplicabilitat immediata) i pot invocar-se davant dels tribunals.
- b) Un principi jurídic interpretatiu fonamental: si una disposició jurídica admet més d'una interpretació, s'ha de triar la interpretació que satisfaci de manera més efectiva l'interès superior de l'infant. Els drets consagrats en la Convenció i els seus protocols facultatius n'estableixen el marc interpretatiu.
- c) Una norma de procediment: sempre que s'hagi de prendre una decisió que afecti un infant en concret, un grup d'infants concret o els infants en general, el procés d'adopció de decisions haurà d'incloure una estimació de les possibles repercussions (positives o negatives) de la decisió en l'infant o els infants interessats. L'avaluació i la determinació de l'interès superior de l'infant requereixen garanties processals. A més, en la justificació de les decisions ha de quedar palesa que s'ha tingut en compte explícitament aquest dret. En aquest sentit, els estats part han d'explicar com s'ha respectat aquest dret en la decisió; és a dir, què s'ha considerat que atenia l'interès superior de l'infant, en quins criteris s'ha basat la decisió i com s'han ponderat els interessos de l'infant davant d'altres consideracions, ja es tracti de qüestions normatives generals o de casos concrets.”

L'interès superior de l'infant havia estat considerat tradicionalment com un principi. El mateix Comitè l'ha estat anomenant així des de la seva primera OG sobre els propòsits de l'educació.⁷ Però l'interès superior de l'infant és més que un principi. És, en primer lloc, un dret. Un dret que pot ser invocat directament davant dels tribunals i que ha de permetre, per tant, a l'infant (o el seu representant) invocar el no-respecte d'aquest interès per demanar la reparació adequada per la violació del seu dret, incloent-hi l'anul·lació de qualsevol acte jurídic que li concerneixi i que no hagi respectat aquest dret.

Però, a més d'un principi i un dret, és també una regla de procediment. És a dir, per respectar el dret de l'infant que el seu interès superior sigui una consideració primordial, qui hagi d'adoptar la decisió, ha d'avaluar i determinar aquest interès superior. I per això ha de seguir un procediment i demostrar que ho ha fet. Si no és així, es viola el dret de l'infant, i, per tant, l'acte jurídic està viciat de nul·litat.

III. Abast de l'interès superior de l'infant

A l'efecte de determinar l'abast de l'article 3-1 de la Convenció sobre els drets de l'infant, el més fàcil (i així ho fa el Comitè en l'OG 14) és analitzar els termes emprats per l'article esmentat.

Què diu l'article 3.1?

a) En totes les mesures

L'expressió *mesures* és una expressió molt més àmplia que la de *decisió*. L'interès superior de l'infant ha de ser considerat en tot acte, conducta, proposta, servei, procediment o qualsevol altra mesura que afecti l'infant.

No es tracta, per tant, de considerar l'interès superior de l'infant en aquelles decisions que l'afecten, sinó en qualsevol mesura que li concerneixi, la qual cosa inclou, sens dubte, les mesures legislatives (qualsevol llei que concerneixi els infants), les decisions polítiques (per exemple, l'adopció de

⁷ CRC/GC/2001/1, paràgraf. 6.

mesures d'ajust en un moment de crisi econòmica), les mesures administratives (com, per exemple, l'admissió a un centre educatiu o la concessió d'un ajut públic), etc.

D'altra banda, com assenyala el mateix Comitè, el terme *mesura* no exigeix que s'hagi fet una acció, sinó que inclou també les omissions (per exemple, quan les autoritats administratives decideixen no actuar davant d'una determinada situació).

b) Concernents a

Com s'haurà apreciat, he evitat intencionadament, fins ara, fer referència a mesures el destinatari de les quals sigui un infant. L'article 3.1 no exigeix que el destinatari de la mesura sigui un infant, sinó que la mesura concerneixi un o diversos infants.

Sens dubte, s'ha d'entendre que l'interès superior de l'infant ha de ser una consideració primordial en totes les mesures i decisions relacionades directament amb un únic infant, un grup d'infants o els infants en general, però, igualment, també ha de ser-ho respecte d'altres mesures que repercutixin en un infant, un grup d'infants o als infants en general, encara que la mesura no vagi dirigida directament a ells, com, per exemple, les mesures que repercutixin indirectament en els infants juntament amb altres grups de població (per exemple, en relació amb el medi ambient, l'habitatge o el transport).⁸

Naturalment, això no significa que cada mesura que prengui l'estat hagi de preveure un procés complet i oficial per avaluar i determinar l'interès superior de l'infant. Tanmateix, quan una decisió hagi de tenir repercussions importants en un o diversos infants, cal adoptar un nivell de protecció i procediments detallats més alt per tenir en compte el seu interès superior. Per posar un exemple, en el marc de mesures d'ajust econòmic adoptades en un moment de crisi, és clar que la privatització d'una empresa pública

⁸ OG 14, paràgraf. 19.

de fabricació d'automòbils, encara que pugui tenir efectes indirectes sobre els infants fills dels empleats, no sembla, en principi, que pugui afirmar-se que és una mesura que concerneix els infants. Tanmateix, una mesura de privatització (o més encara, de tancament) d'un servei com són, per exemple, els punts de trobada perquè els pares divorciats puguin veure els seus fills o una mesura que tendeixi a la reestructuració (o l'eliminació) d'un defensor del poble o d'un defensor dels infants en una comunitat autònoma, són mesures que, sens dubte, concerneixen els nens i respecte de les quals haurà d'avaluar-se i determinar-se l'interès superior d'aquests a fi de respectar un dret fonamental.

Així doncs, en relació amb les mesures que no es refereixen directament a un o diversos infants, l'expressió *concernents* hauria d'aclarir-se en funció de les circumstàncies de cada cas per avaluar els efectes de la mesura en cada un d'ells.⁹ Aquesta afirmació porta amb si la necessitat d'avaluar l'impacte de qualsevol mesura que adopti l'estat vers els infants. I això només és possible si es fa un estudi d'impacte de la mesura en els drets de la infància. I per això podem afirmar que, igual que la legislació espanyola exigeix avui un estudi d'impacte econòmic i d'impacte de gènere de tota mesura legislativa,¹⁰ per poder complir les obligacions derivades de l'article 3.1 de la Convenció, el legislador espanyol hauria d'introduir una obligació similar respecte a l'impacte en la infància,¹¹ ja que si no analitza l'impacte, com pot saber si afecta o no els infants? En aquest sentit s'ha d'acceptar positivament la previsió d'introduir l'estudi esmentat d'impacte

9 OG 14, paràgraf. 20.

10 Articles 22.2 i 24.1.b) de la Llei 50/1997, de 27 de novembre, del Govern.

11 En aquest sentit, l'OG 14 reitera una afirmació que ja contenia l'Observació general núm. 5 (2003) sobre mesures generals d'aplicació de la Convenció sobre els drets de l'infant, amb la qual: "Respecte a les mesures d'aplicació, perquè l'interès superior del nen sigui una consideració primordial a la qual s'atengui en promulgar disposicions legislatives i formular polítiques en tots els nivells dels poders públics, així com en l'aplicació d'aquestes disposicions legislatives i aquestes polítiques en tots els àmbits, es requereix un procés continu de valoració dels efectes sobre els drets del nen, a fi de preveure les conseqüències de qualsevol projecte de llei o proposta de política o assignació pressupostària en els nens i el gaudi dels seus drets, i d'avaluació dels efectes sobre els drets del nen, amb vista a jutjar les conseqüències reals de l'aplicació" (OG 5, paràgraf. 45; OG 14, paràgraf. 35).

en el PENIA II,¹² encara que, desgraciadament, la previsió esmentada no s'hagi inclòs en l'Avantprojecte de llei de modificació de la legislació d'infància aprovat pel Govern a finals d'abril de 2014.

c) Els infants

L'article 3.1 parla dels infants. Aquesta expressió ens revela dues coses: la primera fa referència a tota mesura que afecti menors de 18 anys, ja que s'és infant de 0 a 18 anys, conforme l'article 1 de la Convenció; la segona estableix que l'interès superior ha de ser una consideració primordial tant en les mesures individuals com en les col·lectives, és a dir, que el dret a fer que s'atengui degudament el seu interès superior no solament s'aplica als infants amb caràcter individual, sinó també amb caràcter general o com a grup.

d) Les institucions públiques o privades de benestar social, els tribunals, les autoritats administratives o els òrgans legislatius

Aquesta frase s'ha d'entendre com tota persona o institució: els ens públics i els privats (amb ànim de lucre o sense) que treballen amb infants (ha d'entendre's com totes les institucions la tasca i les decisions de les quals repercuteixen en els infants i l'efectivitat dels seus drets¹³); tots els procediments judicials, de qualsevol instància, ja estiguin integrats per jutges professionals o persones que no ho siguin, i totes les actuacions connexes relacionades amb infants, sense cap restricció (la qual cosa inclou els processos de conciliació, mediació i arbitratge);¹⁴ qualsevol tipus d'òrgan administratiu de qualsevol nivell i àmbit (educació, atenció, salut,

12 Objectiu específic 1.2.6: "Incorporar en la memòria de l'anàlisi d'impacte normatiu que acompanya a tots els projectes de llei i de reglaments un informe sobre el seu impacte en la infantesa."

13 OG 14, paràgraf 25.

14 El Comitè ha assenyalat explícitament que, en la via penal, el principi de l'interès superior s'aplica als infants en conflicte amb la llei (és a dir, autors presumptes, acusats o condemnats) o en contacte amb ella (com a víctimes o testimonis), així com als infants afectats per la situació d'uns pares que estiguin en conflicte amb la llei. El Comitè subratlla que la protecció de l'interès superior de l'infant significa que els objectius de la justícia penal tradicionals, a saber, la repressió o el càstig, han de ser substituïts pels de rehabilitació i justícia restitutiva quan es tracti de menors delinqüents (OG 14, paràgraf 28).

medi ambient, condicions de vida, protecció, asil, immigració, accés a la nacionalitat, etc.); qualsevol tipus d'òrgan legislatiu, de manera que l'aprovació de qualsevol llei, reglament o conveni (com els tractats de comerç bilaterals o multilaterals o els tractats sobre qualsevol altra matèria que pugui concernir els infants), i també l'aprovació dels pressupostos la preparació i l'elaboració dels quals exigeixen adoptar una perspectiva que defensi l'interès superior de l'infant a fi de respectar els seus drets,¹⁵ tot s'ha de considerar inclosòs.

En aquest paràgraf es podria trobar a faltar una referència als pares, però no s'ha d'oblidar que, encara que no s'esmentin explícitament a l'article 3.1, sí que es fa a l'article 18.1 de la Convenció, on s'explicita que l'interès superior de l'infant ha de ser sempre la seva preocupació fonamental.

En conclusió, podem afirmar que l'interès superior de l'infant ha de ser una consideració primordial en tota mesura adoptada per qualsevol persona o institució, incloent-hi les empreses privades.¹⁶

e) Una consideració primordial a què s'atendrà

L'expressió *a què s'atendrà* imposa una obligació jurídica sòlida als estats i significa que no poden decidir a discreció si l'interès superior de l'infant és una consideració primordial que ha de valorar-se, sinó tot al contrari, s'hi ha d'atribuir la importància adequada en qualsevol mesura que es prengui.

Per la seva part, l'expressió *una consideració primordial* té un doble sentit. En primer lloc, hem de destacar que qualifica la consideració de primordial. No diu l'única consideració que es tindrà en compte. Com ha assenyalat el Comitè a l'OG 14, "ja que l'article 3, paràgraf 1, inclou una varietat àmplia

15 Com ha assenyalat el Comitè: "El dret de l'infant al qual s'avaluï el seu interès superior i constitueixi una consideració primordial ha de figurar de forma explícita en tota la legislació pertinent, no tan sols en les normes que es refereixen específicament als infants" (OG 14, paràgraf 31).

16 Vegeu sobre això l'Observació general 16 del Comitè sobre les obligacions de l'estat en relació amb l'impacte del sector empresarial en els drets de l'infant (CRC/C/GC/16), aprovada el mateix dia que l'OG 14.

de situacions, el Comitè reconeix la necessitat d'un cert grau de flexibilitat en la seva aplicació". L'interès superior de l'infant, una vegada avaluat i determinat, pot entrar en conflicte amb altres interessos o drets (per exemple, els d'altres infants, el públic o els pares). Els possibles conflictes entre l'interès superior d'un infant, des d'un punt de vista individual, i els d'un grup d'infants o els de tots els infants en general han de resoldre's cas per cas, sopesant acuradament els interessos de totes les parts i trobant un compromís adequat. El mateix s'ha de fer si entren en conflicte amb l'interès superior de l'infant els drets d'altres persones. Si no és possible harmonitzar-los, les autoritats i els responsables de la presa de decisions han d'analitzar i sopesar els drets de tots els interessats.¹⁷

Tanmateix, immediatament després d'aquesta afirmació (i aquest és el segon aspecte del significat dels termes *consideració primordial*), el Comitè continua dient: "tenint en compte que el dret de l'interès superior de l'infant sigui una consideració primordial significa que els seus interessos tenen la màxima prioritat i no són una de tantes consideracions. Per tant, s'ha de concedir més importància al que sigui millor per a l'infant".¹⁸ És a dir, l'interès superior de l'infant no pot estar al mateix nivell que totes les altres consideracions. La fermesa d'aquesta posició es justifica per la situació especial dels infants (dependència, maduresa, condició jurídica i, sovint, manca de veu). Els infants tenen menys possibilitats que els adults de defensar amb força els seus propis interessos, i les persones que intervenen en les decisions que els afecten han de tenir en compte explícitament els seus interessos. Si aquests no es posen en relleu, es negligeixen.

Finalment, no s'ha d'oblidar que, tant en matèria d'adopció (article 21 de la Convenció) com en la de les decisions relatives a la separació dels infants dels seus pares (article 9 de la Convenció), el dret de l'interès superior es reforça encara més; no és simplement *una* consideració primordial, sinó *la* consideració primordial. És a dir, l'única consideració: l'interès

17 OG 14, paràgraf. 39.

18 *Ibíd.*em.

superior de l'infant ha de ser el factor determinant en prendre una decisió relacionada amb l'adopció o la separació.

f) L'interès superior de l'infant

I què és l'interès superior de l'infant? Com assenyala la mateixa OG 14:¹⁹ l'objectiu del concepte d'interès superior de l'infant és garantir el gaudi ple i efectiu de tots els drets reconeguts per la Convenció i el desenvolupament holístic²⁰ de l'infant.

S'ha d'assenyalar que parlem del gaudi ple i efectiu de tots els drets. Referent a això no s'ha d'oblidar que a la Convenció no hi ha una jerarquia de drets; tots els drets que preveu responen a l'interès superior de l'infant i cap dret hauria de veure's perjudicat per una interpretació negativa d'aquest interès superior. En altres paraules, tant dret és el dret al joc i a l'accés a la cultura de l'article 31 com el dret a l'educació de l'article 28, i no pot al·legar-se l'interès superior de l'infant per conculcar un dret.

IV. L'interès superior de l'infant: concepte jurídic indeterminat però no discrecional

Del que hem dit a l'apartat anterior es dedueix que el concepte d'*interès superior de l'infant* és un concepte jurídic indeterminat, que el seu contingut s'ha de determinar cas per cas. El legislador, el jutge o l'autoritat administrativa, social o educativa, ha d'aclarir aquest concepte i posar-lo en pràctica de manera concreta mitjançant la interpretació i l'aplicació de l'article 3, paràgraf 1, tenint presents les altres disposicions de la Convenció. Per tant, el concepte d'interès superior de l'infant és flexible i adaptable. Ha d'ajustar-se i definir-se individualment, d'acord amb la situació concreta de l'infant o infants afectats i tenint en compte el context, la situació i les necessitats personals.

19 Paràgraf 4.

20 Com ha reiterat en nombroses ocasions el Comitè, el desenvolupament holístic significa el desenvolupament físic, mental, espiritual, moral, psicològic i social del nen.

Pel que fa a les decisions particulars, s'ha d'avaluar i determinar l'interès superior de l'infant en funció de les circumstàncies específiques de cada infant en concret.

Quant a les decisions col·lectives (com les que adopta el legislador), s'ha d'avaluar i determinar l'interès superior de l'infant en general atenent les circumstàncies del grup concret o els infants en general. En ambdós casos, l'avaluació i la determinació s'han de dur a terme respectant plenament els drets que figuren en la Convenció i els seus protocols facultatius.

Com assenyalava l'OG 14, “la flexibilitat del concepte d'interès superior de l'infant permet la seva adaptació a la situació de cada infant i l'evolució dels coneixements en matèria de desenvolupament infantil. Tanmateix, també pot deixar marge per a la manipulació: el concepte d'interès superior de l'infant ha estat utilitzat abusivament per governs i altres autoritats estatals, per justificar polítiques racistes, per exemple; pels pares per defensar els seus propis interessos en les disputes per la custòdia, i per professionals a qui no es podia demanar que es prenguessin la molèstia de considerar-ho i que desdenyaven l'avaluació de l'interès superior de l'infant perquè el creien irrellevant o mancat d'importància”.²¹

En altres paraules, afirmar que l'interès superior de l'infant és un concepte jurídic indeterminat no és el mateix que afirmar que és un concepte jurídic discrecional que depèn de la cultura, l'escala de valors o l'actitud del qui adopta la mesura.

Permeteu-me un exemple per il·lustrar la diferència: si un adult ha de determinar l'interès superior de cinc infants diferents respecte a l'adopció d'una mesura determinada que els concerneix individualment, podria arribar a cinc conclusions diferents si els infants tenen circumstàncies molt diferents (d'edat, de situació familiar, de convivència amb els pares, d'identitat dels infants, etc.) I aquestes cinc conclusions diferents serien conformes amb el

21 Paràgraf 34.

concepte d'interès superior de cada un d'aquests cinc infants, ja que s'hauria determinat cas per cas a la llum de les circumstàncies concretes de cada un. Però si, al contrari, cinc adults haguessin de determinar, cada un d'ells individualment, l'interès superior d'un infant determinat davant d'una mesura concreta, la conclusió a la qual haurien d'arribar cada un dels cinc adults hauria de ser la mateixa. L'interès superior no és el que cada un d'aquests cinc adults pensa que és millor per a l'infant, sinó la garantia efectiva del gaudi ple i efectiu de tots els drets reconeguts per la Convenció i el desenvolupament holístic de l'infant a la llum de les seves circumstàncies concretes.

V. Obligacions de l'estat derivades de l'article 3.1 de la Convenció

A la llum de la naturalesa i l'abast del concepte d'interès superior de l'infant, les obligacions dels estats derivades de l'article 3, paràgraf 1, poden classificar-se en tres grans grups, a saber:

- a) L'obligació de garantir que l'interès superior de l'infant s'integri de manera adequada i s'apliqui sistemàticament en totes les mesures de les institucions públiques, en especial en totes les mesures d'execució i els procediments administratius i judicials que afecten els infants directament o indirectament.
- b) L'obligació de vetllar perquè totes les decisions judicials i administratives, les polítiques i la legislació relacionades amb els infants deixin patent que l'interès superior d'aquests ha estat una consideració primordial; això inclou explicar com s'ha examinat i avaluat l'interès superior de l'infant, i la importància que se li ha atribuït a la decisió.
- c) L'obligació de garantir que l'interès de l'infant s'ha avaluat i ha constituït una consideració primordial en les decisions i les mesures adoptades pel sector privat, incloent-hi els proveïdors de serveis, o qualsevol altra entitat o institució privades que prenguin decisions que concerneixin o afectin un infant.

VI. Aplicació: l'avaluació i la determinació de l'interès superior de l'infant

La necessitat d'establir criteris per aplicar el dret de l'infant és una conseqüència lògica de les afirmacions contingudes en els apartats anteriors d'aquest treball, per tal que el seu interès superior sigui realment una consideració primordial en les mesures que li concerneixin. L'aplicació esmentada ha de seguir dos passos en l'adopció de cada mesura:

- a) L'avaluació de l'interès superior: activitat que consisteix a valorar i sospesar tots els elements necessaris per prendre una decisió en una situació determinada per a un infant o un grup d'infants en concret. Per això caldrà detallar quins són els elements pertinents, en el context dels fets concrets del cas, per avaluar l'interès superior de l'infant, dotar-los d'un contingut i ponderar la seva importància en relació amb els altres. L'avaluació de l'interès superior de l'infant és una activitat singular que s'ha d'establir en cada cas, tenint en compte les circumstàncies concretes de cada infant o grup d'infants, o els infants en general. Aquestes circumstàncies es refereixen a les característiques específiques de l'infant o infants de què es tracti, com l'edat, el sexe, el grau de maduresa, l'experiència, la pertinença a un grup minoritari, l'existència d'una discapacitat física, sensorial o intel·lectual i el context social i cultural, la presència o l'absència dels pares, el fet que l'infant visqui amb ells o no, la qualitat de la relació entre l'infant i la seva família o els seus cuidadors, l'entorn en relació amb la seguretat i l'existència de mitjans alternatius de qualitat a disposició de la família, la família ampliada o els cuidadors.
- b) La determinació de l'interès superior: consisteix en un procés estructurat i amb garanties estrictes concebut per determinar l'interès superior de l'infant prenent com a base l'avaluació de l'interès superior. És a dir, es tracta de seguir un procediment que vetlli per les garanties jurídiques i l'aplicació adequada del dret. La determinació de l'interès superior de l'infant ha de començar amb una avaluació de les circumstàncies específiques que fan que l'infant sigui únic. Això comporta la utilització d'alguns elements i no d'altres, i influeix també en la manera en què s'han de ponderar entre si.

Per dur a terme aquestes activitats, el Comitè inclou en l'OG 14 una llista d'elements, no exhaustiva ni jeràrquica, que podrien formar part de l'avaluació de l'interès superior de l'infant que dugui a terme qualsevol responsable de la presa de decisions. Sobre això, el Comitè distingeix entre: a) elements que s'han de tenir en compte en avaluar l'interès superior de l'infant; b) criteris per a un equilibri entre els elements de l'avaluació de l'interès superior, i c) garanties processals per vetllar per l'observança d'aquest interès superior.

En un treball d'aquestes característiques no podem entrar en detall de l'anàlisi de cada un d'aquests elements, criteris i garanties, per la qual cosa em limitaré al seu enunciat. L'opció esmentada la justifico, exclusivament, a l'efecte de poder comparar la doctrina del Comitè amb els avantprojectes de reforma legislativa en matèria d'infantesa aprovats pel Govern d'Espanya el 25 d'abril de 2014.²²

- a) Elements que s'han de tenir en compte en avaluar l'interès superior de l'infant:
De conformitat amb les orientacions assenyalades a l'OG 14, en avaluar l'interès superior de l'infant s'han de tenir en compte, com a mínim, els elements següents:
- L'opinió de l'infant
 - La identitat de l'infant
 - La preservació de l'entorn familiar i el manteniment de les relacions
 - La cura, la protecció i la seguretat de l'infant
 - La situació de vulnerabilitat
 - El dret de l'infant a la salut
 - El dret de l'infant a l'educació
- b) Criteris per a un equilibri entre els elements de l'avaluació de l'interès superior:
Segons l'opinió del Comitè, s'ha de tenir present que el propòsit de l'avaluació i la determinació de l'interès superior de l'infant és garantir el gaudi ple i efectiu de tots els drets i el desenvolupament holístic de l'infant. En aquest sentit, s'ha de buscar un equilibri entre protecció i apoderament de l'infant en els seus drets en funció de la seva edat, el grau de maduresa, el caràcter evolutiu de les seves capacitats i les circumstàncies concretes del cas.

22 Tres dies abans d'escriure's aquest treball, per la qual cosa prego al lector que contextualitzi les conclusions.

- c) Garanties processals per vetllar per l'observança de l'interès superior de l'infant
- Per dur a terme una avaluació correcta i una determinació de l'interès superior de l'infant, el Comitè convida els estats i totes les persones que es trobin en situació de fer l'avaluació que prestin atenció especialment a les salvaguardes i les garanties següents:
- El dret de l'infant a expressar la seva pròpia opinió
 - La determinació dels fets
 - La percepció del temps
 - Els professionals qualificats
 - La representació lletrada
 - La motivació jurídica
 - Els mecanismes per examinar o revisar les decisions
 - L'avaluació de l'impacte en els drets de l'infant

VII. Anàlisi breu de la proposta del nou article 2 de la Llei Orgànica de Protecció Jurídica del Menor (LOPJM) , de 15 de gener, continguda en l'Avantprojecte de reforma legislativa en matèria d'infantesa aprovat pel Govern d'Espanya

Com he assenyalat abans, cada un d'aquests elements, criteris i garanties exigeixen i mereixen un desenvolupament detallat que, desgraciadament, no tenim espai en aquest treball per fer-lo. Si els hem enunciat ha estat exclusivament per poder-los comparar amb l'Avantprojecte de llei orgànica de reforma de la legislació d'infància aprovat pel Govern d'Espanya en la reunió de 24 d'abril de 2014.

Entre les nombroses disposicions objecte de reforma hi ha, precisament, l'article 2 de la LOPJM, relatiu a l'interès superior de l'infant.

Com és sabut, la redacció actual de l'article esmentat és la següent:

“Article 2. Principis generals

1. En l'aplicació de la present Llei ha de prevaler l'interès superior dels menors sobre qual-sevol altre interès legítim que es pogués presentar. Així mateix, les mesures que s'adoptin a l'empara d'aquesta Llei han de tenir un caràcter educatiu.

Les limitacions a la capacitat d'obrar dels menors s'han d'interpretar de forma restrictiva.”

Es tracta d'un enunciat breu que aporta poca cosa a la clarificació del concepte d'interès superior de l'infant i que ha provocat polèmiques doctrinals llargues i una jurisprudència que, tot i que s'ha anat clarificant el concepte en els últims anys, no deixa de ser problemàtica en força ocasions.

Davant ells, la proposta del nou article 2 de la LOPJM inclosa en l'Avantprojecte és la següent:

“Article 2. Interès superior del menor

1. Tot menor té dret que el seu interès superior sigui valorat i considerat com a primordial a totes les accions i decisions que li concerneixin, tant en l'àmbit públic com en el privat. Per això, com a principi bàsic en l'aplicació de la present Llei i altres normes que l'afectin, així com en totes les mesures concernents als menors que adoptin les institucions, públiques o privades, els tribunals o els òrgans legislatius, prevaldrà l'interès superior dels menors sobre qualsevol altre interès legítim que es pogués presentar.

Les limitacions a la capacitat d'obrar dels menors s'han d'interpretar sempre en interès superior del menor.

2. A efectes de la interpretació i l'aplicació en cada cas de l'interès superior del menor, es tindran en compte els criteris generals següents, sens perjudici dels que estableix la legislació específica aplicable, així com aquells altres que puguin estimar-se adequats atenent les circumstàncies concretes del supòsit:

- a) La protecció del dret a la vida, la supervivència i el desenvolupament del menor i la satisfacció de les seves necessitats bàsiques, tant materials, físiques i educatives com emocionals i afectives.
- b) La consideració dels desitjos, els sentiments i les opinions del menor, així com el seu dret a participar progressivament en el procés de determinació del seu interès superior, en funció de la seva edat, maduresa, desenvolupament i evolució personal.
- c) La conveniència que la seva vida i desenvolupament tinguin lloc en un entorn familiar adequat i lliure de violència. S'ha de prioritzar la permanència en la seva família d'origen i preservar el manteniment de les seves relacions familiars, sempre que sigui possible i positiu per al menor. Quan el menor sigui separat del seu nucli familiar, s'hauran de valorar les possibilitats i la conveniència del seu retorn, tenint en compte l'evolució de la família des de que es va adoptar la mesura protectora i fent prevaler sempre les necessitats i l'interès del menor sobre els de la família.

d) La preservació de la identitat, la cultura, la religió, la sexualitat o l'idioma del menor, així com la no-discriminació del menor per aquestes o qualssevol altres condicions, garantint el desenvolupament harmònic de la seva personalitat.

3. Aquests criteris s'han de ponderar tenint en compte els elements generals següents:

a) L'edat i la maduresa del menor.

b) La seva vulnerabilitat especial provocada per la manca d'entorn familiar, pel maltractament sofert per la seva discapacitat, per la seva condició de refugiat, perquè és sol·licitant d'asil o de protecció subsidiària, per la seva pertinença a una minoria ètnica, o per qualsevol altra característica o circumstància rellevant.

c) L'efecte irreversible del transcurs del temps en el seu desenvolupament.

d) La necessitat d'estabilitat de les solucions que s'adoptin per promoure la integració efectiva i el desenvolupament del menor en la societat, així com de minimitzar els riscos que qualsevol canvi de situació material o emocional puguin ocasionar en la seva personalitat i desenvolupament futur.

e) La preparació del trànsit a l'edat adulta independent, d'acord amb les seves capacitats i circumstàncies personals.

f) Aquells altres elements de ponderació que, en el supòsit concret, siguin considerats pertinents i respectin els seus drets.

Els elements anteriors han de ser valorats conjuntament, d'acord amb els principis de necessitat i proporcionalitat, de forma que la mesura que s'adopti en el millor interès del menor no restringeixi o limiti més drets que els que empara.

4. En cas de presentar-se qualsevol altre interès legítim al costat de l'interès superior del menor, han de prioritzar-se les mesures que respecten també els altres interessos legítims presents, responnent a aquest interès. En el cas que no sigui possible, ha de prevaler l'interès superior del menor sobre qualsevol altre interès legítim que pogués concórrer. No obstant això, l'adopció de decisions i mesures en interès superior del menor ha de tenir presents els drets fonamentals de terceres persones que poguessin quedar afectades.

5. Tota mesura en interès superior del menor ha de ser adoptada respectant les garanties degudes del procés i, en particular:

a) El dret del menor a ser informat, escoltat i a participar en el procés d'acord amb la normativa vigent.

b) La intervenció en el procés de professionals qualificats o experts. En les decisions especialment rellevants que afectin el menor s'ha de comptar amb l'informe col·legiat d'un grup tècnic i multidisciplinari.

- c) La participació de pares, tutors o representants legals del menor i del Ministeri Fiscal en el procés en defensa dels seus interessos.
- d) L'adopció d'una decisió que inclogui en la seva motivació els criteris utilitzats, els elements aplicats en ponderar els criteris entre si i amb altres interessos presents i futurs i les garanties processals respectades.
- e) L'existència de recursos que permetin revisar la decisió adoptada per no respectar l'interès superior del menor com un dret primordial.”

Com pot observar-se, el canvi en relació amb la formulació actual és absolut. No solament en la seva extensió, sinó en el seu contingut.

El primer que desitjo ressaltar és la consideració de l'interès superior de l'infant com un dret fonamental, cosa que ha provocat, com s'explica en l'exposició de motius de la Llei, que la modificació d'aquest article s'hagi inclòs en l'Avantprojecte de llei orgànica de modificació i no en l'Avantprojecte de llei ordinària, ja que la regulació dels drets fonamentals exigeix una llei orgànica.

La segona qüestió a ressaltar és la similitud clara entre les orientacions que dóna el Comitè sobre els elements, els criteris i les garanties per a l'avaluació i la determinació de l'interès superior de l'infant i els continguts en aquesta proposta de modificació. No són idèntics. Hi ha lleugeres variacions (algunes d'importància), però pot afirmar-se que, en cas de ser aprovat, aquest Projecte col·locaria la legislació espanyola a l'avantguarda de la regulació jurídica de l'interès superior de l'infant des de la perspectiva de drets fonamentals.

No obstant això, com que es tracta d'un avantprojecte de llei, prefereixo no fer-ne una anàlisi detallada en aquests moments i deixar la tasca esmentada per a quan parlem del text d'una llei.

VIII. Conclusions

Iniciava aquest treball assenyalant que la Convenció sobre els drets de l'infant inclou dos principis revolucionaris, que són els que han permès parlar de canvi de paradigma en la consideració de l'infant pel dret: el principi de l'interès superior de l'infant i el principi que imposa l'obligació d'escoltar

l'infant en totes les decisions que li afectin. Ambdós principis han de ser interpretats sempre i aplicats conjuntament.

El Comitè es va preocupar relativament aviat de fer una observació general a fi d'aclarir l'abast de les obligacions derivades de l'article 12 relatiu al dret a ser escoltat).²³ I podem afirmar que, amb independència que després els estats les compleixin més o menys, són conscients del contingut de les obligacions derivades d'aquest dret de l'infant.

Al contrari, la falta d'una interpretació més detallada de l'article 3.1 de la Convenció va permetre que molts estats l'apliquessin malament, la qual cosa desvirtuava la gran aportació que l'estat, en la seva interpretació conjunta amb l'article 12, suposava per al canvi de paradigma de l'infant com a subjecte de drets.

És d'esperar que l'Observació general 14 faciliti una interpretació correcta de l'interès superior de l'infant, de manera que s'acabi materialitzant el canvi de paradigma esmentat. Els primers exemples d'aplicació, amb protagonisme destacat de l'Avantprojecte de llei orgànica espanyol per a la reforma de la legislació d'infància, semblen apuntar cap aquest camí.

23 Observació general núm. 12 (2009) sobre el dret del nen a ser escoltat (CRC/C/GC/12).

Procés de la incorporació dels drets de l'infant a Catalunya

JORDI COTS I MONER¹

Mestre i doctor en dret

Creador de la Comissió d'Infància a Justícia i Pau el 1980

Exadjudant al Síndic per als infants, del 1997 al 2004

El procés de la incorporació dels drets de l'infant a Catalunya ens pot explicar a quin concepte de la infantesa hem arribat avui. Perquè si volem obtenir un canvi de mirada de la infància, n'hem de tenir una visió global. Hem de saber com se li han reconegut els drets civils, de participació, i hem de saber en quin moment ens trobem en la relació, en la tensió, entre drets socials i drets civils, i com ha evolucionat la idea de protecció i quina informació tenim de l'infant real.

El camí de Catalunya és semblant al que s'ha fet mundialment en aquest camp. Però situarem el principi d'aquest procés a la Catalunya dels anys vuitanta, al moment en què la Generalitat va assumir els traspassos en matèria de menors –aleshores es parlava de menors, més que simplement d'infants. I encara que per a molts potser sigui conegut, crec oportú fer-ne una síntesi.

Estàvem en un moment il·lusionat: s'acabava de tancar l'Any Internacional de l'Infant; teníem un nou Estatut, amb tot i les seves insuficiències. A escala internacional s'iniciaven els treballs per a la Convenció. El Consell d'Europa, el mateix 1979 aprovava la Recomanació 874, de 4 d'octubre de 1979, relativa a una carta europea dels drets de l'infant, en la qual es podien llegir coses com que “la noció d'*autoritat paterna* sigui substituïda per la de *responsabilitat paterna*, precisant els drets de l'infant com a membre distint de la família”. La Constitució espanyola de 1978 considerava, i considera, l'infant, en l'article 39, només com a membre de la família. A Catalunya, l'Any de l'Infant es va celebrar per iniciativa d'organitzacions no governamentals.

1 Ponència presentada per Isaac Ravetllat.

Al començament no se sabia on situar la infància (i potser avui no ho tenim prou clar respecte a la infància en general). Es va arribar a parlar d'un departament adscrit a Presidència, amb elements de sanitat, cultura, ensenyament i treball. El qui fou primer conseller de Justícia, Ignasi de Gispert, havia manifestat que no era encara el moment de dictar una llei d'infància; en tot cas, unes instruccions de cara a una política d'infància. I va tenir l'encert d'establir dues comissions,² una amb l'encàrrec de redactar una recomanació de principis sobre drets de la infància i l'altra de formular les línies generals per a una planificació de la protecció i la tutela de menors a Catalunya.

Aquella recomanació es va convertir en la Resolució núm. 37/1, de 10 de desembre de 1981, del Parlament de Catalunya, i va ser la primera Carta de drets de l'infant catalana, i, a més, va significar la manera de fer-se seva, ja que Catalunya no tenia competències per adherir-se a textos internacionals, la Declaració universal dels drets de l'infant de les Nacions Unides de 1959. Va servir d'orientació per informar les polítiques d'infància d'aquells primers temps.

Per la seva banda, la comissió que planificava la protecció de la infància es referia als menors amb problemes, i encara més: menors asocials amb problemes. No era encara la infància vista globalment, i es parlava només de protecció. La infància de l'administració és tota la infància. El que aleshores parlar d'aquesta manera podia semblar natural, avui, amb la Convenció a la mà, o amb la mateixa Llei catalana 14/2010, ja no podríem acceptar-ho, per bé que hem de preguntar-nos si d'alguna manera, en el nostre imaginari col·lectiu, perdura la idea que la protecció a la infància és pensada per a la infància amb problemes.

2 Aquestes comissions es varen nomenar el 18 de desembre de 1980. La que tenia per objecte la redacció d'una recomanació sobre els drets de l'infant estava integrada per Jordi Cots, Salvador Alemany, Andreu Corominas, Xavier Puigdollers i Francesc Vega; la que havia de fixar les línies generals per a la planificació de la protecció i la tutela de menors la formaven Esther Giménez-Salinas, Jordi Berini, Ferran Casas, Lluís Framis, Pius Fransoy i Concepció Requena.

En els anys vuitanta només teníem la Declaració de les Nacions Unides de 1959, un document que tan sols contenia drets socials. Ja s'havia començat a redactar la Convenció, però el reconeixement de drets civils tardaria. Era el moment de la prioritat de la protecció, el moment dels drets socials. Afavoria aquesta postura el fet que els inicis de la Convenció, el mateix Any de l'Infant, van ser confusos, ja que es pretenia convertir directament la Declaració de 1959 en un text vinculant, sense canviar-ne ni un punt ni una coma, i sense ni tan sols variar-ne el contingut ni el llenguatge, la qual cosa –no es pot oblidar– hauria impedit la introducció de drets civils a la Convenció. Es fa difícil entendre-ho. Aquesta orientació equivocada es va redreçar, però cal reconèixer que alguns textos internacionals d'aquell moment no ajudaven gaire a tenir una visió correcta de la infància.

La tensió entre drets socials i drets civils

De vegades costa pensar que cal considerar els drets civils i els drets socials –és a dir, els drets de participació i els de protecció– en un mateix pla, que en els drets de l'infant no hi ha jerarquies, i que uns reforcen i complementen els altres. I això, encara que siguin de naturalesa jurídica diferent. S'ha de poder arribar a afirmar que la protecció com un fi per si mateixa pot conduir a la conculcació dels drets de l'infant a participar en les decisions que li afecten, i que la satisfacció dels drets socials permet establir les condicions per a una satisfacció plena dels drets civils, i viceversa. “El moviment en pro dels drets de la infància ha avançat des d'una etapa primordialment protectora fins a una que accepta més la capacitat dels infants d'exercir com a ciutadans” (Bartlett, 2001).

Mentrestant, a Catalunya anàvem evolucionant. El 1985 es va aprovar la Llei 11/1985, de 13 de juny, de protecció de menors, que dóna preferència a la infància delinqüent, però que té l'encert de recollir els principis del que hem anomenat Carta dels drets de l'infant catalana, la Resolució 37/1 del Parlament. I el mateix any es va aprovar la Llei 26/1985, de 27 de desembre, de serveis socials, que ja comença a matisar una mica, en dir, per exemple, que una de les seves àrees d'actuació és l'atenció i la promoció del benestar de la infància i l'adolescència, amb l'objectiu de contribuir al seu desenvolupament

personal ple, especialment –afegeix– en els casos en què els entorns sociofamiliar i comunitari tinguin un alt risc social. Aquest “especialment” és el que dóna sentit a una diferenciació entre la infància en general, que així s’accepta com a responsabilitat de l’Administració, i la infància amb problemes.

No obstant això, l’any següent, el 1986, el Decret 338/1986, de 18 de novembre, article segon, que estableix els serveis socials especialitzats per a la infància i l’adolescència en alt risc, ens sorprèn en dir que el seu objecte és “el menor que es troba en un ambient sociofamiliar que incideix negativament sobre la seva personalitat i que, atesos els dèficits socials que hi concorren, cal preveure l’emergència i el desenvolupament de conductes asocials”. És cert que una situació de risc pot decantar un infant o adolescent cap a conductes asocials, però no sempre és així, i afirmar-ho d’aquesta manera pot afavorir l’estigmatització dels nois i noies, ja que tendeix a identificar desemparat amb perillós.

No voldria ser titllat d’exagerat, però si no fóssim curosos en les nostres formulacions encara parlaríem, com es feia a començaments del segle passat, de trinxeraires, d’infants abandonats moralment o semiabandonats (Folch i Camarasa, 1997); quan tota la infància és de l’Administració, tota la infància és del conjunt de la societat, tal com volia Eglantyne Jebb; perquè avui, entre nosaltres, hi ha nois i noies que veuen que són considerats com nois i noies de centre, i ho senten com una discriminació.

Aprovació de la Convenció. La Convenció, un text comprensiu

Finalment, després de deu anys de treball, el 20 de novembre de 1989, com és sabut, es va aprovar la Convenció (recordem que nou dies després, el nostre Parlament va dictar una llei per la qual es creava la figura de l’adjunt al Síndic per als infants). Una de les virtuts d’aquest gran text, entre altres, és que comprèn, alhora, i amb tota naturalitat, drets socials i drets civils per als infants. És cert que els drets civils s’hi varen introduir amb una certa parsimònia: el respecte a l’opinió de l’infant el 1981, gràcies a una proposta francesa, un altre el 1984, i els quatre restants cap al final, el 1988. Tots provenien de propostes del món occidental. Els drets civils i els drets socials són de naturalesa jurídica diferent. La Declaració universal dels drets humans

de 1948 va generar dos pactes complementaris distints. La Convenció resulta, així, un text comprensiu, que ens dóna una visió global de la infància. Amb tot això, de vegades hi ha resistències a acceptar la igualtat de jerarquia de tots els drets que conté.

La comprensivitat de la Convenció –hem d'anar insistint que és fonamental per a aquesta visió total de l'infant– està molt ben explicada per Maalfrid Grude Flekkoy. Flekkoy, noruega, va ser la primera *ombudsman* infantil del món, el 1981. Va ser a Barcelona el 1991, i va dir en una conferència (1991): “La Convenció és comprensiva, en el sentit que descriu els drets de l'infant com a indivisibles i que es reforcen mútuament. Els representants dels països en vies de desenvolupament han reivindicat que alguns drets dels infants són més importants que els altres. Diuen que el dret a la supervivència ha d'estar garantit abans de començar a parlar de drets de participació [...] però estan confonent drets”. I afegia: “Si els infants moren de fam o de malalties que es poden evitar, és lògic començar per alimentar-los i vacunar-los. Però això no vol dir que s'hagin d'oblidar altres drets”.

Ja hem dit abans que la protecció per si mateixa, sense saber el seu profund perquè, pot ser un perill. Jo pertanyo a una organització no governamental internacional que sempre ha defensat que cal tenir present l'infant en la seva totalitat fins i tot en les situacions crítiques. Aquesta concepció, i m'excuso per la insistència, és l'argument més sòlid per denunciar la pobresa infantil, o per interpretar el principi de la prioritat pressupostària (article 4 de la Convenció) o per defensar un desplegament reglamentari global, complet, no parcial, de la nostra Llei 14/2010.

Podríem donar un altre exemple de comprensivitat: més que amb els típics drets socials, aquesta vegada amb infants sotmesos a explotació sexual. Amb motiu del Congrés d'Estocolm de l'agost del 1996 contra l'explotació sexual dels infants amb finalitat comercial, es va dir que una de les formes de prevenció més eficaces podria ser la promoció de drets civils com els drets d'expressió, d'informació i d'opinió, que ajudessin els infants a ser conscients de la seva situació.

La incorporació dels drets de l'infant després de la Convenció

Ja teníem, doncs, la Convenció. Catalunya no la podia ratificar formalment. Per això, el Parlament tingué la iniciativa de promoure una nova resolució sobre els drets de l'infant. Va ser la Resolució 194/III, de 7 de març de 1991. Amb aquesta ens adheríem a la Convenció, actualitzàvem la que s'havia adoptat deu anys abans i ja es reconeixien a l'infant drets civils, per bé que només en parlava en un punt, que deia que “l'infant té dret a exercir drets civils i polítics” (punt 12). El mateix dia que s'aprovava aquesta Resolució, es va demanar la creació d'una comissió de caràcter permanent, de legislatura, d'impuls i seguiment de les polítiques per a la infància en el marc de les mesures complementàries que proposa el Pla d'actuació per al decenni de 1990”.³ Aquesta demanda no va prosperar, i va ser una llàstima. Hem hagut d'esperar molt temps per disposar d'una comissió d'infància al Parlament.

En canvi, amb un cert sentit d'estat, el 23 de novembre de 1990, havíem celebrat al Palau de la Generalitat, amb el president Pujol i la presència de Joaquín Ruíz Jiménez, una adopció d'adhesió a la Cimera de caps d'estat i de Govern que es va celebrar a Nova York els dies 29 i 30 de setembre de 1990, a fi de promoure la Convenció. L'objectiu d'aquest acte era expressar les responsabilitats de Catalunya davant d'aquest text (Cots, 1991). No vàrem saber, o no vàrem poder, fer-hi res més. És de doldre que cap membre del nostre Govern o representant d'alguna organització no governamental d'infància assistís a aquella Cimera de 1990.

I s'ha de dir que la primera llei catalana d'infància després de la Convenció, la Llei 37/1991, no és una llei general d'infància, no és una llei comprensiva. Hauria pogut ser-ho, ho hauria d'haver estat, perquè ja teníem la Convenció. No havíem fet nostra la idea de la comprensivitat de la Convenció. És una llei de protecció que es va centrar en la infància en risc. El projecte d'aquesta Llei contenia elements per poder convertir-la en una llei general d'infància, i no

3 Vegeu el *Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya* núm. 248, de 18 de març de 1991.

va ser així.⁴ Som davant del que s'ha anomenat *l'infant de l'Administració* en el sentit que l'Administració és responsable, tan sols, de l'infant problemàtic, no de tot infant.

L'infant de l'Administració. L'autoritat responsable de tota la infància

Quan parlem de l'infant de l'Administració volem dir que encara hi ha una identificació entre l'infant amb problemes i l'infant que és responsable dels poders públics. I aquest no és l'infant de les III Jornades sobre l'Infant ni l'objecte d'unes polítiques d'infància adequades. Aturar-se en l'infant marginat, amb problemes, el fràgil, impedeix que la nostra mirada s'estengui a tota la infància, a allò que s'ha dit sector majoritari, perquè, de fet, ni se sap com anomenar la infància en general. Hauríem de poder parlar, simplement, i amb tota naturalitat, d'infància. Tota la infància és de l'Administració, i tota la infància és nostra, de la comunitat, de la societat (i no hi ha ideologia, en això).

És que si no, l'infant sense conflicte queda relegat a l'àmbit privat; està al marge de la mirada pública. Per aquest motiu la resposta administrativa és parcial i insuficient. I es comprèn que la societat en general es desentengui de l'infant amb problemes: no vol participar en la solució dels problemes, fins i tot intenta evitar que els seus infants entrin en contacte amb unes institucions que els poden etiquetar i allunyar de la normalitat que la privacitat assegura (Aguinaga, 1991). No podem dir, aleshores, a la societat, que tots els infants són seus, que els senti com a seus.

Per aquest camí, a més, mai no acabem de saber ben bé quina és l'autoritat responsable de tota la infància. Hi ha la percepció que determinats departaments més propis o adequats hi són per tractar les qüestions de la infància: Benestar Social, Ensenyament, fins i tot Economia. Però aquesta visió perjudica la idea de la perspectiva d'infància, que vol dir que a l'hora de legislar

⁴ És la Llei 37/1991, de 30 de desembre, de mesures de protecció dels menors deseparats i sobre l'adopció. El projecte d'aquesta Llei, publicat en el BOP núm. 283, de 8 de juliol de 1991, pàg. 19128, contenia algun paràgraf significatiu, suprimit en el text aprovat, que es referia a qüestions d'habitatge, educació, sanitat, cultura, esport, mitjans de comunicació, etc., que haurien pogut fer pensar en una visió més àmplia de la infància, però no va ser així.

o d'endegar polítiques d'infància tots els departaments han de respondre de les conseqüències que les seves decisions poden tenir en el benestar dels infants. La que ho tenia clar era Mallfrid Grude Flekkoy, aquesta gran figura que ja hem citat, la qual, en els seus informes com a *ombudsman* infantil, tenia en compte tots els departaments; deia, per exemple, que les decisions del Ministeri del Petroli (Noruega tenia un Ministeri del Petroli!) podien afectar la vida dels infants.

Per la meua banda, en la organització administrativa actual, sóc de l'opinió que l'autoritat responsable de tota la infància és la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència, DGAIA (i encara seria millor si poguéssim tenir una Secretaria d'Infància). Així resulta del Decret 332/2011, de 3 de maig, de reestructuració del Departament de Benestar Social i Família, quan diu, per exemple, que una de les seves funcions és “planificar les polítiques d'infància i l'adolescència” o “promoure els drets dels infants i els adolescents que es trobin a Catalunya”. També crec que és la responsable de tirar endavant el Pacte per a la Infància, perquè el Pacte és per a tota la infància, com va dir el conseller Cleries el dia de la seva presentació. I també és la responsable d'informar sobre la situació de la infància a Catalunya.

Mentrestant, a escala internacional, la visió comprensiva de la Convenció, lentament, anava penetrant. Un exemple paradigmàtic és l'adopció de l'esplèndida Recomanació 1121 de l'Assemblea Parlamentària del Consell d'Europa, de primer de febrer de 1990, just després d'haver entrat en vigor la Convenció.⁵ Aquesta Recomanació invitava a tots els estats membres a ratificar la Convenció i, també, quatre textos significatius que podrien formar un corpus jurídic europeu sobre drets de la infància. A més de demanar la figura de l'*ombudsman* infantil (que la Convenció no preveia), contenia una afirmació polèmica per a alguns, en dir que “a més del dret a ser protegits, els infants tenen drets que ells mateixos poden exercir de manera independent –fins i

5 Aquesta Recomanació va ser una iniciativa de la diputada sueca Kerstin Ekman, que l'havia preparada per a la celebració d'una audiència que va tenir lloc a París el 12 de desembre de 1988, ja amb la Convenció a punt de ser enllestida.

tot contra la voluntat dels adults”. Molts varen considerar aleshores aquesta afirmació massa audaç, però estava en el camí que més endavant seguiria el Comitè dels Drets de l’Infant en promoure el III Protocol facultatiu de la Convenció, sobre la possibilitat que els infants puguin acudir directament al Comitè, i el que també preveu la nostra Llei 14/2010 en l’article 17, sobre l’exercici dels seus drets.

Un altre document europeu important dels anys noranta va ser l’anomenat Informe Zimmermann,⁶ important perquè conté una definició de protecció que va més enllà de la infància en risc, i que es correspon millor amb els plantejaments de la Convenció. Argumenta: “S’entén per protecció de menors tota activitat social l’objecte de la qual sigui el desenvolupament normal dels menors i el foment de les seves capacitats tant en la família com en la societat, a fi que es converteixin en adults responsables” (parla de menors en lloc d’infants, però és que emetia aquest document una comissió jurídica). Realment, aquest concepte de protecció ajuda molt a tenir una visió global de la infància.

Ens va semblar que amb la Llei 8/1995, de 27 de juliol, ja teníem una llei general d’infància que era comprensiva. Aquesta Llei es va anomenar d’atenció i protecció d’infants i adolescents i tenia realment la voluntat de ser-ho. La comissió redactora s’havia constituït el maig de 1990, l’any de la llei alemanya d’infància (la Kinder und Jugendhilfegesetz; la Children Act anglesa ja s’havia aprovat el 1989). La redacció va durar cinc anys. S’havia advertit, en algun sector, una resistència poc precisa en l’acceptació d’una llei general d’infància (Cots, 1995). Era una llei senzilla, en el fons, que regulava amb naturalitat el reconeixement dels drets civils i polítics dels infants, que ressaltava el principi de l’interès superior de l’infant, i que parlava de mediació i dels mitjans de comunicació. Es va considerar més aviat una llei marc, que no es va arribar mai a desplegar reglamentàriament –un vici, aquest, del nostre Parlament. Va ser una llei ineficaç. Hauríem d’esperar fins al 2010.

6 Parlament Europeu. *Informe sobre mesures de protecció de menors a la Unió Europea*, Comissió d’Estudis Jurídics i de Drets dels Ciutadans. Ponent: Wilmya Zimmermann, de 25 de novembre de 1996.

Dues grans cimeres mundials a favor de la infància. La relació amb el Comitè dels Drets de l'Infant

En aquest procés per veure com s'ha fet la incorporació a la nostra realitat, la perspectiva internacional sobre els drets de l'infant calia que es referís a la celebració de les dues grans cimeres mundials de caps d'estat i de govern a favor de la infància celebrades a Nova York els anys 1990 i 2002, convocades per UNICEF. La primera, doncs, immediatament després que s'hagués aprovat la Convenció. I és que la Convenció sempre ha necessitat estímuls per a la seva aplicació.⁷ I calia referir-se a aquests dos esdeveniments perquè a través d'aquestes cimeres s'anava configurant la visió comprensiva de la Convenció. La de 1990 semblava decantar-se més per la protecció –és una impressió personal. Va establir un programa per a un decenni. La situació mundial de la infància era realment greu. La del 2002 es va inclinar més pels drets de participació; entre altres coses recomanava la creació de la figura de l'*ombudsman* infantil.

Cal dir que, des de Catalunya, no es va seguir amb gaire atenció la celebració d'aquestes cimeres. A la primera no hi va anar ningú; a la del 2002, una sola persona, jo mateix, en el moment que estava al Síndic de Greuges. No va ser, doncs, una iniciativa de govern. De vegades hi han estat més interessades les organitzacions no governamentals. Potser en això, com en altres aspectes, ha faltat una mica de sentit d'estat. És cert que les competències no permetien anar-hi oficialment, però l'interès anava més enllà d'aquesta possibilitat.

Perquè hi ha un altre punt on em sembla que ha faltat, també, un cert sentit d'estat. Em refereixo a la relació amb el Comitè dels Drets de l'Infant que la mateixa Convenció va crear. És sabut, i en tot cas recordem-ho, que els estats que han ratificat la Convenció (quasi tots els del món) estan obligats

7 Aquestes cimeres es varen celebrar, la primera, els dies 29 i 30 de setembre de 1990, i va coincidir amb la guerra del Golf; la segona va tenir lloc els dies 8 al 10 de maig de 2002. Aquesta darrera s'havia d'haver celebrat el 2011, però l'atemptat a les Torres Bessones de Nova York ho va fer posposar. Els materials d'aquests esdeveniments van ser publicats, pel que fa a la Címera de 1990, pel Departament de Benestar Social juntament amb UNICEF, el maig de 1991, i els de la Címera del 2002 en una edició conjunta de l'Ajuntament de Barcelona, Regidoria de Dona i Drets Civils, i la Comissió de la Infància de Justícia i Pau, del febrer de 2005.

a presentar periòdicament informes al Comitè sobre la forma com apliquen la Convenció als països respectius: el primer, al cap de dos anys de la ratificació, els següents, cada cinc anys.

La confecció d'aquests informes és una oportunitat i és un risc. Una oportunitat perquè és l'ocasió de conèixer la realitat de la infància i, sobre aquesta base, planificar polítiques d'infància. I és un risc perquè els organismes governamentals encarregats de redactar els informes són, alhora, jutge i part, en la mesura que són els responsables de la infància i al mateix temps responsables de rendir comptes de la seva pròpia acció. La presentació d'aquests informes no hauria de ser un tràmit. En tot cas, el Comitè ja se n'adona. Disposa de mecanismes per comprovar la veracitat de les dades de l'informe. En definitiva, el risc seria que l'infant objecte de l'informe fos només l'infant de l'Administració, d'acord amb el que comentàvem abans. El Comitè demana que, en informar sobre l'aplicació de la Convenció, es tingui una visió àmplia i generosa de la infància. Per exemple, en una de les millors observacions generals que ha emès el Comitè (ara de seguida parlarem de les observacions generals), la número 7, dedicada a la petita infància, comença per dir que “en molts casos s'ha ofert molt poca informació quant a la petita infància, i els comentaris s'han limitat, principalment, a la mortalitat infantil, al registre de naixements i a l'atenció de la salut”, afegint tot seguit que “el Comitè va considerar que es necessitava estudiar les implicacions de caràcter més ampli que la Convenció sobre els drets de l'infant té per als infants petits” (Comitè dels Drets de l'Infant, 2005); proclamava una concepció més àmplia sobre la infància, i volia que es parlés de drets, encara que es parlés d'infants petits.

El Govern de l'Estat espanyol és qui ha de confeccionar i enviar l'informe a Ginebra. I aquest informe es confecciona a partir dels informes que s'envien al Govern central des de tots els territoris. Fer un informe no és fàcil. Sobretot no va ser fàcil el primer. Per a l'informe inicial, el Ministeri d'Afers Socials es va adreçar (a més de recaptar els informes de tots els territoris de l'Estat) a tots els ministeris d'aquell moment i va trobar resistències a facilitar dades estadístiques i d'altra mena; no pas per mala voluntat, senzillament, per falta d'hàbit, no estaven acostumats a lliurar aquests antecedents, no hi havia la pràctica de la perspectiva d'infància.

Catalunya va participar en l'informe inicial de l'Estat espanyol amb un document preparat pel Centre d'Estudis de la Direcció General d'Atenció a la Infància ara desaparegut. Era un escrit de dinou pàgines, del mes de novembre de 1992. A l'escrit es ponderava l'adopció de la Resolució del Parlament sobre els drets de la infància, de 1991, la segona, de la qual ja hem fet esment, i ressaltava la intenció de crear una comissió parlamentària de seguiment de les polítiques d'infància de la Generalitat –que aleshores no es va complir–, i, finalment, proporcionava informació sobre les lleis principals d'infància adoptades fins a aquell moment pel Parlament català.

Amb ocasió del segon informe de l'Estat espanyol, la DGAIA va confeccionar, el desembre de 1968, un document ja més ambiciós, que va traduir al català amb el títol *Situació de la Convenció sobre els drets de l'infant a Catalunya*, de quasi un centenar de pàgines i quaranta-tres annexos. Es va enviar a tots els diputats en una edició dactilografiada, però no se'n va fer una de difusió més àmplia. És a dir, no va arribar a la societat en general, ni tan sols als professionals. Tampoc no hi va participar la societat civil, com el mateix Comitè demana sempre.

De cara al tercer i quart informes de l'Estat espanyol (el Comitè va permetre a l'Estat espanyol, com a altres estats, de reunir en un sol text els que haurien d'haver estat dos informes), l'aportació catalana no va sorgir del tot directament del departament implicat, que és el de Benestar Social. I ja érem l'any 2008.

Més d'una organització no governamental ha estat manifestant sempre que l'aportació del Govern català per a la confecció de l'informe del Govern central podria servir, alhora, per disposar d'un estudi sobre la situació de la infància a Catalunya i fer-ne difusió. Les dues intencionalitats són compatibles. I s'hauria de fer amb sentit d'estat. A més, el Comitè dels Drets de l'Infant sempre aprecia informació complementària respecte als informes que rep. Alguna organització no governamental catalana, com l'ACIM, Associació Catalana per la Infància Maltractada, va ser acceptada a participar en la sessió pública de debat del darrer informe espanyol, per facilitar dades sobre maltractaments d'infants.

D'una manera o altra, s'ha d'establir un contacte amb aquest Comitè dels Drets de l'Infant, que és un organisme únic. A través dels informes que rep de tots els països ratificants de la Convenció, té una informació privilegiada de la situació de la infància al món.

Hi ha un altre aspecte destacable, de l'activitat del Comitè, i és la producció dels documents que emet regularment, anomenats observacions generals, els quals constitueixen una posició formal sobre la interpretació de determinats articles de la Convenció o alguns temes que interessa destacar. El Comitè no és un tribunal de justícia i, per tant, les observacions que fa particularment als estats o aquestes observacions generals no són sentències, però es poden considerar una mena de jurisprudència a seguir. És una altra manera de fer-nos nostra la Convenció; les hauríem de tenir traduïdes totes al català (ara n'hi ha una quinzena) i divulgar-les. El Departament de Benestar Social i Família en va editar una de fonamental, la que tracta de l'article 12, és a dir, el dret a ser escoltat.⁸ I l'Ajuntament de Barcelona, en col·laboració amb la Comissió de la Infància, va publicar la cinquena, sobre mesures generals d'aplicació, un text clau per redactar els informes que demana el Comitè.⁹

El que no es pot oblidar, per conèixer la realitat de la infància a Catalunya, són els informes del Síndic de Greuges i els d'UNICEF Catalunya. Tot i que les queixes que es presenten al Síndic solen tenir l'origen en mancances de drets socials, des de la institució, i des dels primers temps, sempre s'ha volgut tenir per marc una visió global de la infància. A més, segons prescriu la Llei 14/2010, el Síndic presenta un informe d'infància anualment davant de la Comissió Parlamentària de què finalment disposem. Això, a part dels informes extraordinaris que es fan respecte a temes específics. Pel que fa a UNICEF,

8 *El dret de l'infant a ser escoltat*. Barcelona: Departament d'Acció Social i Ciutadania, 2009 (Documents de l'Observatori dels Drets de la Infància). És l'Observació general núm. 12 (2009), document del Comitè dels Drets de l'Infant CRC/C/GC/12, de 20 de juliol de 2009.

9 *Mesures generals d'aplicació de la Convenció de les Nacions Unides sobre els drets de l'infant*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, Regidoria de Drets Civils, i la Comissió de la Infància de Justícia i Pau, 2007. És l'Observació general núm. 5 (2003), document del Comitè dels Drets de l'Infant CRC/GC/2003/5, de 27 de novembre de 2003.

tot i el seu decantament vers una perspectiva internacional, s'està ocupant de la situació de la infància a Catalunya. Potser el més apreciable dels seus informes és fer conèixer les observacions del Comitè dels Drets de l'Infant (és una manera de divulgar-les) i les propostes que fa a partir d'aquestes. També Save the Children s'ocupa dels problemes de Catalunya.

Potser també ens manca la tradició d'elaborar, a més d'informes, estudis sistemàtics sobre la realitat de la infància a Catalunya. En aquest sentit he d'evocar l'estudi sobre maltractaments d'infants, que es va fer el 1991 pel malaguanyat Toni Inglès, i posat al dia el 2000 (Inglès, 2000). Aquest estudi té el seu origen en la Resolució 137/II, de 15 d'octubre de 1987, sobre maltractaments infligits als menors, la qual, entre altres coses, demanava la reforma de la legislació en aquest camp, plans d'acció, aquest estudi i que s'adcrivís al Síndic de Greuges un adjunt per a la defensa dels drets de l'infant. Aquesta figura tan emblemàtica no es va crear fins al 1989 i no es va cobrir fins al 1997. És una figura que ha estat reforçada per la Llei 14/2010.

Hi ha, encara, una altra forma d'incorporar a Catalunya els drets dels infants i la Convenció: és el contacte personal amb les persones que han destacat en l'estudi i la defensa dels drets dels infants. Aquest contacte s'ha establert, en gran part, a través del món no governamental. Una de les primeres a venir va ser la Marta Santos Pais, del primer Comitè dels Drets de l'Infant, que va participar en el Congrés Europeu d'Atenció a la Infància de novembre de 1992, juntament amb el primer secretari de la Conferència de Dret Privat Internacional de la Haia, Hans Van Loon, i el professor Eugene Verhellen. Marta Santos Pais va venir una altra vegada per prendre part en el Tema General de l'Escola d'Estiu de Rosa Sensat del 2006.¹⁰ Amb Marta Santos Pais vàrem poder comentar, per exemple, la conveniència de revisar el text de la Convenció, en la perspectiva del seu vintè aniversari; però ella va ser contundent a l'hora de manifestar que seria millor deixar-lo com està, atès que, en la seva opinió, continuava sent un text perfectament vàlid i la

10 Associació de Mestres Rosa Sensat. *Drets i responsabilitats d'infants i joves*. Escola d'Estiu 2006, Tema General, Barcelona, 2007. A la mateixa Escola d'Estiu hi va assistir Trond Waage, que havia estat *ombudsman* infantil de Noruega després de Maalfrid Grude Flekkoy, aleshores expert al Centre Internacional Innocenti d'UNICEF a Florència.

dificultat previsible d'obtenir, en aquells moments, un consens sòlid. Creia que la Convenció es completava amb els seus protocols facultatius i les observacions generals del Comitè. Ja hem comentat la vinguda a Barcelona de la primera *ombudsman* infantil, la noruega Maalfrid Grude Flekkoy. El 1989, convidat per Justícia i Pau, va venir a donar una conferència memorable el que aleshores era director de programes de Defensa dels Infants Internacional, Nigel Cantwell, el qual havia participat directament en la redacció de la Convenció, i així vàrem poder conèixer de primera mà les vicissituds de l'elaboració de la Convenció.¹¹

Per fi, la Llei catalana d'infància

Ara disposem d'una bona llei d'infància, comprensiva, fonamentada totalment en la Convenció. De la mateixa manera que ho estem dient respecte a la Convenció, aquesta Llei, la 14/2010, ha de ser ben utilitzada, ha de ser coneguda, popularitzada, s'ha de promoure, ha de ser ben reglamentada amb visió de totalitat. Té dues parts. La primera no s'entén sense la segona, i aquí també afegiríem que viceversa. La primera part és el perquè de la segona, de la protecció.

L'article 6 de la Llei 14/2010 fa un disseny de la infància que volem: és l'infant que ha de desenvolupar-se físicament, mentalment, espiritualment, moralment i socialment. És això el que s'ha de protegir. I de cara a aquestes Jornades ens interessa ressaltar tot el que fa referència a la primera part, a la responsabilitat de la societat; però, en tot cas, aquesta ha de tenir coneixement de la realitat. Els poders públics han de poder informar, sense por, de la situació de la infància, per greu que sigui; la societat hi té dret i s'ha de comptar que és una societat madura i que això la hi farà tornar més. El principi de la prioritat pressupostària (article 15) és dels que s'haurien de treballar amb més profunditat, d'acord amb la Convenció. I diria que un dels articles que haurien de conèixer els mateixos infants és el 17, el que parla de l'exercici dels drets pels mateixos infants: sembla, aquest article, un ressò d'aquella Recomanació 1121 del Consell d'Europa que ja hem comentat, i, a

11 Cantwell, Nigel. "La participación de las ONG en la redacción de la Convención sobre los derechos del niño". 2n Congrés d'Educació per a la Pau, organitzat per Justícia i Pau de Barcelona els dies 24-26 de febrer de 1989. Text no publicat.

més, s'anticipava al Tercer protocol facultatiu de la Convenció, que permet als infants acudir directament al Comitè dels Drets de l'Infant de Ginebra.

En definitiva, és la Llei que necessitàvem. Amb aquesta Llei a la mà podem passar definitivament de l'etapa de protecció a la de participació; perquè potser encara no hi som.

Bibliografia

- AGUINAGA ROUSTAN, JOSUNE; COMAS ARNAU, DOMINGO. *Infancia y adolescencia: la mirada de los adultos*. Madrid: Ministerio de Asuntos Sociales, 1991.
- BARTLETT; SHERIDAN, i altres. *Ciudades para los niños. Los derechos de la infancia, la pobreza y la administración urbana*. Madrid: UNICEF, Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, 2001.
- CANTWELL, Nigel. "La participación de las ONG en la redacción de la Convención sobre los derechos del niño", 2n. Congrés d'Educació per a la Pau, organitzat per Justícia i Pau de Barcelona, els dies 24-26 de febrer de 1989. Text no publicat. Comitè dels Drets de l'Infant CRC/C/GC/7, de 14 de novembre del 2005. "Realització dels drets de l'infant en la primera infància", Observació general núm. 7.
- COTS, Jordi. *Responsabilitats de Catalunya davant la Convenció de les Nacions Unides sobre els drets de l'infant*, ponència llegida durant l'acte d'adhesió a la Cimera de caps d'estat que tingué lloc a Nova York els dies 29 i 30 de setembre de 1990, publicada a *la Revista de Treball Social*, núm. 21, març de 1991.
- COTS, Jordi. "La llei catalana d'atenció i protecció dels infants i adolescents", article a *Món jurídic*, publicació del *Col·legi d'Advocats de Barcelona*, núm. 124, novembre/desembre de 1995.
- FOLCH I CAMARASA, Lluís. "La cura de trinxeraires a Catalunya en el primer terç del segle actual", comunicació a l'Institut d'Estudis Catalans, sessió del 17 de setembre de 1990, *Treballs de la Secció de Filosofia i Ciències Socials*, XXII, Barcelona, 1997.
- FLEKKOY, Maalfrid Grude. *Els drets dels infants. Una perspectiva internacional. La Convenció de les Nacions Unides i la seva importància envers els infants*. Barcelona: Coordinadora Catalana al Servei de l'Infant, Xarxa Europea d'Atenció a la Infància, Diputació de Barcelona, 1991.
- INGLÈS I PRATS, Antoni (dir.). *El maltractament d'infants a Catalunya: quants, com, per què*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada: 2000.

La infància a Catalunya. Una realitat cultural complexa

JOSEP GONZÁLEZ-AGÀPITO

Catedràtic del Departament de Teoria i Història de l'Educació de la Universitat de Barcelona
Membre de la Secció de Filosofia i Ciències Socials de l'Institut d'Estudis Catalans

Una mirada reflexiva des de l'antropologia i la pedagogia sobre la infància i els seus drets cal encetar-la fent notar que la infància és una realitat complexa a la qual no ens podem apropar des d'una visió simple, i menys des dels nostres *pre-judicis*, és a dir, des dels judicis presos abans d'entrar en contacte amb la realitat.

La infància és una etapa biològica ben diferenciada dins la vida humana, però, també és una construcció cultural i social. I és en aquesta construcció cultural on es troben ancorades les resistències més grans que s'oposen al reconeixement dels drets dels infants, i, encara més, a la seva acceptació dins la vida pràctica. I no parlo de cultures allunyades, sinó de casa nostra mateix.

Hem de tenir ben present, en parlar dels drets dels infants, que la seva acceptació conceptual per bona part de la població del nostre país no significa, ni de bon tros, que aquests drets siguin efectius a la vida pràctica.

El canvi d'idees que demana l'acceptació real dels drets dels infants és un procés llarg i complicat en el temps i l'espai. Tanmateix, el fet que les idees vagin canviant i assolint més acceptació social no comporta, necessàriament, que aquestes noves idees siguin realment incorporades a la vida quotidiana d'una determinada societat. Si és difícil canviar d'idees, la transformació de les mentalitats vigents és un procés històricament molt més lent i feixuc. Els patrons culturals que s'han après de manera informal i inconscient, a través de la família i el context social, perviuen en els comportaments col·lectius i en la visió i la concepció que una societat té dels seus infants. Cal que no oblidem que els aprenentatges socials i emocionals s'adquireixen en la primera infància, entre els zero i els tres anys, i especialment en l'àmbit familiar

com a pilar fonamental de l'educació. És el que Eric Berne ha anomenat, amb raó, *els anys plàstics*, on l'individu fa aprenentatges fonamentals per a la seva vida i s'adapta al medi cultural al qual pertany.

Deixeu-me remarcar una obvietat: que disposem d'una compilació dels drets de la infància, ratificada per una munió d'estats, la seva aplicació no es deriva a la vida quotidiana, familiar i escolar. I encara més: si s'entén com s'ha d'entendre la Convenció sobre els drets de l'infant com una globalitat.

Només cal que recordem que la humanitat no hem estat capaços sempre de transformar la lletra en accions. A escala global continuen les vulneracions flagrants contra els drets més elementals dels infants: a hores d'ara, cada cinc segons mor un infant de fam. En països industrialitzats com el nostre, el maltractament, la pobresa, la malnutrició, la dificultat d'accés a serveis o les situacions de precarietat amenacen un bon nombre de nens i nenes. Però, evidentment, com constatem a aquestes Jornades, sortosament s'han fet molts passos endavant.

Per il·lustrar el que estic dient acostumo a recordar la hipòtesi suggestiva de Carl Jung sobre l'inconscient col·lectiu. Sustenta que cada cultura té una sèrie d'arquetips interioritzats i inconscients que porten a patrons de comportament, en el nostre cas enfront de la infància i els seus drets. Són conductes i respostes enfront de la infància que no responen a la raó, sinó a patrons culturals compartits i interioritzats. L'inconscient col·lectiu el conforma la reserva de coneixements i pautes que, com qualsevol espècie animal, rebem en néixer. És la nostra herència com a espècie. Però aquesta herència col·lectiva inclou, també, l'herència de cada cultura. D'aquest àmbit en formen part les conductes i les tradicions rebudes com a transmissió de generació en generació, gràcies a milers i milers de repeticions de pautes educatives.

En aquest sentit, malgrat l'assentiment general aparent sobre els drets de l'infant, que es poden arribar a acceptar per la raó, moltes vegades les conductes i les pautes socials reals no encaixen i, fins i tot, vulneren els drets de l'infant en el clos educatiu de la família, l'escola o la societat.

Sovint abordem els conflictes que sorgeixen amb els drets dels infants a la família o a l'escola esguardant sols la part fenomènica, és a dir, la manera de manifestar-se, i no percebem que el seu origen no es troba pas en la negació de la lletra dels drets dels infants, sinó que és l'expressió d'una concepció de la infància que enfonsa les seves arrels en la part més profunda d'una cultura, religió o forma d'entendre el món i la vida determinades.

Sense oblidar-nos que vivim en una societat com la catalana, on una bona part de les nostres famílies no són d'origen cultural europeu i la seva concepció de la família, l'escola i la societat tenen poc a veure amb la nostra tradició. Al costat de l'herència judeoromanocristiana que ha donat peu a la nostra visió de l'infant, avui hi convergeixen diferents col·lectius culturals amb percepcions a voltes molt allunyades d'aquelles arrels que han conformat l'educació, el dret i la jurisprudència a Catalunya.

És necessari conèixer críticament el nostre passat, la història i la nostra herència per poder acceptar o canviar l'impuls de la tradició que ens ha fet tal com som. Sense ser-ne massa conscients, culturalment ens marquen unes formes de veure la infància, els seus drets o l'autoritat dels pares i els educadors que tenim encastades a la nostra cultura des de temps immemorials. Conèixer-les és la primera qüestió per poder decidir allò de la tradició que volem fer nostre i el que volem canviar. El coneixement dels nostres orígens significa, també, poder alliberar-nos de la seva dependència.

Hem de ser conscients que la nostra cultura, en el sentit antropològic del terme, prové de la negació dels drets de l'infant. La infantesa, des de l'antiguitat, no tenia cap sentit en si mateixa que no fos el d'una persona a mig fer. La infància no pot ser un objectiu educatiu en si mateixa, car la seva significació és marcada pel que li manca assolir, per esdevenir persona, ja en la vida adulta. L'infant no té, doncs, cap mena de drets i és per això que en moltes cultures conviu amb les dones fins que comença a tenir habilitats per acompanyar els homes, si és mascle, naturalment. Són cultures on dones i els infants són minoritzats.

Des d'aquella època reculada fins fa poc més d'uns cent anys, la infància era vista com una etapa abjecta que no tenia altre sentit ni finalitat que ser superada al més ràpidament possible.

L'objectiu de l'educació, ja fos al Japó, a la Xina o a la Grècia i la Roma clàssiques, era ensenyar a l'individu a superar la infància. Educar és deixar de ser nen o adolescent i inculcar les pautes individuals i socials vigents.

L'educació és essencialment *domar*, treure del seu tarannà natural els cadells humans i *emmotllar-los* a allò que s'espera d'un home o una dona adults. Prenguem per exemple l'acceptació tan extensa encara entre nosaltres de la violència contra els infants. "No estalviïs a un infant la correcció, perquè, si li pegues, no morirà; si li dones bastonades, li salvaràs la vida", es llegeix en un dels referents de la nostra cultura, la Bíblia (Proverbis 23,12).

Una infància sense drets i sotmesa per la violència és el pòsit d'on prové la nostra tradició educativa des de l'antiguitat. Fins i tot els grans ideals grecollatins que atenyen, a través de l'educació, una cultura basada en l'*humanitas*, no impliquen cap reconeixement de la personalitat de l'infant, ben al contrari, aquest procés estarà farcit de maltractament a la infància. Mentalitat que, també, és a la tradició educativa d'unes quantes de les nostres famílies, ja siguin autòctones o novvingudes, on la infància es percep com oposada a la persona humana que ha d'esdevenir. L'objectiu de l'educació no és pas l'infant, sinó l'adult que ha de conformar. La societat en què vivim és, des d'antic, una societat violenta on el maltractament familiar o escolar dels infants n'és un element més. Com també ho és malauradament la dona. En el cas de la dona, sortosament produeix escàndol i rebuig social. Però no passa el mateix amb la violència sobre els infants.

Entre nosaltres, doncs, des de temps ben reculats era indiscutiblement acceptada com un fet natural la manca de drets dels infants com a conseqüència lògica de la indefensió dels infants i la seva dependència per a la seva pròpia supervivència, però, també, per una necessitat política: la conservació dels valors i l'estructura d'una societat i una cultura concreta per incardinar-hi el nou ésser, un foraster, de fet.

La nostra cultura, com s'acostuma a dir, amb raó, és fruit del creuament de la cultura hebrea, la grecollatina i la cristiana reelaborada pels ideals de la modernitat i la Il·lustració. L'element conformador més antic, la cultura hebrea, situa els seus orígens en el clan nòmada d'Abraham i el fet definitori de ser monoteista, fa uns 3.700 anys. La Bíblia ens mostra al profeta Moisès com l'home a qui Déu encomana l'ordenació de la religió, la cultura, l'educació i el dret jueus. El llibre de l'Èxode narra com Moisès, al mont Sinaí, va rebre de Déu els deu manaments. Aquest decàleg força vegades mil·lenari continua, a hores d'ara, sent el referent de l'educació moral i l'organització social per a les tres grans cultures que tenen com a referent el llibre: el judaisme, el cristianisme i l'islamisme. (Observeu que parlo de cultures, no de religions.) Aquesta concepció implica, no obstant això, una cosmovisió i una manera d'entendre la infància i els seus drets ben diferents de les cultures més orientals, com ara els xinesos o els indis que viuen a casa nostra.

Siguem conscients, doncs, que la Convenció de les Nacions Unides sobre els drets de l'infant de fa vint-i-cinc anys o el present Pacte per a la Infància de Catalunya són un triomf de la raó sobre l'herència rebuda. Són un element a contracorrent de la tradició de moltes cultures. Representen una reprogramació de les pautes arquetípiques sobre la infància en cada cultura. Són un canvi de rumb fruit d'haver fet una anàlisi crítica de la tradició que regulava i imposava les pautes de conducta entre infants i adults.

Però sabem perfectament que en molts aspectes i àmbits som ben lluny d'assolir aquells objectius que fa un quart de segle les Nacions Unides posaren sobre paper. Perquè, com hem vist, malgrat les idees raonables i humanitàries que contenen, la conducta programada socialment és més poderosa que l'evidència raonada. I, ara i aquí, tenim infants que continuen veient conculcats els seus drets, fins i tot els més elementals en el si de la família, l'escola o la societat. Com un fet normal, com allò que toca. La mateixa paraula *infant* que tant fem servir, prové del llatí i vol dir 'el que no parla'. En el dret romà, era una manera d'assenyalar que els infants eren jurídicament incapacitats, com les dones i el bojos. Tenim aquí, doncs, un petit senyal d'on venim i del procés llarg i difícil que han hagut de fer els infants fins a arribar a ser subjectes de drets.

Hereus de l'estructura monogàmica familiar romana, l'autoritat del pare i l'educador durant segles es va construir sobre la *potestas*, no sobre l'*auctoritas*. La nostra tradició, doncs, es basa en la família i l'escola, en la *potestas*, que podem definir com 'l'autoritat de dret, fonamentada en el seu estatut legal i social'. És la potestat que emana d'instàncies superiors per raó del poder i l'exercici de la violència. I es correspon, com hem dit, amb una visió ancestral que percep la infància com oposada a la persona humana que ha d'esdevenir. Un ésser inferior sense drets i que cal sotmetre per la violència és el pòsit d'on prové la nostra tradició educativa.

Alain Renaut, a *La libération des enfants*, ha posat de manifest que la infància, com altres col·lectius oprimits, ha fet el seu propi trajecte històric per anar assolint estadis d'alliberament.¹ De fet, la història de la infància, com diu Lloyd de Mause "és un malson del qual tot just ara despertem".

Hem d'admetre que aquesta evolució de la infància sotmesa fins a arribar a ser ciutadà nen no sabem ben bé com gestionar-la. Però es fa molt difícil d'assimilar per les comunitats de cultura tradicional. En aquestes societats tradicionals, educar és, fonamentalment, un procés de preparar, des de ben petits, els infants per trobar el seu lloc dins un ordre social que es veu, i es vol, immutable. I això cal que ho tinguem present per entendre la dificultat que tenim per encaixar aquestes formes de vida tradicionals que són a la cultura d'origen de molts nouvinguts a Catalunya amb els drets dels infants reconeguts amb tota la força legal al nostre país.

Aquí cal que siguem conscients que la nostra cultura occidental ha fet un procés d'elaboració crítica molt diferent del d'altres cultures que han vingut a Catalunya en aquests darrers anys. La gran revolució que transformarà occident, i el farà diferent de la cultura i l'educació orientals, serà l'afirmació llarga, lenta i progressiva de la individualitat, de la llibertat de consciència i la capacitat de poder decidir sobre què fer de la pròpia vida.

1 RENAUT, A. *La libération des enfants. Contribution philosophique à une histoire de l'enfance*. Paris: Calmann Levy, 2002.

Aquest serà el camí que, amb un retard de segles, seguiran les dones, i encara més lentament els infants: afirmar el seu valor com a persona individual, poder tenir criteri propi i decidir governar la seva pròpia existència. Recordem que, tècnicament, anomenem *infància* el període entre els 0 i els 18 anys, més o menys.

Així, doncs, per comprendre aquestes dificultats de recepció dels drets dels infants cal que coneguem aquestes diferents tradicions d'origen i siguem conscients de la manera que aquestes cultures distintes miren el món, també el rol dels infants en les diferents tradicions religioses i culturals que són presents a Catalunya, i, fins i tot, com des d'aquestes tradicions els mateixos infants veuen el món.

El primer deure de tot educador és entendre i comprendre l'educand. *Comprendre* significa literalment 'tenir a dins', 'fer-nos nostre quelcom', independentment que es comparteixi o no unes posicions determinades. L'educació requereix adaptar-nos als receptors de l'acció educativa. No parlarem pas a un nen de tres anys amb un llenguatge acadèmic. Ni tindria sentit que jo us parlés ara, aquí, en llatí o en grec. Som nosaltres, els que ens hem d'adaptar, si volem realment comunicar-nos i ser entesos, cosa que no és contrària al manteniment de la nostres idees, conductes o criteris.

Com ha mostrat la demògrafa Anna Cabré, Catalunya, des de fa segles, s'ha nodrit històricament, i en el present, per diferents onades migratòries que acudien a l'oferta de treball que se'ls feia, a la percaça d'una vida més digna. Fruit de l'onada immigratòria present, a Catalunya hi ha cultures que tenen uns arquetips sobre la infància i els seus drets ben diferents de l'evolució que ha seguit la nostra cultura respecte a la família, la infància, l'escola i l'educació. I la recepció i el compliment dels drets dels infants són tenyits per l'herència respectiva i la tradició de cada cultura.

Només cal que pensem en la imatge social diferent que té l'infant entre les comunitats com ara les de cultura hindú, musulmana o xinesa. Veiem, per exemple, com nois i noies musulmans que han viscut tota la seva vida a Catalunya, que fa anys que són escolaritzats i tenen teixida la seva vida social i d'amistat aquí, són trasplantats a una *kuttab* o escola corànica a l'Àfrica,

un model escolar implantat a tot el territori musulmà a partir del segle viii. Si l'Alcorà és el fonament i l'eix central de la vida de tot musulmà, es considera que la seva memorització i recitació és el primer i més important dels aprenentatges. L'Alcorà significa literalment 'la recitació' i al·ludeix a la seva transmissió oral i la seva memorització, una herència de la cultura rural no alfabetitzada on cal memoritzar per servir el patrimoni cultural o religiós.

Aquesta migració als països d'origen familiar es fa interrompent l'escolarització durant un o dos anys. Com el mateix Islam, l'educació musulmana té les seves arrels en el judaisme i el cristianisme, al costat d'elements de la cultura nòmada i tribal dels habitants de l'Aràbia del temps de Mahoma (que visqué entre l'any 570 i el 632). La família és, com en el judaisme, el nucli primordial de l'educació i el pare de família és concebut com el pastor responsable davant Déu del seu ramat.

La disciplina de la *kuttab* és molt estricta, per tal de fer possible el recitat constant dels nens amb un cert ordre. Aconseguida totalment o en gran part la memorització de l'Alcorà, l'educació és completada amb l'estudi de les pràctiques religioses. Aquesta instrucció alcorànica és una obligació ineludible dels pares. L'organització, les pràctiques i els continguts de la *kuttab* s'han mantingut intactes durant segles. Avui mateix existeixen amb el seu mateix format primitiu a moltes contrades de l'Àfrica o l'Àsia musulmanes, especialment en els medis rurals.

Tot i que sens dubte aquest fet és influït per l'expansió ràpida del salafisme, corrent religiosa integrista, entre els musulmans de Catalunya no tardarà a comportar dificultats en els drets dels infants i les dones. La seva proposta és restaurar acríticament l'autèntic Islam de les tres primeres generacions de creients, doctrina portada a terme per la monarquia saudita des de la petrolera i rica Aràbia. Imams nous desplaçen els existents, proposen als creients d'aquí formar una comunitat tancada i impermeable a les influències externes i condemnen tota forma d'integració en la nostra societat. A Catalunya aquest corrent abasta, a hores d'ara, una quarta part dels musulmans, unes cent mil persones.

Però, malgrat aquest fet reactiu, no deixa de ser un bon exemple del poder de resistència de les mentalitats i de la dificultat de modificar-les a través de les idees i de com els patrons culturals que s'han après de manera informal i inconscient, a través de la família i el context social, perviuen en els comportaments generals i en la visió i la concepció que determinat col·lectiu té dels seus infants. Recordem que es fa difícil revisar la visió sobre la dona o sobre els infants, ja que a la família, a l'escola o a la mesquita s'ha sentit reiteradament com l'Alcorà els diu que “sou la millor comunitat que s'ha format entre els humans”.

Una altra mostra podria ser com perviu la seva antiga cultura entre els xinesos que viuen i treballen a Catalunya malgrat l'impacte del maoisme i el comunisme. És una cultura, per exemple, que del control emocional, els ritus i les formes en fa elements fonamentals de l'educació, ja que entén que són expressió de l'harmonia interior. Aparentment és una forma externa, i acaben conformant l'interior dels que la practiquen, ja que s'aprèn per la intuïció, a més de pel raonament. Els xinesos actuals viuen en una tensió entre la seva visió tradicional de la infància absent de drets i la modernització, entre la permanència a la visió oriental o l'adscripció a l'occidental.

Podem, així mateix, esguardar la comunitat hinduista de les nostres terres, que és nombrosa, però, pel seu tarannà cultural i religiós, manté una presència discreta i respectuosa amb l'entorn que l'acull. L'hinduisme, en general, incorpora totes les formes de la divinitat i respecta totes les seves manifestacions. Té una concepció que ha creat una cultura de tolerància vers les altres creences, que són vistes com camins distints inadequats, no necessàriament erronis, de cercar la Veritat única. Però també comporta entendre el naixement d'un infant com un fet impur, ja que és la vinguda d'un esperit que ha de retornar a la vida terrenal per purificar-se. I la conseqüència que se'n deriva és admetre com a lògica la manca de drets dels infants, les dones o els individus de castes baixes.

No cal ni parlar del pòsit que les cultures originals han deixat entre els llatinoamericans respecte a la cura i els drets de la infància.

Us haig de demanar excuses perquè l'espai de què disposem no em permet fer altra cosa que una descripció succinta, esquemàtica i apressada.

Com abordar aquesta dificultat complexa d'implantació dels drets dels infants entre els diversos col·lectius que conformen la nostra realitat social? En educació, com en tota ciència social, no hi ha receptes simples per a realitats complexes.

El que primer cal fer és evidenciar que els drets humans no formen part del que podríem anomenar la instrucció. Un nivell que enclou aprendre a sumar, a llegir o el teorema de Pitàgores, i sobre el qual es pot trobar un acord universal que cal transmetre'ls. Els podem ensenyar com un coneixement més, com es fa en molts llocs, però això no significa que es produeixi un aprenentatge significatiu. Recordem la màxima que s'atribueix a Confuci: “Escolto i oblidó. Veig i recordo. Faig i comprenc.”

Els drets dels infants es vinculen a un segon nivell d'educació que es refereix a la socialització, a la moral i a la vida en comú. Un nivell en què un fet com l'homosexualitat que a l'antiguitat podia ser una conducta recomanable, al segle XIX era un delictes greu i ara comença a ser un dret acceptat a casa nostra. També en aquest nivell els mateixos valors i drets que són reconeguts aquí a les dones poden ser un delictes a uns milers de quilòmetres més enllà.

Cal, doncs, que tinguem una visió intel·ligent, o sigui distintiva, separadora, per analitzar les dificultats de l'acceptació i la plasmació real dels drets dels infants.

Permeteu-me, arribats aquí, que m'expliqui a través d'una al·legoria, d'un conte. El va escriure l'andalús Ibn Tufay, nascut a Guadix el 1105, vinculat al sufisme (una lectura de l'Islam basada en l'amor), poeta, matemàtic i metge de cambra del califa. Ens presenta un infant que es cria i educa a si mateix en una illa deserta on potser ha nascut per generació espontània o ha estat abandonat quan era un nadó per una princesa que l'ha concebut fruit d'uns amors prohibits. La narració es titula *Epístola de Hayy ibn Yaqzan sobre els secrets de la saviesa oriental*. Aquesta obra mestra de la prosa i la pedagogia

andalusina és coneguda entre nosaltres com *El filòsof autodidacta*, títol de la seva primera edició llatina de 1671.

Hayy ibn Yaqzan, nom que significa 'el fill vivent de qui està atent' és criat per una daina que es compadeix dels seus plors i l'alleta. Creix imitant els animals amb qui conviu, però descobreix ben aviat el poder de la seva intel·ligència i raonament per compensar el seu desavantatge respecte als animals enfront del medi que l'envolta. De forma natural, enfrontant-se als problemes amb què la vida el repta, construeix el pensament científic a partir del coneixement empíric i, finalment, arriba a la intuïció, al coneixement perfecte, de l'Ésser suprem.

Ja adult, a través del contacte amb Asal, un savi que va arribar a l'illa per dedicar-se a la contemplació, aprèn a parlar i coneix la civilització i la religió.

Participants ambdós de la veritat, acorden anar a l'illa d'Asal per exposar-la als seus habitants. Resulta, però, un intent fallit, ja que aquests viuen en una visió curta i miop de la realitat que els envolta i en una religió exotèrica i superficial basada en les formes externes. La impossibilitat de superar els condicionaments i els prejudicis adquirits per l'educació els impedeix comprendre els ensenyaments i les experiències que Hayy i Asal els porten. Davant d'aquest fet, ambdós decideixen retornar a la seva illa deserta i romandre-hi fins a la seva mort.

Com veiem, aquesta història ens parla del perill de confondre *les formes* amb *la identitat*.

Llegim a la narració que alguns són com cecs que només coneixen la realitat pel tacte o per les explicacions dels altres. I no s'atreveixen a obrir els ulls per accedir a la visió autèntica. I és en aquesta ceguesa voluntària, on les formes es confonen amb la identitat. I en sentir-se amenaçats en les formes, hom creu ser amenaçat en la identitat. Aquesta ceguesa és la base de la resistència a reconèixer els drets dels infants. Però, també, és una dificultat d'integració social, cívica i política, sense oblidar-nos que l'extrem contrari alimenta més d'un discurs de dominació o de xenofòbia.

Exercint aquest realisme, convindria sospesar que tots els valors morals i polítics dels diferents col·lectius emigrants no mereixen idèntic respecte si contradiuen la llibertat, la democràcia, els drets humans i la igualtat de drets entre homes, dones i infants. És un conjunt de valors que ha costat, durant el segle xx, legions de morts i de sofrències per conquerir-los i mantenir-los a Europa enfront de dictadures i totalitarismes de tota mena.

No hem d'oblidar que sols aprenem per l'experiència i que la reprogramació que hem de fer com a societat i com a individus ha de ser a través de viure i experimentar els drets dels infants.

Fixem-nos com el seu punt dèbil està en la manca de participació dels infants. Que els infants no siguin gairebé ningú a l'escola, a l'esplai, a la família, a la societat. Cada cop que passo per davant d'un grafit em pregunto si realment donem la paraula als joves allà on l'han de tenir. Perquè la participació és la pràctica de la llibertat amb responsabilitats.

La nostra tasca com a educadors a la família, a l'escola o a la societat és obrir finestres, és ajudar, com diuen Hayy i Asal, a obrir els ulls i deixar de cercar la realitat a través del tacte o les explicacions que ens donen els altres. És, doncs, del tot necessari educar en els drets dels infants vivint-los i exercint-los. Convé recordar a pares i mares, educadors i polítics que, com deia Claparède, el més important en pedagogia i en política educativa no són els mètodes, sinó els infants.

Cal possibilitar prendre consciència crítica dels propis orígens, incloent-hi els nostres, poder decidir, com hem vist, allò de la tradició que volem fer nostre i el que volem canviar. Per tal de fer possible la segregació positiva vers els infants, cal dotar-los del respecte i el dret que té tota persona humana pel sol fet de ser-ho.

Propostes d'innovació

MIQUEL DE PALADELLA SALORD

Cofundador de UpSocial i director del programa Social Innovation for Communities (SIC) Anteriorment, va treballar a UNICEF, Plan Internacional, el Global Movement for Children i la Societat Internacional per al Desenvolupament

Va ser membre de l'Observatori dels Drets de la Infància des del 2007 al 2012

Moltes gràcies al Comitè Organitzador, al Departament de Benestar Social i Família i a la Comissió de la Infància de Justícia i Pau, per invitar-me a donar aquesta ponència, pel seu atreviment i la seva confiança en mi, i pel títol de les Jornades, “La responsabilitat dels adults vers els infants”. En un moment com l'actual, és extremament important orientar l'atenció a aquelles palanques que poden desequilibrar l'*statu quo* i provocar canvis a millor en la nostra societat. I apel·lar a la responsabilitat dels adults és la palanca més potent per millorar el present i el futur de la infància a Catalunya.

La dificultat de parlar de la infància és que obliga a tenir una doble perspectiva, que el nostre dia a dia no ens ajuda a tenir. Els nens, les nenes i els adolescents et transporten sempre a l'immediat, al present, a l'aquí i l'ara, sense excuses i sense dilacions. Però, al mateix temps, t'exigeix tenir una visió de llarg termini, a posar les coses en un context més ampli, a avaluar les conseqüències del que fas en el temps. T'obliguen a ser com cargols, que tenen dues antenes petites mirant cap a baix, cap a l'immediat, i també dues antenes més llargues que miren les coses des de més amunt de la seva pròpia casa, per agafar perspectiva.

Permeteu-me, doncs, intentar ser un cargol avui i combinar aquestes dues mirades; així que celebrem el primer quart de segle de la Convenció sobre els drets de l'infant.

Aquesta Convenció, vint-i-cinc anys després, és encara un somni no realitzat. Més enllà dels articles, de la llista de drets, dels instruments de seguiment que s'han creat, dels informes que els governs presenten sobre el seu com-

pliment, el que realment buscaven els redactors de la Convenció, i també els països que l'han convertida en l'instrument de drets humans més universal, és una cosa molt senzilla: fer-nos responsables a tots del benestar, el desenvolupament i la protecció de tots i cada un dels nens i nenes. La infància deixava de ser una responsabilitat única i quasi exclusiva dels pares, i passava a ser una responsabilitat col·lectiva de tots i individual de cadascú.

En aquests vint-i-cinc anys, la Convenció ens ha portat molts progressos en els drets de la infància. La mortalitat infantil s'ha reduït pràcticament a la meitat a tot el món, encara que hi ha alguns llocs on un de cada cinc nens no sobreviu en el seu 5è aniversari. L'educació primària ha arribat ja al 90% de la població mundial, i la pobresa extrema s'ha reduït també a la meitat. No s'han de negar ni menysprear els progressos aconseguits. I tampoc no ens hem d'enganyar: els progressos són àmpliament insuficients i tots sabem que perduren situacions absolutament escandaloses i indignants, aquí i allà. Si alguna cosa ha fet la crisi és ajudar-nos a fer evident que hi ha Tercer Món aquí i primer món allà, i que els escàndols es troben a tot arreu.

Però insisteixo que la Convenció és un somni no realitzat perquè, vint-i-cinc anys després, encara no hem aconseguit sentir-nos responsables dels drets de tots els nens i nenes. En el nostre país, ens hem conformat a delegar la responsabilitat al Govern. I delegant la responsabilitat, ens n'hem desentès. Sentim que ja complim tenint cura dels nostres fills, pagant els impostos i votant cada quatre anys. La Convenció no buscava això. La Convenció volia que cada ciutadà es fes responsable i actués en conseqüència en tots els àmbits de la seva vida: és clar que volia que els governs garantissin els drets de tots i cada un dels infants, però no que els ciutadans se sentissin alliberats de la seva responsabilitat, que no se sentissin part dels esforços de prevenció, de promoció dels drets o de la violació d'aquests.

Aquesta responsabilitat s'ha d'exercitar diàriament amb els nostres fills, però també amb els dels veïns, amb els companys de classe, amb els rivals de l'equip de futbol de l'escola, i sí, òbviament, també amb els nens i nenes que necessiten una família d'acollida, temporal o permanent.

Es tracta d'esforçar-nos en el bon tracte infantil, i no en l'excusa que no maltractem; en la transmissió de valors i no en la tolerància o la indiferència davant comportaments violents o que violenten les persones, ja siguin adults, adolescents o nens i nenes. Es tracta d'empatia, d'aprendre i ensenyar a posar-se en la pell de l'altre. I sobretot, es tracta de respectar-los, d'escoltar-los, de fer-los partícips d'allò que els afecta. Quan els nens i nenes poden explicar-se, quan hi ha algú interessat a escoltar-los i a fer-los part imprescindible de la solució, és quan sorgeixen les millors respostes als seus problemes.

Cap govern pot garantir això, ni amb els mitjans més coercitius que ens puguem imaginar. I no es fa amb la col·laboració ciutadana, tampoc. De fet, és al contrari: són els ciutadans, un a un i col·lectivament, els que poden garantir que el somni de la Convenció sigui realitat, i que faran que el Govern aporti el que ha d'aportar.

Però, en canvi, ens trobem amb una situació oposada a la que descriu. No sols deleguem responsabilitats, també renunciem sovint a demanar comptes als governs sobre aquestes responsabilitats suposadament delegades. He viscut a Madrid, a Itàlia, a Barcelona i vaig estudiar en una escola francesa. Em sembla que no deu ser casualitat que no hi hagi una paraula en les llengües llatines que tingui el mateix significat que l'anglesa *accountability*. Li podem dir rendició de comptes, o l'exigència d'informar, explicar i respondre per les accions preses pel Govern, o fer-ne el seguiment i controlar el Govern, però cap captura el significat complet de la paraula anglesa i el que això suposa quant a exigència i participació ciutadanes.

En conclusió, doncs, l'obstacle principal per fer realitat el somni de la Convenció no són ni les retallades pressupostàries o el dèficit de les administracions, ni la corrupció, ni la burocràcia... és la delegació de responsabilitat per nosaltres, els ciutadans adults, sobre els infants del nostre país, sobretot en els àmbits de la prevenció i dels drets socials i civils.

Amb això no vull pas treure responsabilitats a les administracions públiques. Simplement crec que hem de començar a fer-les més nostres, a exigir més i a treballar-hi millor.

A partir d'aquí, doncs, voldria proposar una lectura personal del que està passant i possibles camins per respondre-hi.

El setembre passat, el rei d'un país petit, Holanda, va qüestionar la viabilitat de l'estat del benestar i va proposar canviar-lo per una societat participativa el dia en què el Govern presentava el pressupost més auster en molts anys. Poca gent s'esperava que un govern de centreesqueres anés tan lluny, i per això vaig voler entendre amb detall els arguments, i, certament, n'hi ha que tenen validesa.

Crec que tots podem reconèixer que des de fa cinc anys, les demandes socials estan augmentant ràpidament. L'atur massiu, el tancament de moltes petites empreses, la saturació dels sistemes de protecció social, del sistema sanitari, etc. estan generant grans tensions socials.

Les institucions, públiques i privades, amb ànim o sense ànim de lucre, que estan centrades a respondre a aquests problemes, molt sovint pateixen un o més dels problemes següents:

1. Els seus ingressos baixen: el més evident és que els nostres ingressos han baixat i en molts casos no ens permeten continuar fent el que fèiem fins ara. Quan els nostres ingressos baixen un 10-15%, podem sortir del pas millorant la nostra eficiència. Però vivim reduccions d'ingrés del 50-60 i fins el 80%. Això imposa repensar completament la nostra resposta.
2. El problema creix més ràpidament que la nostra solució: hem de ser honestos amb nosaltres mateixos. Si veiem que el problema creix més ràpidament que la nostra solució, que la nostra solució es fa cada vegada més irrellevant, és el moment de repensar-la, també. No serveix de res posar una tireta quan tens una hemorràgia. O trobem solucions que siguin escalables, que responguin al problema amb una resposta capaç d'assolir la mateixa magnitud, o és millor abandonar aquesta solució i buscar-ne una altra.
3. Manca d'evidència d'impacte: la inèrcia no és sostenible quan els nostres resultats són invisibles, quan no els comuniquem o quan no són creïbles.

Si no som capaços de generar evidència creïble del nostre impacte, hem de repensar les nostres solucions. Fa uns dies, en un acte a Madrid, una entitat que treballa en la reinserció de presos em va preguntar si creia que les retallades havien de ser realment de la magnitud que estan sent. Jo li vaig respondre honestament que no ho sabia, no m'he mirat mai els nombres, però sí que sé una cosa: que si haguessin mesurat i comunicat el resultat de la feina, si haguessin demostrat que amb la seva feina la reincidència baixava en un tant per cent, i que això havia generat un estalvi a l'Administració de tants milers d'euros, potser hi hagués hagut menys retallades.

4. El clientelisme ens ha portat per camins equivocats. En temps d'abundància, és possible que alguns de nosaltres haguem pres camins que ens conduïen a la irrellevància. La mortalitat de les organitzacions que han caigut en el parany del clientelisme és molt més alta que la de les que, en comptes de perseguir els diners, ajudar els amics o caure en les temptacions, han insistit en la seva missió.

Hi ha altres factors, però crec que aquestes quatre són les principals causes que han fet que les respostes que hem donat fins ara a la majoria de problemes de la infància no siguin sostenibles. Els camins que hem utilitzat fins ara s'estan esgotant, si no estan esgotats ja. Les nostres institucions, les entitats públiques i privades, estem responnent de manera desigual, però jo diria que la gran majoria se senten inadaptades a aquests canvis. Aquest és el significat real de la crisi: la incapacitat de molts de nosaltres a adaptar-nos a una situació diferent de la que teníem abans. Ens sentim fora de lloc i qüestionats.

Significa això que hem d'abandonar el somni de la Convenció? Implica això que hem d'abandonar l'estat del benestar?

No. Veiem que, paral·lelament a tot aquest procés, algunes entitats, institucions i empreses, estan desenvolupant solucions més eficaces i eficients, més justes i més sostenibles en els problemes socials. Hi ha moltes innovacions,

aquí i a altres països del món, que estan aconseguint respondre de manera eficaç als reptes de la infància. Anomenem això *innovació social*. I voldria aprofitar aquesta oportunitat per presentar-vos-en algunes que segurament coneixeu, i que estan il·luminant el camí que hem d'emprendre en aquests propers anys.

1. Teràpia multisistèmica a Essex i a Manchester: teràpia multisistèmica (MST) és un tractament basat en les teories de la teràpia familiar sistèmica i en la teoria de l'ecologia social, que ha rebut suport empíric considerable per a l'abordament d'adolescents i nens amb conductes antisocials. La proposta consisteix a veure la conducta antisocial com a part d'un context més ampli, on el menor interactua amb la seva família, la seva escola, els seus parells, el barri i la comunitat, i es planifiquen intervencions amb tots aquests actors. La proposta és rica i complexa, però està donant uns grans resultats a l'àmbit escolar, en les transicions acadèmiques i laborals, en el benestar dels mateixos nens i les seves famílies, i en l'estalvi de recursos públics.

Tant és així, que la innovació està sent finançada a través d'una de les innovacions més potents a l'hora de repensar els serveis socials: els bons d'impactes socials.

2. Bons d'impactes socials: el model de bons d'impactes socials és un enfocament innovador i prometedor centrat en el pagament per èxit. Té el potencial de millorar els resultats obtinguts, superar els obstacles a la innovació social i fomentar les inversions en serveis de prevenció que generin estalvi. Aconsegueix això (a) dirigint els fons públics cap a aquelles intervencions que demostren clarament el seu impacte en les poblacions prioritàries, amb resultats rigorosament mesurats, (b) transferint el risc de fracàs del programa al sector priva, i (c) facilitant la identificació d'intervencions que donin millors resultats per portar-los a escala. En el model més comú dels bons d'impactes socials, el Govern contracta una entitat o empresa per obtenir els serveis socials. El Govern paga l'intermediari per assolir uns objectius o unes fites relacionats amb els resultats que es vo-

len obtenir. El rendiment es mesura rigorosament mitjançant la comparació dels resultats de les persones a qui es refereix el proveïdor de serveis en relació amb els resultats d'un grup de comparació o control a qui no s'ofereix el servei.

Si l'entitat contractada no aconsegueix assolir els objectius fixats, el Govern no paga. L'entitat contractada obté els fons per implantar les intervencions a través de capital d'inversors privats (normalment amb un doble ànim comercial i filantròpic) que proporcionen diners per implantar, a canvi, els pagaments que el Govern faria si s'aconseguissin els objectius determinats. L'entitat contractada utilitza aquests fons operatius amb un o diversos proveïdors de serveis per oferir les intervencions necessàries per aconseguir els objectius.

A Essex i a Manchester està funcionant molt bé amb la infància tutelada. També al Regne Unit està sent utilitzat amb joves amb conflicte amb la llei i en el sistema de presons per reduir la reincidència. Als EUA s'estan desenvolupant al voltant de les persones sense llar, i amb persones en atur de llarga durada.

En definitiva, és un mecanisme de finançament de serveis públics, orientats sobretot a la prevenció, i que podria canviar radicalment la manera que tenim de solucionar problemes socials.

3. Esplai La Florida: a casa nostra, tenim molts referents al voltant del món de l'esplai. Aquí voldria destacar-ne un en particular que vaig conèixer fa poc: l'Esplai La Florida, que treballa per educar els infants i joves, i les seves famílies, durant el seu temps lliure, amb voluntat comunitària i d'inclusió social a l'Hospitalet. Aquest esplai ha desenvolupat un model educatiu complet i innovador, basat en la coordinació dels diferents actors que participen en l'educació dels nens, les nenes i els joves: els centres educatius, les administracions públiques, la família i les entitats del sector ciutadà. Els resultats que està aconseguint són extraordinaris i, fins i tot, ha fet que el 54% dels seus ingressos procedeixi de les quotes que pa-

guen les famílies. Com que ningú és profeta a casa seva, el vaig conèixer a l'estranger quan Ashoka el va presentar com un dels models de referència a l'àmbit mundial.

4. iMentor, Estats Units: iMentor ha desenvolupat un programa de tutoria d'alta qualitat per a estudiants d'ingressos baixos, amb la finalitat de proporcionar-los les eines socials i emocionals que els permetin prosseguir el seu itinerari formatiu. En el transcurs de tres a quatre anys, començant a l'escola secundària i seguint en el període de transició a la universitat, els estudiants es vinculen amb els seus mentors a través d'una comunicació en línia setmanal i esdeveniments mensuals. El programa proporciona aquest model a escoles senceres vinculant 10.000 estudiants amb més de 1.000 mentors voluntaris. Utilitza recursos abundants però latents, que són els voluntaris de comunitats, per garantir un acompanyament que està donant bons resultats.
5. Risflecting, Àustria: aquest programa ha desenvolupat una metodologia i una sèrie d'activitats que aconsegueixen canviar els comportaments de risc dels adolescents en relació amb les drogues, l'alcohol i, fins i tot, la conducció. A través d'activitats d'educació relacional, ha aconseguit construir mecanismes per permetre als joves afrontar els riscos i la pressió per prevenir les addiccions i els comportaments de risc, reflexionar-hi i reaccionar-hi. Els participants aconsegueixen dominar l'habilitat de comportar-se de forma responsable amb estrès i sota la pressió de grup. El programa està sent implantat a Àustria i expandit a Alemanya, Itàlia, Luxemburg i Suïssa, amb més de 300 formadors actius.
6. Luz Rello i la dislèxia: és una investigadora que està creant aplicacions amb l'objectiu de fer que la dislèxia deixi de ser un obstacle per a l'aprenentatge. Ha creat diverses aplicacions mòbils i per la web per permetre a nens i nenes amb dislèxia superar barreres en l'escriptura i la lectura. Quan la Luz m'explicava la seva història, la d'una noia amb dislèxia forçada a escriure 100 vegades la mateixa paraula i repetint 100 vegades el mateix error, m'adonava com, de vegades, els adults perdem el nord pro-

posant solucions equivocades al problema d'una nena que s'hagués pogut resoldre millor simplement escoltant-la.

Hi ha moltíssims exemples més de persones, entitats i organitzacions que han desenvolupat innovacions que aconseguen donar respostes a l'escala necessària, i amb models que permeten la seva sostenibilitat a llarg termini.

Què tenen totes en comú?

Experimentació: totes sorgeixen de l'assaig-error, d'anar provant coses, mesurant-les, adaptant-les fins a trobar la resposta més eficaç. Aquest és un dels àmbits on també podríem centrar els nostres esforços individuals i col·lectius: en l'R+D+I social.

- Participació: en aquest procés d'experimentació, els nens, les nenes i els joves, han estat cocreadors, involucrats a dissenyar solucions, fer proves i validar-ne els resultats.
- Treball basat en evidència: és a dir, que han fet l'esforç d'avaluar els resultats i documentar-los per veure si les hipòtesis que feien eren vàlides o no.
- Escalabilitat: totes estan pensades per poder respondre a un problema en tota la seva dimensió i abast.
- Emprenedoria, responsabilitat: totes sorgeixen d'iniciatives de ciutadans obsessionats amb la solució a un problema que han viscut a prop, i que han decidit emprendre perquè deixi de ser un problema i començar a ser part de la solució.

Aquí tenim, segons el meu parer, el camí per construir un estat del benestar millor del que teníem abans, i sobretot per fer del somni de la Convenció sobre els drets de l'infant una realitat.

Moltes gràcies.

EXPERTS

El (bon) vincle entre docents i famílies: un dret de tots els infants. Propostes per a la seva millora

JORDI COLLET SABÉ

Professor de sociologia de l'educació
Universitat de Vic

o. Introducció¹

La percepció que l'acumulació actual de canvis socials, econòmics, familiars, polítics i ecològics ens aboquen a un canvi d'època autèntic, sembla que és un lloc cada vegada més comú entre les diferents anàlisis que fem des de les ciències socials. Ara bé, la valoració moral d'aquests canvis i de la societat que en resulta ja no reuneix tant consens ni tanta unanimitat. Són molts i moltes els que veuen i viuen els temps presents incerts i, sobretot, els temps futurs incerts, des de la inquietud, l'angoixa i el pessimisme. Sense anar més lluny, un dels sociòlegs que ha analitzat amb més lucidesa els nostres dies, Zygmunt Bauman, no deixa d'expressar que per ell, l'adveniment progressiu de la societat líquida no és pas una bona notícia, ans al contrari. El rumb que han pres àmbits socials com el treball, la comunitat, l'amor, la família, el temps o l'emancipació, no deixa en Bauman gaire espai per a l'esperança i l'optimisme.

Per contra, la meua valoració sociològica i moral dels temps presents i futurs incerts convida a l'esperança de manera molt clara. Sens dubte, la liquiditat del món actual implica riscos importants que han de ser vigilats i combatuts, però alhora obre unes possibilitats de vincle, de relació, de xarxa, d'interdependència i de projecte compartit com no havien existit mai abans. No em cau cap llàgrima davant la desinstitucionalització de l'escola o de la família, la

1 Moltes de les idees desenvolupades aquí s'han treballat en el marc del projecte "Escola, família i èxit per a tothom" finançat per la Fundació Jaume Bofill. L'equip de recerca ha estat format per Mar Beneyto, Josep Castillo, Jordi Collet i Antoni Tort (UVic), Xavier Besalú, Núria Felip, Jordi Feu i Albert Quintana. Podeu consultar aquest aspecte a COLLET, J.; TORT, A. (coord.). *Famílies, escola i èxit*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, 2011.

individualització dels joves, o la desafecció manifesta davant la configuració i l'articulació actual dels partits polítics, l'església o l'estat. A parer meu, aquests diferents moviments de “desincrustació” de les persones de les institucions, seguint amb el concepte de Bauman, són els que permeten nous tipus de relació i de vincle diferents (i espero que millors) que els de temps passats.

Sens dubte, un dels camps on més clarament avança aquest moviment que desestructura les formes institucionals modernes és el de l'escola. Els darrers vint anys, i especialment el nou segle, han estat un temps propici per a la innovació en el món escolar. Unes innovacions que han consistit a transformar la gramàtica escolar profunda, és a dir, la pràctica tradicional dels temps, els espais, els continguts, les relacions educatives, els controls, els reglaments..., en una cultura acadèmica més oberta, més relacional i més significativa. Deneses d'escoles i instituts al nostre país, al llarg dels darrers deu anys, han construït, sobre la base d'innovacions serioses, fonamentades, planificades i sostenibles, centres educatius on els infants i els seus processos i aprenentatges esdevenen el nou pal de paller. En aquest tipus de centres, un dels canvis més interessants i significatius que s'han produït és la construcció d'un nou vincle amb les famílies. Per dir-ho en una frase, en aquests centres educatius les famílies han deixat de formar part dels problemes de l'escola i del docent per esdevenir part de la solució.

Durant bona part de la modernitat sòlida, les famílies no tenien cap lloc ni físic ni simbòlic als centres educatius. De fet, la mateixa construcció de l'escola al llarg dels segles XVIII i XIX a Europa, tenia per objectiu salvar els infants de la mala educació familiar i comunitària i situar-los en un espai racional i racionalitzador nou. I segurament tenien raó els teòrics i moralistes de l'època: aquella educació familiar no era gaire recomanable, vista amb els nostres ulls. Però quelcom d'aquella arquitectura, d'aquella relació de poders i d'aquella concepció de les famílies com una cosa externa i problemàtica per als centres, es va anar perpetuant al llarg dels anys i, malgrat els canvis interessants que es van produir a les escoles catalanes durant el primer terç del segle XX, el règim franquista va reinstaurar una separació fèrria. Per sort, des dels anys setanta, hi ha moltes escoles que s'han plantejat interrogants respecte de

quin és i quin hauria de ser el lloc físic i simbòlic de les famílies als centres educatius. Les respostes donades per aquests centres, així com per la recerca creixent en aquests camps, ens conviden a plantejar cinc pistes, propostes, idees o suggeriments per tal que els claustres de primària i secundària en primer lloc, l'Administració educativa en el segon, i les mateixes famílies en el tercer, puguin treballar per millorar els vincles actuals entre docents i famílies amb l'objectiu d'obtenir un desenvolupament millor de tots els infants i joves.

1. Un bon vincle entre docents i famílies és un dret dels infants

En primer lloc, em sembla clau destacar que, avui en dia, la necessitat d'un bon vincle entre docents i famílies pot ser considerat com un dret de cada infant. Així, em sembla que una relació respectuosa, horitzontal i col·laborativa entre les dues institucions en les quals els menors passen més temps, s'ha d'establir per al seu interès superior (article 3 de la Convenció). Cada dia veiem més clar que, per a la recerca per al bon desenvolupament global dels infants (article 29 de la Convenció), és imprescindible que es doni aquest bon vincle. Per a un infant és molt més complex créixer en tots els sentits quan família i docents no mantenen una bona relació. Una bona relació que no implica pas que hagin de pensar o fer el mateix: la típica frase de la necessitat d'anar a la una entre els dos agents, crec que té més a veure amb com estableixen un bon vincle que no pas amb el fet que a l'escola i a casa es pensi, es digui, es valori, s'eduqui i es faci el mateix i de la mateixa manera. Aquesta darrera visió idíl·lica i errònia, crec que porta a frustracions i confusions. Escola i família són dos àmbits diferents, amb estructures, persones, rols i objectius diferents, i no crec que l'objectiu hagi de ser que les famílies facin el mateix que el centre o a l'inrevés. Per contra, crec que és una obligació, per les dues bandes, construir i mantenir una bona relació. Una relació que, a parer meu, tenen el deure d'iniciar i promoure els docents com a professionals de l'àmbit, malgrat que la diversitat de famílies no ho posi fàcil.

2. Família o famílies? La complexitat d'establir un bon vincle amb totes les famílies

Per a l'escola sòlida, el gran problema de la realitat actual és la seva diversitat: diversitat d'infants, de reptes i objectius, de metodologies... i de

famílies. Segurament no hi ha hagut cap institució que, en vint anys (1980-2000, aproximadament), hagi viscut una transformació de valors, de pràctiques, de formes i de models tan profunda com aquesta. La necessitat de pensar ja sempre en famílies és un exercici que pot contribuir a repensar i re practicar les relacions entre aquestes i l'escola des de paradigmes nous. En primer lloc, és clau entendre que, per classe social, per origen cultural, per opció ideològica, etc., les famílies no sempre pensen, veuen, viuen i practiquen l'educació com els mestres. Aquests, vinculats a una posició de classe mitjana, tenen un llenguatge, una jerarquia de continguts, unes formes de socialització, etc. pròpies del seu grup social. I a tots ens és fàcil pensar que el que nosaltres fem, pensem i veiem, és allò normal, evident i correcte que s'ha de fer en l'educació dels infants. Tots tenim la temptació de confondre el nostre mapa amb el món. Però el que ens guia a nosaltres és un mapa com el de cada persona o família, encara que creguem que és el més pertinent.

Per això, cal fer un esforç important per entendre que, encara que sembli impossible, altres famílies eduquen amb objectius diferents, de maneres diferents, amb llenguatges diferents... Aquí la recerca és molt clara. Per exemple, la sociòloga nord-americana Annette Lareau, en el seu clàssic "Unequal childhood" exposa com els models de creixement natural i de creixement cultivat tenen fites, formes i expressions ben diferents. Això vol dir que les classes populars que practiquen el creixement natural eduquen malament? Crec que no. Eduquen diferent i pensen, des del fons del seu cor, que aquella és la millor manera perquè els infants es desenvolupin segons el seu mapa del món. O en el tema del llenguatge: com ens va mostrar Basil Bernstein, en funció de la classe social, les persones tenen la capacitat i els recursos de moure's per diferents registres més elaborats o més restringits o no la tenen. Sembla poc encoratjador pensar que una família educa malament expressament perquè no ensenya als seus fills i filles els pronoms febles, les frases subordinades o el pretèrit plusquamperfet de subjuntiu.

O els objectius d'anar a l'escola: com mostrava Mariano Fernández Enguita en un article de 1988, no totes les famílies van a l'escola pel mateix i es-

perant el mateix. Unes hi tenen vincles expressius (comparteixen la cultura, el llenguatge, les formes, els objectius...) i d'altres no. Unes altres hi tenen vincles instrumentals (l'escola serveix per tenir una millor feina demà) i d'altres no. I algunes no hi tenen cap mena de vincle, pensen que és una pèrdua de temps i hi porten els fills i filles perquè és obligatori. O la manera de relacionar-se amb l'escola: la clàssica recerca de Bernard Lahire (1995) o altres de més recents com les de Gilles Monceau mostren perfectament com sembla que només hi hagi una sola manera bona de vincular-se les famílies amb el centre. Com si els pares i les mares que no vénen a les reunions, les entrevistes, les tutories, les activitats, les AMPA, etc., no estiguessin interessats, preocupats ni atents a l'educació dels seus fills. Però el discurs de la dimissió parental i de la delegació educativa que les famílies fan a l'escola, creiem que no rau a comprendre la realitat familiar, ans al contrari: sempre que s'han analitzat les pràctiques parentals de tot tipus de famílies, aquestes han manifestat un clar interès en l'escola i en el fet que els seus fills i filles els vagi bé. El que passa és que les maneres, la manera de manifestar-se aquest interès és certament divers. I llunyanies que poden ser percebudes pels docents com a manca d'atenció parental a l'escolaritat són practicades pels progenitors des d'un respecte escrupolós al mestre. O aparents dimissions de pares i mares segons la visió docent, sabem que són exercicis molt estrictes de criança on el que passa a l'escola marca les normes de la casa quant a hores de TV, sortides o càstigs.

Així, el primer pensament de tots és creure que la nostra manera d'educar, de parlar, d'encarar l'educació és la normal, la bona, la que tothom fa servir o hauria de fer servir. Com deia, cadascú guia els seus infants en funció del seu mapa. Però encara que costí, em sembla important fer l'exercici de pensar que nosaltres, com a professionals de l'escola i l'institut o les famílies de classe mitjana, també eduquem segons el nostre mapa, que és un mapa, no la realitat. Això implica que no som millors en termes morals que les mares i els pares de classes populars o novingudes que practiquen la criança i el vincle amb l'escola des d'altres paràmetres i seguint altres mapes. Aquest esforç d'entendre i viure que les famílies són realment diverses en opcions i pràctiques (com proposa l'article 5 de la Convenció) crec que és un primer

punt important per construir-hi un bon vincle. Una acceptació que, més que ser resignada, esdevé el primer pas per construir una bona relació amb totes les famílies, especialment les més allunyades, que són les que necessiten més l'escola, com a camí per a un bon desenvolupament personal, social i escolar de tots els infants.

3. Un mal vincle entre docents i famílies contribueix a la reproducció de les desigualtats socials

Segons el meu parer, la pitjor de les conseqüències quan no es dóna un bon vincle entre docents i totes les famílies és que aquesta situació contribueix a la reproducció de les desigualtats socials existents. Altra vegada, quan les coses es torcen a l'escola (guetització, manca de projecte, retallades en recursos i personal, etc.), qui en surt perjudicat no (sols) són els infants de les classes mitjanes, amb prou recursos i capitals familiars (cultural, social, econòmic...) per sortir-se'n, sinó especialment els infants i joves d'entorns més vulnerables. La rellevança de construir un bon vincle amb totes les famílies ve precisament d'aquí: comencem a tenir evidències que aquest bon vincle pot facilitar l'èxit acadèmic de tot l'alumnat i, especialment, d'aquell que té les condicions objectives més complexes per sortir-se'n en el marc del sistema educatiu formal. Els arguments que la recerca ens aporta per fonamentar la necessitat d'un bon vincle de les escoles amb totes les famílies són dos. D'una banda, sabem que un infant o un jove, per aprendre necessita trobar-se en un entorn relacionalment i emocionalment positiu: acollida, respecte per ell i la seva família, diàleg... La confiança i el benestar són condicions de possibilitat de l'aprenentatge. Per contra, els entorns de tensió, conflicte i enfrontament, especialment quan aquest es dóna entre docents i famílies, dificulten clarament els aprenentatges. Es poden arribar a bloquejar les mateixes possibilitats d'aprenentatge si el conflicte és significatiu. El segon argument és que només en els casos en els quals l'escola i allò escolar formen part del nosaltres familiar, els casos en els quals allò escolar té sentit, lògica i no cau en l'alteritat total, la reïficació... l'avenç en els aprenentatges escolars és possible.² Sembla evident que un element

2 Prenem aquesta idea de la interessant recerca dirigida per Xavier Bonal, "Apropiacions escolars" de 2003.

clau perquè totes les famílies vegin, visquin i practiquin l'escola com a part del nosaltres són els bons vincles amb els docents.

Així doncs, l'estructuració de bons vincles amb totes les famílies té utilitat per potenciar els aprenentatges de tots els infants; per lluitar contra les desigualtats socials existents i per afavorir la igualtat en les quatre dimensions que Marc Demeuse proposava: igualtat en l'accés a l'educació, igualtat en el tracte dins de la institució escolar, igualtat de resultats (èxit per a tothom) i igualtat en les oportunitats socials i laborals després de l'escola. Vegem en els apartats següents algunes pistes generals i concretes per desenvolupar aquest bon vincle una vegada n'hem vist la importància educativa i social.

4. Com ens hi posem? Pistes generals

a) La primera de les pistes per construir una perspectiva escolar que permeti avançar cap a un bon vincle amb totes les famílies, entès com un dret que tenen els infants, ens la proporciona Janusz Korczak. Deia l'educador polonès que “un dia vaig prendre consciència que el que calia no era parlar *als* infants sinó parlar *amb* els infants”. Parafrasejant aquesta sentència de Korczak, podem dir que a l'escola i l'institut el que cal “no és parlar *a les* famílies, sinó parlar *amb* les famílies”. Aquesta gran intuïció educativa i social correspon exactament al model més avançat de relacions entre docents i famílies que van proposar Cunningham i Davis (1985). En primer lloc, trobem el model d'expertesa. Aquí el docent actua com el metge antic: algú que només ell o ella coneix el tema, empra paraules estranyes i diu als pacients el que han de fer des d'una posició jeràrquica clara. En el segon model, el de transplantament, ja hi ha més diàleg entre mestres i mares i pares, però la creença de fons del docent és que on realment s'educa bé és a l'escola i els que ho fan de manera correcta són els professionals. Per això es donen consells i receptes a les famílies amb l'esperança (vana) que aquests trasplantin el model educatiu escolar a les llars. Els donen els senyals del propi mapa perquè els pares i mares s'orientin com ells, sense entendre que els progenitors ja tenen un mapa en el qual, per cert, els senyals dels mestres no hi acostumen a encaixar. Seria el risc que els participants en el Seminari d'educació d'aquestes Jornades

anomenen *els riscos de la jerarquia*. Quan un dels dos agents creu que és l'altre el que ho fa malament perquè no educa com ell o ella vol, això dificulta que tothom tingui un lloc a la institució. Finalment, el model de coresponsabilitat respondria a la perspectiva de Korczak: aquí la relació és entre dos agents adults i responsables que arriben a acords i propostes compartits, cadascú des del seu lloc i rol i amb la idea de no jutjar l'altre, sinó de comprendre'l i treballar-hi plegats.

- b) La segona de les pistes emergeix de les propostes que la pedagogia sistèmica fa per a qualsevol entorn social o institucional. Des d'aquesta perspectiva es recorda la necessitat que tots els membres del sistema, del grup, de la institució, de la família... sentin que pertanyen al mateix i que hi tenen un lloc. Crec que en un nombre important de centres a Catalunya, aquesta necessitat, en el cas de mares, pares, àvis i àvies, etc. no es compleix. Com dèiem al principi, no hi ha un lloc, un rol, un espai físic i simbòlic clar per a les famílies als centres educatius, quelcom que posa en dubte, de fet, la seva plena pertinença. Em sembla important que la perspectiva del centre sigui alhora la d'acceptar tots els infants, acollir-los i donar-los un lloc i un rol, però també és clau que això passi amb totes les famílies. Com he esmentat, a l'origen de la institució, la dinàmica i l'arquitectura escolar, les famílies no en formaven part. El repte per al segle XXI és que tots els progenitors tinguin un lloc reconegut, un rol establert i un bon vincle amb els docents en el si de cada escola. Construir aquest model d'escola democràtica en la qual tots els estaments tenen un reconeixement, un espai físic i simbòlic, un rol, etc., no és fàcil de dur a terme. Però els centres que ja han construït l'escola des d'aquesta perspectiva veuen i viuen les seves relacions, processos i resultats com a clarament més satisfactoris que els del model tradicional.
- c) Finalment, com a tercer element d'una perspectiva general, crec que és important poder entendre que per tal d'oferir una millor infantesa a totes les nenes i nens, els progenitors i els docents ens necessitem. En un context en el qual educar és tan complex, tan ple de nous agents (des) educadors, amb noves dinàmiques, riscos i oportunitats, cap espai edu-

catiu aïllat se'n pot sortir. Cada vegada és més patent la necessitat de construir un projecte compartit, un treball en xarxa³ entre docents, infants, famílies i comunitat per tal de garantir el dret a una bona infantesa i un bon desenvolupament global. Com dèiem al principi, les famílies no són un problema per a l'escola, ni els docents per a les famílies. Els dos agents són, sens dubte (cadascú des del seu lloc i amb les famílies com a primer agent socialitzador), una part imprescindible de la solució educativa i de la construcció d'una escola millor.

5. Com ens hi posem? Propostes concretes

Per acabar, m'agradaria esmentar algunes de les propostes concretes per millorar aquest vincle que hem anat aprenent els darrers anys d'escoles i instituts catalans que ja s'han fet la pregunta de quin lloc tenen i quin haurien de tenir les famílies als seus centres, i hi han donat respostes ben interessants. Vegem-ne algunes:

- Un primer element interessant és preguntar-se com podem fer que totes les comunicacions, tots els deures, totes les circulars amb les famílies, etc., arribin i siguin compresos per tothom.
- Un segon element que contribueix a una escola millor i una vida millor de l'infant i la seva família, és plantejar les adaptacions, especialment a l'escola bressol i a P3 *amb* les famílies. Encara que no puguin ser-hi totes, la presència de més adults coneguts facilita l'adaptació de tots els infants, el seu benestar i la seva entrada positiva al context nou, a més d'aportar la tasca docent en aquesta transició.
- Un tercer element és facilitar espais de trobada informal i quotidiana a les entrades i les sortides de l'escola. En lloc de fer la recollida a la porta del pati o de l'aula, que els infants segueixin fent activitats a l'aula i les famílies tinguin l'oportunitat d'entrar a buscar-los; es tracta d'obrir un espai temps de trobada informal amb els docents que facilita, a totes les edats, la confiança i el treball educatiu compartit.

3 Collet, J. "Educació eficaç o educació intel·ligent? el treball en xarxa com a nova cultura educativa". *Revista Guix*, 356-357 (2006), pàg. 71-91.

- Un quart element és l'adequació d'un espai per a les famílies al centre o sala de famílies. Un sofà, una cafetera i un diari obren un espai per a l'espera, la trobada o la reunió propis de famílies que substitueixen el fet que, fins ara, aquestes no hagin tingut un lloc propi i obert al centre.
- Una cinquena pista és millorar les entrevistes i les reunions. Com comenta Perrenoud a *Diez nuevas competencias para enseñar*, cal pensar i preparar aquests espais amb les famílies de manera que s'eviti que siguin repetitives, generalistes o un espai per al judici o la desconfiança.
- En aquesta línia, un sisè element seria introduir una entrevista més durant el curs amb un únic objectiu: el coneixement personal entre el mestre o professor i els progenitors. El coneixement de les famílies permet establir les bases per a la confiança i, alhora, conèixer un munt de recursos que les famílies poden i volen oferir a l'escola.
- En setè lloc, com a recurs per al centre i element que facilita que l'escola pugui ser viscuda com a part del nosaltres, cada vegada hi ha més escoles que proposen la dinàmica d'entrada de pares i mares dins l'aula de forma habitual en grups interactius, conversa en anglès, suport a sortides, a la lectura, reforç, etc. Aquí el repte és doble: que sigui una dinàmica habitual i que hi puguin col·laborar totes les famílies, especialment les més vulnerables, que són les que més valoraran aquest gest de l'escola de reconeixement que tenen sabers valuosos i poden educar.
- En vuitè lloc, recomanem una activitat que alguns centres ja fan que és que les famílies entrin un cop a la setmana a l'aula per veure la feina feta. Sovint els docents es queixen, i amb raó, que no valorem prou el seu treball. És evident que el primer pas per a aquesta valoració familiar i social de la tasca docent és el seu coneixement, i aquest espai de trobada dins de l'aula amb docents, famílies i alumnat per (re)conèixer la tasca feta, establir contactes informals, valorar les tasques fetes, etc., pot ser una bona pista.
- Per acabar, en novè lloc i vinculat a la proposta precedent, em sembla molt important que els docents comparteixin el projecte d'escola, és a dir, que expliquin què fan els docents, per a què ho fan, per què i com. Aquesta transparència facilita la confiança mútua i reforça la implicació de les famílies en un projecte que han construït els professionals, però en el qual hi ha un lloc clar, actiu i significatiu per als infants, les seves famílies i la comunitat.

6. Conclusions

Per acabar, només vull recordar la frase de Korczak i tot el gir copernicà que significa si l'apliquem als vincles entre docents i famílies: de parlar *a* les famílies a parlar *amb* totes les famílies. Uns bons vincles entre els dos agents educatius més importants que crec que poden ser considerats avui com un dret de tots els infants i joves. Uns bons vincles que poden contribuir, de manera molt significativa, a una bona infantesa per a totes les nenes i nens del nostre país.

Cultura popular: les arrels i les llavors

JOAN SOLER AMIGÓ

Escriptor i pedagog

Agraieixo als organitzadors d'aquestes III Jornades l'oportunitat d'incorporar als continguts del programa el tema de la cultura popular, que no està inclosa en cap dels quatre àmbits –ciutadania, escola, família i lleure– en què s'estructuren, com un subàmbit de caire transversal.

Observant els textos dels seminaris, m'adono que la cultura popular hi apareix només escadusserament, si bé alguns dels punts que tracten podrien ser considerats com a punts de partida:

En l'àmbit familiar s'apunta la relació bidireccional entre pares i fills i els conflictes habituals intergeneracionals. I també l'oci familiar, dins el qual s'inclouen les vacances, les activitats extraescolars, el conte d'abans d'anar a dormir, les lectures, les fires infantils, les diades especials, els actes o les festes culturals...

En l'àmbit escolar es remarquen els quatre pilars de l'informe Délor: aprendre a conèixer, a fer, a conviure i a ser, i la conveniència de la col·laboració de l'escola amb els diferents agents educatius i els centres de temps lliure.

En l'àmbit de la promoció de la ciutadania es tracten els drets dels infants en l'esfera social i política, si bé no se'n concreta la dimensió cultural; la necessitat d'espais propis on desenvolupar competències com a infant ciutadà i de posar-nos en la seva pell, i denunciar que no es tenen prou en compte els seus interessos. Ho remarca la conveniència de potenciar les relacions intergeneracionals, segons aquella dita africana que “cal una tribu sencera per formar un infant”. I l'exigència amb què els adults transformem la nostra mirada en relació amb els nois i noies, ja que les seves sensacions se'ns escapen.

Es proposen els jocs al carrer com una font d'aprenentatges significatius i un espai de convivència, i també com una manera d'arrossegar els adults a jugar i de fer visibles els nens jugant, i no sols en els parcs temàtics (el pedagog Francesco Tonnucci deia que els dissenyadors d'espais infantils de joc es pensen que els infants són hàmsters).

En l'àmbit del lleure es parteix de la Convenció sobre els drets de l'infant, que estableix “el dret a l'esplai, al joc i a les activitats d'esbarjo adequades a la seva edat, i a participar lliurement en la vida cultural i en les arts”, tot remarquant-ne la dimensió lúdica i socialitzadora. Destaca l'emergència de noves formes de lleure i d'ofertes culturals i la presència d'infants immigrants o fills d'immigrants. Tanmateix, el joc i el lleure continuen sent tractats com a activitats secundàries, i es proposa l'accés al patrimoni artístic i cultural però sense fer cap referència a la cultura popular.

És a dir, que, si bé tots els àmbits inclouen aspectes propis de la cultura popular, aquesta resta sense anomenar ni desenvolupar. Per això intentaré desplegar alguns conceptes sobre aquest tema. Ja que inclouen valors com tradició, creació i recreació, identitat col·lectiva, participació, poble i celebració, que, d'una manera o altra, hi incideixen.

Els drets culturals

En primer lloc, voldria advertir que la tradició no es refereix al passat ni és el contrari de modernitat, sinó que és transmissió, és a dir, l'acció de transmetre. La tradició és un tren que s'agafa en marxa: quan hi pugues trobes viatgers que hi han pujat abans.

L'antropòloga Margaret Mead parla de tres nivells de transmissió intergeneracional: en el primer, els infants són educats pels grans; en el segon –el més propi de la generació dels seixanta i setanta– pren importància l'aprenentatge entre iguals, i, actualment, som els adults que rebem lliçons dels nostres fills i néts. Però tots tres nivells es donen alhora i reflecteixen la nostra època.

D'aquí la necessitat no sols del diàleg entre cultures (intercultural), sinó entre generacions dins d'una mateixa cultura (intracultural). Perquè, a fi de comp-

tes, només es mantenen les tradicions en què el jovent se sent identificat, les que responen a les seves expectatives. Només tindran futur les que es facin seves, transformades, recreades, inventades i adaptades a cada actualitat.

La cultura popular no és elitista, sinó, precisament, popular, col·lectiva. Hi intervenen valors com saviesa, pensament emocional, intercanvi, comunicació, exemple, solidaritat... Per això afecta els drets culturals, que són una part important dels drets humans. Perquè la cultura popular és una herència que no podem escatimar als infants d'avui, ja que no hi ha res pitjor que créixer sense referents, que no ser d'enlloc, o que ser d'un present sense passat, que no tenir memòria. La memòria no és només un "disc dur".

L'infant, doncs, té dret a un passat cultural propi, a una tradició que ha de poder rebre; a un present cultural que ha de poder viure i compartir, i a un futur cultural en la creació del qual ha de poder participar. És, doncs, una cultura que ens ve donada, que rebem, un patrimoni immaterial. Per això tots hi tenim dret. No som només natura: ho rebem tot, des del llenguatge a l'aliment, des dels coneixements als costums, de l'ètica a l'estètica. La cultura es rep i es fa, la fem i ens fa.

El medi cultural

La comunitat fa la cultura i la cultura fa comunitat. És tradició i creació alhora. És un arbre, va de les arrels a les llavors. Les arrels són el passat; les llavors, el present. Massa sovint relacionem la cultura popular amb les arrels i massa poc amb les llavors. En la societat actual pluriètnica i multicultural, les arrels són diverses però les llavors són –o han de ser– comunes, compartides. No tenim una mateixa identitat, però sí una mateixa identificació.

Josep M. Terricabres ho distingeix en aquests termes: "La identitat és allò uniformador que es vol imposar; la identificació és allò que cadascú necessita per viure com a persona i com a membre d'un grup. La visió essencialista de les identitats dóna pas als fonamentalismes, en canvi la identificació obre un espai immens a la llibertat dels subjectes en un marc de referències col·lectives. La identificació és un procés de creixement que dura tota la vida".

La família, l'escola, la ciutat

La cultura popular s'inicia, es forma en el nucli familiar; creix i s'aprèn a l'escola, i s'obre, madura, s'enriqueix, es comparteix i s'inventa a la plaça, al poble, al barri, a la ciutat, al país. No és una cultura de l'oci –del no-treball–, sinó d'un lleure actiu, que no té a veure amb l'espectacle, sinó amb la festa (no és anar de festa, propi de la societat de consum, sinó fer festa). A més de la família i de l'escola, la cultura popular, en la seva diversitat, forma part de la ciutat educadora.

Tot aprenentatge és tradició, des de l'aprenentatge de la parla. Però la cultura popular no és una cultura pròpiament escolar, escolàstica, que s'ensenya a la pissarra o en els llibres de text, que s'avalua en els exàmens, que s'ensenya només de mestre a deixeble. Perquè no la transmet el mestre com a mestre, sinó com a persona, membre d'una comunitat, d'un col·lectiu.

La cultura popular no es redueix, doncs, a la cultura escrita, audiovisual o tecnològica, sinó que se situa en un marc vivencial, diferent de l'estrictament curricular. L'escriptor malienc Amadou Hampaté Mâ resumeix el sentit de la tradició en aquesta frase: "A l'Àfrica, cada vell que mor és una biblioteca que es crema".

La cultura popular del segle XIX al XXI

En la cultura popular, doncs, el concepte de poble, de comunitat, de col·lectiu, és clau. Però ja no vivim en una societat rural, preindustrial, local, àgrafa, basada en l'oralitat, en la memòria col·lectiva. La nostra societat és postindustrial, amb una cultura de masses marcada per un individualisme radical. Emmanuel Mounier posava aquesta regla de tres tan simple: individu és a massa com persona és a comunitat. I és que el poble, pels folkloristes, no és la massa, sinó el tothom, intergeneracional i interclassista.

Avui es denuncia el pensament dèbil (Vattimo), la societat líquida (Bauman), el fet de pertànyer a una civilització de l'oblit... I les contradiccions actuals són l'absència de pàtria (globalització) o l'excés de pàtria (fanatisme). Una civilització on, com deia Baudrillard, "la universalitat dels drets humans, de la cultura, de la democràcia, dels valors, és substituïda per la globalització dels mercats i del turisme, de les tecnologies de la informació". És el triomf

del pensament únic sobre el pensament universal. Un món i un temps difícils, no sols de crisi econòmica sinó de crisi de valors.

L'actualitat de la cultura popular

La cultura popular és una cultura actual i de futur, una cultura viva. És real, no virtual; és local, no pas global. És propera i present. Per això té sentit que en parlem.

La cultura popular no és la que es dirigeix al poble, sinó la que en ve. Abasta tothom i és una oportunitat de trobament amb les cultures novingudes, amb el seu rondallari i llegendari, el seu cançoner, els seus balls, els seus jocs tradicionals, les seves festes... des d'unes altres maneres de veure el món. Ofereix una oportunitat d'integració i d'intercanvi, ja que és una cultura oberta, feta de trobaments i de diàlegs. Perquè no hi ha enfrontament entre cultures, només entre incultures.

Lluís Duch, a *La cultura en la societat tecnològica*, diu que “per a l'ésser humà no hi ha cap mena de possibilitat extracultural, i que el concepte de cultura implica el d'humanitat, ja que és a través de la cultura que l'ésser humà pren possessió del món i el converteix en una llar”. I Jaume Mascaró afirma que “si entenem cultura com una forma de vida, no hi ha cultura popular, sinó només cultura”.

El folklore com a saber del poble

Folk-lore vol dir ‘saber del poble’. Sovint la saviesa es transmet oralment, exemplarment, com escau a una cultura àgrafa, mentre que els coneixements es donen a través de l'escola, dels llibres: són propis d'una cultura alfabètica. I les noves tecnologies sols requereixen ensinistrament.

El poeta T. S. Eliot es preguntava: “On ha anat a parar la saviesa que s'ha perdut amb el coneixement? On ha anat a parar el coneixement que s'ha perdut amb la informació?”. Vivim en una societat de la informació, però ens convé revalorar la saviesa popular.

L'etnòleg català Rossend Serra i Pagès va proposar aquesta manera d'organitzar els continguts de la cultura popular: *allò que el poble diu* –contes,

llegendes, faules, cançons, auques, refranys...–, *allò que el poble fa* –balls, desfilades, processons, treballs i jocs, castells, diables, costums, manualitats...–, *allò que el poble creu* –mites i ritus, creences, símbols, imaginari... No és, doncs, una cultura escolar, ni una cultura televisiva o mediàtica. Tampoc no és una cultura de masses sinó del poble, on tothom hi és protagonista.

Els temps i els espais de les festes

Hi ha un temps crònic –lineal, digital–, que és el del calendari laboral, i un temps cíclic –repetible anyalment–, que és el del calendari festiu. Cada any comença, torna. És el mite del retorn etern: el retrobament dels orígens, l'oportunitat dels recomençaments. No és un temps neutre, cronomètric, sinó l'esdeveniment, que ve, el temps oportú, que es prepara, es commemora i és viu. És un temps fort, carregat de sentit. Els calendaris antics eren calendaris de les festes, dels cicles festius, que derivaven dels cicles de la natura, dels treballs i dels dies. Les festes encara ens fan veure que el temps no és *money*, sinó oportunitat. En la celebració, el passat és present per la seva capacitat de commemoració. El mite se situa en els orígens, i el ritu n'és la representació i la celebració.

Així com hi ha un temps de les festes, també hi ha un espai festiu, que és important recuperar: la família, les amistats, la plaça i el carrer, el poble, el barri, la ciutat, el país. És un espai local, amb el seu centre, que és un centre del món, un nucli identitari.

Alguns dels reptes actuals de la cultura popular

Fóra bo de començar aclarint alguns conceptes: festa no és oci, ni espectacle; abundància no és el mateix que consumisme. No és igual un refrany que un eslògan, ni una llar de foc que un televisor, ni una rondalla que una tauleta.

Un cop situat l'àmbit de la cultura popular en l'espai i en el temps, un cop comprès el seu valor com a cultura del poble, cal iniciar una tasca de recuperació, més enllà d'incloure a l'escola les quatre festes de la Castanyada –tocada avui per la banalitat del *Halloween* nord-americà–, el Nadal, el Carnaval, Sant Jordi i la festa major local...

No s'han de reduir els contes a una simple lectura, sinó experimentar l'acció d'explicar i escoltar contes; ni limitar-se a la competició esportiva, ni al joc pretesament educatiu, sinó desplegar l'educació a través del joc, des dels jocs de falda al joc de bitlles; ni reduir la cuina tradicional a la cuina de l'àvia o als programes televisius de cuina, sinó descobrir el sentit comunitari de l'àpat col·lectiu. Treballar i exercir la memòria a través dels refranys, dels versos i les cançons i descobrir els mites i l'univers de les creences en el rondallari i el llegendari.

En aquesta tasca, l'escola i l'esplai hi tenen un paper important, però també la família. És en el marc familiar, on cal transmetre i mantenir la pròpia cultura popular, la del país de procedència i la del d'arribada. Situem cada activitat en el seu marc: l'aula, el nivell, el cicle, l'escola, la comunitat escolar –incloent-hi els pares i els avis– i la comunitat educativa –incloent-hi els espais, el veïnat, les associacions cíviques i culturals del barri... en la dimensió de la ciutat educadora.

Cal que els educadors contribueixin a la presència i a la valoració pública de la diversitat cultural dels infants (sessions de contacontes, de jocs tradicionals, de cançons i de balls, del calendari dolç, de manualitats, etc.). S'ha de remarcar allò que hi ha de diferent entre els iguals i allò que hi ha d'igual entre els diferents.

Aquesta tasca s'ha d'iniciar amb la presa de consciència dels pares i dels avis, en l'àmbit familiar, i amb la valoració de l'enriquiment que suposa en tots els ordres i en totes direccions, com a formes concretes d'intercanvi i diàleg interculturals, prenent la cultura popular del país d'acollida com a pal de paller.

Hem de tenir en compte que, sovint, la transmissió no és tant de pares a fills com d'avis a nêts, i que els avis s'hi han d'implicar molt especialment, com un record i un testimoniatge educatiu, i com una manera de ser útils i recobrar un rol propi en la família i la comunitat, més enllà dels casals d'avis i els viatges de l'IMSERSO.

La tasca és amplíssima, però pot ser engrescadora. És posar-s'hi. És una educació de resultats duradors: provoca vivències agraïdes i amb sentit, que demanen ser represes i compartides. Una manera de descobrir el valor de les identifications, de la diversitat, de la saviesa antiga, de la tradició viva –el passat en present–, del diàleg entre generacions i entre cultures, de la comunitat plural, i del seu marc, que avui és la ciutat, el país, i el món, per extensió.

Algunes propostes de temes a treballar

Les festes i el calendari festiu

El sentit cíclic del temps.

El mite, la llegenda o l'esdeveniment que expliquen la festa, i el ritu que la representa: la paraula i l'expressió simbòlica.

La comunitat, la festa com a celebració. L'acció festiva, on tothom és actor. La cooperació.

L'àpat comunitari.

La festa en una societat multicultural. El sentit de la festa.

Contes, llegendes, exemples i faules

L'univers dels mites. L'obertura a la fantasia, a allò meravellós, al misteri (la noosfera que proposava Edgar Morin).

Els valors ètics universals presents en els contes (la bondat, l'esforç, la veritat, l'ajuda...).

La riquesa imaginativa dels contes d'altres cultures enfront de la pèrdua de la memòria i de l'oralitat de la cultura occidental.

La saviesa popular, el refranyer

El redescobriments dels refranys en els diferents àmbits del costumari i del calendari anyal.

El valor lúdic de les endevinalles i els embarbussaments, dels jocs de paraules. El refranyer com a saviesa popular de transmissió oral: interpretació i predicció, aprenentatge i memorització, experiència i guia de conducta.

El cançoner popular

La cançó infantil, la cançó en els jocs tradicionals. Les auques i els romanços. La memorització, la comprensió i el sentit del text.

El sentit i el plaer de cantar, de cantar junts. La veu, les veus, la tonada, la melodia. Els instruments musicals. El cant a la festa.

Els balls, les danses

L'expressió corporal, la melodia, la gestualitat, el ritme i el moviment.
L'aspecte lúdic de ballar.

L'espai: la plaça, el pati, l'escenari.

Balls tradicionals. Balls de colla, de grup (de diables, de bastons, de gegants i capgrossos...).

Les representacions

Actuar –actualitzar–, representar, escenificar una història.

L'expressió, el gest, la mímica. La disfressa, la màscara.

L'espai escènic. L'argument, la significació.

De la narració al teatre. Els titelles, els pastorets, el pessebrisme...

Els jocs tradicionals

L'*homoludens*. Recuperar el *play* enfront del *game*, la diversió enfront de la competició.

Recuperar jocs i esports tradicionals reals enfront dels virtuals: l'esforç, l'agilitat.

La riquesa de la multiculturalitat en l'univers dels jocs.

El pati de l'escola: recuperar per als jocs l'espai central, ara ocupat pel futbol.

El joc com a mitjà d'integració (cultural, de gènere, de diferències).
El sentit d'equip.

El joc com a pràctica de valors ètics. Respectar les normes del joc. Superar la violència; voler i saber guanyar; saber perdre.

Reflexions sobre l'infant i el món de la salut

DR. ANTONI MARTÍNEZ ROIG

Pediatre, doctor en medicina i especialista en pediatria i puericultura

Membre de l'Observatori dels Drets de la Infància com a vocal de la Societat Catalana de Pediatria

La finalitat de la pediatria és ocupar-se de la salut dels lactants, els infants i els adolescents, maximitzar el potencial de cada infant. El procés d'arribar a l'edat adulta amb el màxim potencial ha de ser la fita. El desenvolupament físic comença en el moment de la primera divisió de l'ou fecundat i acaba en la maduresa de l'home capaç de reproduir-se. En aquest desenvolupament hi ha dos processos molt lligats íntimament: el procés quantitatiu o creixement i el qualitatiu o maduració.

El pediatre, com a especialista en infància, ha d'estar atent a aquest procés que està influenciat pel medi i la societat amb repercussions evidents sobre la salut física, l'emocional i la mental, així com el benestar dels infants i el seu entorn familiar. Sempre s'ha de tenir present que l'infant és ell i el seu entorn. En especial, té el seu paper en moments com els dos primers anys de vida, on la dependència en tots els sentits és màxima; també després, encara que amb els anys minva la dependència física, però no la que depèn del microsystema, la família, l'entorn, les amistats, el veïnatge, l'entorn laboral familiar o el macrosistema, com els valors socials i econòmics o la influència dels mitjans de comunicació. Aquesta influència existeix tant en moments de malaltia com en qualsevol altre moment de la vida de l'infant. Necessita un entorn segur, sa i educatiu. La família, les institucions com la sanitària, entre d'altres, i els professionals que tracten amb infants, han de vetllar per la seva protecció com a individus i com a grup social.

L'OMS ha assenyalat que les desigualtats durant el creixement i el desenvolupament precoç dels menors són un dels factors principals que contribueixen a crear i perpetuar les desigualtats en la salut en l'edat adulta. El nivell d'estudis familiars, l'educació en les etapes escolars i el rendiment acadèmic tenen un paper fonamental.

La salut és un bé primari, considerat transculturalment motor i font de vida. Totes les cultures i les teories socials coincideixen a conceptualitzar la salut com un resultat del desenvolupament, com un recurs bàsic per poder créixer, evolucionar i participar en la vida familiar i la col·lectiva.

És evident que l'evolució de la medicina s'ha fet amb la multiplicitat d'especialitats i que ha estat de gran benefici per a tots, però l'atenció global d'un infant, malgrat que necessiti la visió de diferents especialistes, per tal d'aconseguir el potencial màxim, necessita una figura coordinadora, com el director a les orquestres: el pediatre.

Els pediatres som professionals que tenim l'oportunitat i l'obligació de participar i prendre posició en les intervencions que recauen sobre l'infant; de donar suport a aquelles que tinguin un impacte positiu clarament demostrat perquè minven desigualtats socials en salut.

No és la finalitat d'aquestes reflexions parlar de vessants tècniques, sinó d'aspectes relacionats amb el tracte general.

Una primera reflexió a la qual fàcilment pot portar aquesta introducció és que es podria dir que hi ha infàncies i infants. Diferències segons el lloc de naixement, però també la classe socioeconòmica, l'edat materna i l'ètnia poden comportar variacions substancials de morbiditat i mortalitat. La diferència quant al seu procés evolutiu també està o pot estar marcada per aspectes com la prematuritat, les malalties minoritàries, les discapacitats, les malalties mentals o les malalties cròniques. L'infant és ell i el seu entorn, com ja s'ha esmentat; per tant, l'atenció i l'avaluació dels components del microsistema de l'entorn, és a dir, la família, han de ser una part important de la dedicació.

La major part de la medicina s'orienta cap a l'estudi dels factors biològics com a causa de les malalties. Es fa necessari un canvi. Ha de ser l'atenció de les persones i la multicausalitat dels problemes de salut, el que hauria de guiar els passos.

Un primer grup que hi ha dintre de la població infantil és el dels nens prematurs, que presenten un pes molt baix en néixer, és a dir, els que pesen menys de 1.500 g. La taxa de prematuritat (< 37 setmanes de gestació), segons la Generalitat de Catalunya, a l'informe del 2011 es mantenia estable en els darrers 14 anys, si bé amb una mínima tendència a minvar el 2010 i el 2011, i la prematuritat extrema (< 32 setmanes) també s'ha mantingut estable en aquest període en un 11,5%. El pes extrem baix < 1.499 g, se situa en el 10,3%. Les complicacions immediates amb seqüeles tardanes condicionen la seva vida i la del seu entorn. Però no és únicament aquest grup de prematurs de pes molt baix, sinó també el grup d'entre 34-36 setmanes de gestació, que en els darrers anys ha augmentat per motius molt diversos. Retard mental, microcefàlia, baix rendiment escolar, hipoacúsia, alteracions visuals, malaltia pulmonar crònica, alteracions de l'absorció, anèmia, apnees, entre d'altres, poden ser complicacions tardanes o properes. Cal avaluar molt bé les aptituds i la competència materna i paterna per programar els complements d'atenció indispensables. Durant el període d'hospitalització de l'infant, cal formar els pares sobre els aspectes bàsics. S'ha d'assenyalar que cada vegada és més freqüent l'atenció dels prematurs amb els progenitors en contacte directe i una atenció domiciliària al més ràpida possible, mitjançant equips d'infermeria especialitzada que dona atenció a l'infant i suport a la família.

Pel que fa a les malalties minoritàries, cal assenyalar l'avenç de la posada en marxa de l'ampliació del programa de cribratge neonatal amb dinou malalties més en els darrers mesos. La seva detecció precoç permet fer un diagnòstic definitiu i l'aplicació d'un tractament adequat a temps, que pot evitar seqüeles importants, complicacions futures i garantir una qualitat de vida millor.

Un altre grup pot ser el dels infants amb alguna discapacitat, ja sigui física o intel·lectual. És a dir, amb un impacte social que repercuteix en la vida diària. La física acostuma a ser reconeguda amb rapidesa per la família, i pot costar d'acceptar-la, per les dependències que pot generar en el futur. Aquest reconeixement ràpid acostuma a ajudar a establir amb rapidesa les mesures rehabilitadores o d'acompanyament que calguin. El cas dels retards de desenvolupament són diferents. Moltes vegades a la família li costa veure

o acceptar que determinats paràmetres evolutius estan endarrerits i que cal actuar amb rapidesa des dels centres de desenvolupament infantil i atenció precoç. El seguiment de l'infant durant els dos primers anys de vida és molt important per fer la detecció precoç, de com va assolint els diferents ítems evolutius, i poder reaccionar amb rapidesa a fer el diagnòstic i l'actuació terapèutica.

Un altre grup és el de les malalties cròniques, amb una naturalesa i una gravetat molt heterogènies, amb unes característiques clíniques significatives comunes amb independència del seu diagnòstic. Representa costos econòmics tant per la mateixa atenció sanitària com pel que suposa la interferència de la freqüència de consultes i hospitalitzacions en la vida laboral, el seu rendiment i seguretat laboral. Fets com la gestió clínica complexa, amb aspectes conductuals afegits, l'impacte que la malaltia té sobre la dinàmica familiar diària, la coordinació del serveis mèdics, les mesures preventives, la continuïtat assistencial, l'accés fàcil als serveis d'urgència, els bons sistemes d'informació continuada, la relació amb l'escola i els equips de lleure o l'activitat extraescolar, condicionen en tot l'aspecte personal, el familiar i d'altres, tot això comptant que el malalt crònic creix i que tots s'han d'adaptar als seus canvis. En aquests grup de malalties, no cal dir que és on s'ha guanyat més quant a la informació directa i els comentaris adequats a les diferents edats dels infants sobre el que és la malaltia, els tractaments que han de rebre i les possibles limitacions que li pot suposar la seva afectació.

Hi ha infants amb malalties incurables, moltes dels grups de les esmentades com a cròniques. En aquestes situacions s'intenta que l'infant i la seva família passi tan poc temps com sigui possible als centres hospitalaris. És aquí on entren en joc, en determinats moments de la vida de l'infant, les cures pal·liatives. L'explicació sobre l'efectivitat de determinats tractaments o l'evidència sobre altres també són explicats als infants de forma adequada al seu grau de coneixement i maduresa. La seva participació en determinades decisions sobre la realització de determinades pràctiques exploratòries o l'aplicació de medicacions d'ús compassiu són cada vegada més esteses.

Hi ha malalties en les quals el tractament curatiu és possible, com és ara el càncer, o les cardiopaties congènites, pot fracassar. Hi ha altres malalties que necessiten un tractament a llarg termini dirigit a mantenir la qualitat de vida, com és ara la fibrosi quística, l'epidermòlisi ampul·lar, les immunodeficiències, la distròfia muscular; les malalties progressives en les quals el tractament és exclusivament pal·liatiu després del diagnòstic, com les cromosomopaties o formes d'osteogènesi imperfecta, o aquelles malalties que comporten una discapacitat greu però no progressiva que causen una vulnerabilitat extrema a complicacions de salut com poden ser les seqüeles neurològiques o les malformacions cerebrals greus.

Un altre grup és el dels infants adoptats. El món complex de l'adopció necessita que els professionals es posin a l'altre costat de la taula de consulta. Cal conèixer els estats psicològics i emotius dels pares adoptius i de l'infant. S'ha de recordar sempre que l'adopció és un dret de l'infant, en el qual ell és el beneficiari. No és un benefici per a la família adoptant, encara que indirectament també ho pot ser. És molt important la coordinació entre les institucions i les consultes de pediatria abans de les trobades. En aquestes parelles també hi ha un "embaràs" des del moment que reben la comunicació que hi ha un nen o una nena que els espera en algun lloc, tot i que el període per aconseguir la idoneïtat per a algunes famílies representa un calvari. De la mateixa manera que és important una visita pediàtrica preparat en els casos d'embaràs, també ho és en aquests casos. No cal dir que en el moment que conviuen ja a la mateixa llar, la visita al pediatre ha de ser al més aviat possible. Cal posar al dia la situació física i de desenvolupament per tal de fer la tasca d'avançar possibles situacions de conducta madurativa que cal conèixer. Moltes vegades no es disposa d'informes de situacions familiars o mèdiques amb garanties, i això també pot ajudar a generar certa angoixa a la família. Hi ha un període d'adaptació que és inevitable i molt important, en el qual els consells dels professionals de la salut són indispensables per aconseguir la seguretat i la felicitat de l'infant adoptat. Les visites coordinades per disciplines professionals diferents són necessàries. S'han de planificar de manera que no suposin una constant de desplaçaments i desequilibris de la dinàmica relacional familiar. Les visites són necessàries, però la no-pertorbació de l'equilibri també ho és.

Un tipus d'infant que no es pot considerar com d'un grup especial però del qual sí que darrerament es va assolint un nombre important, és el de mares d'edats entre 30 i 39 anys. En el 2012, d'entre 30 i 34 anys van haver-n'hi 26.688 de 77.098, i de 35 a 39, 20.867 dels nascuts a Catalunya, un 64,27%. És una dada que es repeteix en els darrers anys de forma constant i que es podria dir que va associada al nostre model social i les circumstàncies socioeconòmiques. En els grups d'edat superior a 35 anys es presenta amb certa freqüència la prematuritat, de la qual ja hem parlat prèviament. Però és evident que l'edat de paternitat també pot influenciar la forma de tractar i viure les situacions pròpies del desenvolupament o les malalties. Més maduresa no comporta sempre un benefici directe per als fills, ja que també ells incideixen directament o indirectament en la relació de la parella i la seva vida laboral o social instaurada fins a aquell moment. No tothom té la mateixa capacitat de reaccionar positivament. Una incògnita sempre és com es viurà l'adolescència, més llunyana en edat i tal vegada amb més dificultat per connectar amb la realitat del moment.

Aspectes com la planificació de multiplicitat de tasques fora de l'horari escolar no estan relacionats amb el fet etari paternal esmentat, però és un fet de la nostra societat i de vegades no ens adonem de la importància del joc lliure, espontani i no controlat pels adults. La puericultura en un sentit ampli, aplicada ja des d'abans del naixement amb els consells de les llevadores, les escoles de pares, els grups d'autoajuda, entre d'altres, sempre supervisats i orientats per professionals dedicats a la infància, però no amb una única òptica disciplinària, és necessària. Calen visions multidisciplinàries consensuades.

Un altre grup d'infants són els procedents d'altres països i altres cultures. L'atenció pediàtrica accessible i de bona qualitat pot esmorteir l'efecte desintegrador d'altres privacions i frustracions psicosocials en les diferents etapes evolutives fins a arribar a l'adolescència. Els infants i les seves famílies han de trobar els serveis sanitaris com a punts de referència cultural que reassegurin i promoguin la confiança en les seves capacitats. La presència de mediadors interculturals en els serveis sanitaris és fonamental, ja que poden actuar com a pont amb les seves comunitats i de suport per al personal es-

pecialitzat. Seran infants biculturals que desenvoluparan uns estils de vida de la societat dels seus progenitors combinats amb la cultura majoritària de la societat receptora.

Una segona reflexió és si en aquests moments tota la població infantil es beneficia de l'atenció dels pediatres. Per circumstàncies molt diverses, el paper del metge de família ha anat guanyant terreny al territori, en especial fora de l'àrea metropolitana de Barcelona. La seva formació sobre l'infant no és la mateixa que la rebuda pels residents formats en pediatria. No és el mateix passar uns mesos en un servei de pediatria que estar-hi quatre anys, fent rotacions pels diferents espais i especialitats. Aquesta es calcula que podria ser d'un 30-40% dels llocs ocupats.

Una tercera reflexió és sobre la medicina preventiva, que de vegades no és acceptada igual per tothom. Un exemple n'és la no-acceptació de les vacunes. La vacunació constitueix una de les eines més efectives de prevenció primària i és una estratègia de valor incalculable per a la nostra societat. La possibilitat d'evitar malalties greus i prevalents, responsables de vegades de mort o invalidesa, han facilitat la percepció col·lectiva d'alt valor. Però des dels seus orígens, les vacunes han originat rebuig i oposició. Els arguments en contra han estat presents a la història. Són arguments històrics que segueixen vigents. La manca d'eficàcia, els perills de l'aplicació amb els seus efectes secundaris coneguts i desconeguts, els drets individuals passant per sobre dels beneficis de la comunitat, en són alguns. La percepció de risc de patir una malaltia prevenible és baixa, moltes vegades, precisament pel seu control. La població adulta en edats inferiors als 45 anys desconeix objectivament el que suposava la poliomielitis, la diftèria, i els menors de 40 anys no recorden el que eren malalties com el xarampió, el risc de malformacions per patir la rubèola durant l'embaràs o les reaccions adverses del sèrum antitetànic. Aleshores la por als efectes secundaris augmenta i pel fet de viure en una societat lliure amb un sistema sanitari que reconeix el dret del pacient o els seus tutors a participar en decisions que afecten la seva salut, el rebuig és possible. És baix en totes les vacunes, menys d'un 1% dels pacients a càrrec d'un pediatre, però la sol·licitud d'aplicar calendaris parcials

o alternatiu als oficials és més freqüent. En general, es pot considerar un fenomen desigual entre els diferents estaments socials, amb més freqüència en els socioculturals elevats.

En determinades malalties amb vacunació majoritària de la població, quan hi ha poques persones sense vacunar, existeix una immunitat de grup i les persones que volen abandonar els programes de vacunació no tenen en compte aquest fet. Actualment els no vacunats de xarampió i rubèola encara es beneficien de la immunitat de grup. Segons l'evolució d'aquests moviments, el futur pot ser diferent.

En general, s'ha de dir que els pediatres europeus estan en una línia oberta i respectuosa amb les creences familiars. Consideren que les pors i les dificultats per acceptar la vacunació s'han d'abordar de manera oberta i positiva. Els infants creixen i el lactant no vacunat es pot transformar en un adolescent que desitja protecció. Decisions preses en un moment poden ser revisades en el futur.

Lligades amb la prevenció de les malalties infeccioses, també caldria recordar l'emergència i la reemergència de determinades malalties. Hi ha infeccions noves, reemergents o amb resistència als medicaments la incidència de les quals ha augmentat en els éssers humans en les últimes dècades o és probable que augmenti en un futur proper. Hi ha tota una sèrie de factors que contribueixen a aquesta emergència i reemergència. La demografia humana i la conducta, la tecnologia i la indústria, el desenvolupament econòmic, els canvis d'usos de la terra, el comerç, els viatges internacionals, el clima, el temps, els canvis en els ecosistemes, les desigualtats socials, la guerra, la fam, la ruptura de les mesures de salut pública, l'adaptació microbiana, la manca de voluntat política de solucionar determinats problemes de salut pública o l'intent de fer dany, poden ser decisius en el futur. Les malalties que s'anomenen reemergents serien aquelles que ja existien prèviament, que estaven sota control o amb un tractament eficaç i que en un moment donat sofreixen un augment constant de la freqüència i la mortalitat.

D'una manera general es parla que les malalties emergents estan propiciades per l'activitat humana i les reemergents, pel canvi climàtic. Els pediatres

novells han tingut l'ocasió de tornar a veure malalties com el xarampió o un increment de la distenta, cosa que els més veterans no creïem que passés. Algunes, com s'ha comentat abans, estan relacionades, en part, amb aspectes com l'esmentat, de minvar les vacunacions poblacionals.

Una quarta reflexió és la medicina a l'adolescència, període d'eclosió de la personalitat durant el qual es consoliden els valors, les actituds i els estils de vida. En aquesta etapa hi ha unes necessitats objectives que no sempre són percebudes pels adolescents d'aquesta forma. És l'edat en què hi ha una necessitat vital de descobrir el món, experimentar situacions de risc, pel sol plaer de posar-se a prova. La freqüentació baixa dels serveis sanitaris o el seguiment irregular dels trastorns són manifestacions d'aquesta percepció discordant. Cal fer la reflexió adient si es vol fer l'atenció adequada. Cal preguntar-se com els arriben els nostres missatges. Són realment útils els models basats en l'aportació de la informació? Per què es produeixen resistències innates davant els programes de prevenció? Qualsevol tasca preventiva ha de comptar amb la complicitat de tota la societat. Els professionals que els atenen han de posar imaginació per fer els missatges creïbles i eficaços. Els programes de prevenció exigeixen un exercici de reflexió i autocrítica constant i sincer per no quedar ancorats en l'immobilisme. L'adolescent serà capaç d'adoptar conductes preventives eficaces si, a més de tenir la informació necessària, considera la salut com un valor i una dimensió important de la seva vida. El concepte de vulnerabilitat que tenen no té res a veure amb el de l'adult. Cal reconèixer el sentit i el valor dels seus malestars.

Dins de la medicina de l'adolescència no es pot oblidar l'embaràs en aquestes edats. A Catalunya, segons l'Idescat, l'any 2009 van haver-hi 9 naixements de mares de fins a 15 anys, 1.813 d'entre 15 i 19 anys; l'any 2010, 23 de fins a 15 anys i 1.632 d'entre 15 i 19 anys; l'any 2011, 27 de fins a 15 anys i 1.477 d'entre 15 i 19 anys, i finalment, l'any 2012, 29 de fins a 15 anys i 1.321 d'entre 15 i 19 anys.

La voluntarietat de l'embaràs o no, el paper de la parella, les diferències segons el medi social, la precocitat de les relacions i el tipus d'educació sexual i dels mètodes anticonceptius, el paper de l'entorn familiar, són diferents aspectes que poden predisposar.

S'ha de considerar que l'adolescent no sempre vol tenir el nadó, la dificultat per comunicar-ho a la família quan realment és voluntari, els sentiments de por i inseguretat, el rebuig social. Quan una adolescent queda embarassada, canvien radicalment el seu present i el seu futur, rarament per millorar. Pot finalitzar la seva escolaritat, minven les seves perspectives laborals, augmenta la vulnerabilitat enfront de la pobresa, l'exclusió social i la dependència.

Quan coneix el seu embaràs són moments en què es planteja diferents camins. La continuació, la interrupció, la possibilitat d'un avortament espontani, el fet que neixi mort o viu. En aquest darrer cas té dues opcions: la criança o donar-lo en adopció. Tot això, amb el fet que solen ser embarassos amb més risc de complicacions. És un moment que comporta aspectes biològics, psicològics, socials i legals. L'actuació des del món de la salut ha de ser multidisciplinària, amb el suport d'equips socioeducatius, psicològics, juntament amb la vessant purament mèdica.

Una cinquena reflexió és sobre l'esport infantil. Per al desenvolupament òptim d'un nen, tant físicament, psíquicament com socialment, és requisit fonamental fer activitat física, la qual és beneficiosa tant per al nen sa com per al nen amb problemes físics o psicològics. Però hi ha aspectes a considerar des de l'òptica de la salut infantil. La competitivitat, la recerca precoç dels millors per part de clubs esportius, fan que es produeixi una implicació professionalitzada en edats primerenques. Aquesta actitud comporta conseqüències sociofamiliars. La pediatria ha de monitoritzar la salut i prevenir riscos associats a l'entrenament intens, actuant de forma interdisciplinària. Els aspectes educatius de l'activitat esportiva individual o en equip han de ser plantejats a la família. La seva conducta en els camps esportius escolars és bàsica. Les visites de salut han de ser un dels espais on es comentin aquests aspectes.

Una sisena reflexió és si les noves tecnologies ajuden a l'atenció de l'infant. Aquesta societat que vol solucions ràpides per a tot, ha trobat un aliat? Han suposat un problema en la relació amb l'entorn?

Els pediatres, com altres professionals de la salut, s'han anat adaptant a la utilització de les noves tecnologies, que han facilitat en gran manera l'accés

a la informació mèdica i la forma de comunicar-se. Han facilitat la formació en grup, la discussió de casos o la resolució de dubtes quan s'està a quilòmetres de distància. Les possibilitats obertes són abundoses i totes van encaminades a la millora de l'atenció dels nostres infants.

És evident que també canvia la relació amb les famílies. Tant pares com adolescents, principalment de les classes socials mitjana i alta, tenen accés a una informació a la qual abans era més difícil d'accedir. De vegades cal valorar que el que hi ha és una intoxicació d'informació mal païda i s'ha de reconduir la situació. No és poc freqüent, en aquests moments, que el professional faciliti fonts d'informació o consells de salut a través de pàgines web. Però no és això, únicament. Les consultes virtuals, en línia o via WhatsApp, són freqüents. L'enviament d'imatges de lesions cutànies, d'erupcions, d'episodis convulsius són molt quotidianes i poden accelerar determinades respostes en situacions que, demorades, poden ser perjudicials per a l'infant. Situacions febrils banals, que comporten angoixa familiar i fins ara desplaçaments a centres de salut, poden ser avaluades i s'hi pot aplicar la contenció corresponent.

Amb l'emergència i la generalització dels telèfons intel·ligents o *smartphones* i de les tauletes tàctils s'han desenvolupat programes especials. Tot això no comporta que la relació directa continuï sent el punt clau de la nostra consulta.

Quan abans es parlava de l'atenció fora de l'àrea metropolitana, l'aplicació d'aquestes noves tecnologies podria ser un ajut per mantenir l'atenció de professionals de la pediatria. Poden afavorir el manteniment de la capacitat professional en el temps amb espais exigits de docència, en el territori i a fora, en coordinació amb especialitats pediàtriques, promoure el contacte telemàtic entre els diferents professionals del territori que puguin atendre els infants i amb els hospitals de referència, la qual cosa millora el contínuum assistencial entre l'atenció pediàtrica de capçalera i l'hospitalària.

Una setena reflexió és sobre la malnutrició, aquest desequilibri entre els requeriments i les aportacions de nutrients tant per defecte –i en aquest cas

tenim la desnutrició—, com per excés —cas en què es presenta l'obesitat. Tal vegada és més fàcil la detecció dels casos per excés. L'antropometria és l'eina clau en la valoració de l'estat nutricional. La detecció precoç dels casos o de les situacions de risc és fonamental.

Una vuitena reflexió és la que fa referència als maltractaments. Hi ha qui els considera com un problema judicial i recorda que la legislació actual els tipifica com a delictes. Aquesta consideració de vegades s'ha acompanyat amb el recordatori de la possibilitat que els professionals sanitaris es converteixin en encobridors pel fet que la Llei d'enjudiciament criminal marqui l'obligació de la denúncia immediata, la qual cosa ha comportat afavorir l'actitud atemorida i còmoda d'alguns professionals que es miren el problema des de lluny, com si no fos seu.

Però el maltractament és un problema de salut amb unes conseqüències greus de tipus biològic i psicològic. Com a problema d'aquesta mena requereix, en primer lloc, un diagnòstic, fet que planteja un repte als pediatres i, en general, a tot el sistema d'assistència sanitària i social en conjunt. La majoria dels maltractaments són dintre del nucli familiar i estan cronificats. Es poden considerar com la conseqüència final d'una alteració de l'estructura i la dinàmica familiar, s'emparen, a la vegada, en una base cronificada de maltractament psicològic i negligència i, de vegades, també van acompanyats de la seva participació com a testimonis en situacions de violència familiar. És precisament tota aquesta situació, i no el fet físic puntual, el que tindrà efectes nocius per al desenvolupament de l'infant.

No es pot acabar aquesta reflexió sense esmentar que, si bé considerem el maltractament com un problema de salut, la seva causa pot estar tipificada com a delicte. Com a problema de salut necessita un tractament multidisciplinari, i com a delicte, la intervenció del sistema judicial.

La consideració del maltractament com a problema de salut condiona que els pediatres hagin d'ampliar la seva formació en el tema. Però com es podria intuir d'alguns dels comentaris fets en aquesta reflexió, el fet d'arribar al

diagnòstic no depèn únicament de l'aptitud, afavorida per la formació, sinó també de l'actitud, que depèn de la sensibilització del professional.

Una novena i darrera reflexió és la del treball en equip. Com s'ha vist, les repercussions sobre el desenvolupament físic i neuroconductual són complexes i impossibles d'assolir per una única disciplina professional. Això fa indispensable el treball en equip multidisciplinari que ens torna a portar a la necessitat d'un director d'orquestra coordinador de l'abordament per garantir la màxima eficiència. Rehabilitadors, psicòlegs, educadors socials, infermers, treballadors socials, nutricionistes, entre d'altres, són diferents tipus de professionals implicats. Cap d'ells per si sol pot responsabilitzar-se del treball global i tots es necessiten. És un treball que hauria de ser coordinat i planificat sota la supervisió del pediatre.

Per finalitzar, cal recordar el que ja s'ha esmentat en algun paràgraf anterior. Actualment l'orientació de la major part de la medicina se segueix dirigint cap a factors biològics com a causa de les malalties. Cal refer aquesta idea i dirigir l'atenció vers les persones en lloc de les malalties i envers la multicausalitat dels problemes de salut.

Bibliografia

- Anuari estadístic de Catalunya. Naixements 2012. Nascuts vius per edats de la mare. (Data de consulta 20/12/2013). Disponible a: <http://idescat.cat/pub/aec/260>.
- CORNELLÀ, J.; BOFARULL, J. M. “Adolescents ahir, avui i demà.” *Pediatría Catalana*. 2010;70(1):6-7.
- MÉNDEZ, E. “Una mirada intercultural sobre la salut dels infants.” *Pediatría Catalana*. 2008;68(6):239-241.
- MONZÓN, C. “La consulta de pediatria i l’adopció.” *Pediatría Catalana*. 2003;63 (4): 149-151
- NATAL, A. “El maltractament infantil. Delicte o problema de salut?” *Pediatría Catalana*. 2009;69(4):183-187.
- JEANNERET, O.; SAND, E. A.; DESCAMPS, J. P.; MANCIAUX, M. *Les adolescents et leur santé*. París: Flammarion Médecine-Sciences, 1983.
- MANDE, R.; MASSE, N.; MANCIAUX, M. “Pédiatrie Sociale”. 2n ed. París: Flammarion Médecine-Sciences, 1977.
- PUJALS, E.; DUÑÓ, L. “Les noves tecnologies de la informació i la comunicació (TIC) en salut mental infantojuvenil.” *Pediatría Catalana*. 2012;72(1): 5-7.
- RAJMIL, L. “El codi postal és més important que el codi genètic per a la salut infantil.” *Pediatría Catalana*. 2013;73(2):49-50.
- REDECILLAS, S. E. “Desnutrició, malnutrició, o totes dues coses, en la infància.” *Pediatría Catalana*. 2013;73(4):145-146.
- VAN ESSO, D. L. “La no-vacunació als infants. Què en diu el pediatre?” *Pediatría Catalana*. 2010;70(3): 105-107.

El valor de la interioritat des de l'òptica d'un periodista

JOAN SALICRÚ

Periodista i codirector de la revista *Valors*

Quan em van demanar de participar en aquesta sessió, en Jordi Cots em va explicar que ens havien trucat, als responsables de la revista *Valors*, perquè en el seu moment, ara fa uns cinc anys, vam treballar el tema de la interioritat en un dels nostres monogràfics.

Jo li vaig dir que sóc tan sols un periodista que toca molts temes i no sóc especialista en cap, però ell va insistir que compareguéssim avui aquí per explicar la nostra visió de la interioritat com a periodistes d'una revista de perfil humanista com la nostra. També em va insistir que ho podia enfocar parlant de la interioritat des del punt de vista de l'infant.

M'agafo, doncs, a aquesta petició per enfocar la meva petita ponència.

Pensant en què podia dir, fa uns dies, em vaig topar amb un text d'Ignasi Moreta a la darrera edició de *Foc Nou*. L'Ignasi, a qui molt segur coneixeu, parlava en aquest text de l'experiència d'una escola religiosa concertada de Catalunya on els infants es formen humanament i acadèmicament, però també espiritualment. Amb una espiritualitat, però, no confessional, no identificada estrictament amb cap religió. És l'Escola Nostra Senyora de Lurdes, de la Via Augusta de Barcelona. La Comunitat Filipense és la titular del centre. Deia l'Ignasi en el text:

“A partir dels tres anys, cada matí, en començar les classes, els infants fan ‘exercicis d’interiorització’: inspiren, aixequen els braços, expiren, tanquen els ulls, els obren, contemplen, visualitzen, fan silenci... Quinze minuts diaris, a l’inici de la jornada, per aprendre a posar el cos en situació de màxima receptivitat. El cos, ja ho sabem, ha estat el gran oblidat de l’espiritualitat cristiana occidental. En aquesta escola eduquen els infants a redescobrir el cos, a donar nom al que senten, a asserenar-se i concentrar-se... A contemplar.

I la classe de religió? El mateix que els exercicis matinals d'interioritat: són classes sense adjectiu confessional. Els alumnes hi aprenen els fonaments de la tradició cristiana, però també se'ls ajuda a conèixer i respectar les altres tradicions religioses de la humanitat, així com les conviccions no religioses. D'aquesta manera, la classe de religió aplega tota la comunitat educativa, en lloc de separar-la en funció de la religió que professen els pares. Un model, el de la cultura religiosa a l'escola (en lloc de l'assignatura confessional de religió), que fa anys que s'hauria d'haver implantat a tot l'ensenyament públic i privat del país.

Exercicis d'interiorització i cultura religiosa són dos dels trets distintius que ha rebut, fa pocs mesos, el Memorial Cassià Just concedit per la Direcció General d'Afers Religiosos de la Generalitat de Catalunya. Un premi per a unes monges que es prenen seriosament l'educació de la interioritat dels infants.”

Tot i que el segon aspecte que apunta l'Ignasi és igualment interessant, en aquest cas em quedaré amb la primera de les reflexions, aquesta que apunta sobre la possibilitat de treballar la interioritat dels infants a partir del propi cos, un lligam que també em sembla força suggerent: interioritat no té perquè ser només pensament, meditació, contemplació... sinó també escolta d'un mateix a partir del propi cos; el cos no com un obstacle per arribar a l'ànima, si ho voleu dir així, sinó com un transistor per parlar amb un mateix.

També, en la mateixa línia, Francesc Torralba deia fa molt pocs dies a la ponència “Potenciar la intel·ligència espiritual, una opció de futur”, en el marc de les setenes Jornades de Pastoral Educativa organitzades per la Fundació Escola Cristiana de Catalunya (FECC):

“Hi ha persones que un bon dia, amb quaranta anys, es planten davant el mirall i arrenquen a plorar perquè la seva vida és un fàstic. Aquestes persones han tingut un sentit utilitarista, pragmàtic, de la vida, i han cercat només el benefici propi sense pensar a servir els altres, quan és això últim, precisament, el que ens fa sentir plens.”

“En una escola de Barcelona vaig veure que els nens i nenes feien meditació transcendental i que els anava molt bé per concentrar-se i estudiar. Ningú no pot dir, per tant, que l’espiritualitat no serveix per a res. De fet, les humanitats serveixen per a molt: per destriar què vull fer amb la meva vida en aquest món.”

A mi em sembla que una de les claus del que puc aportar modestament aquí és això que en Francesc Torralba defineix com a intel·ligència espiritual. De fet, podem parlar de dues coses: de la intel·ligència emocional i de l’espiritual.

Comencem, però, parlant de l’espiritual. Estem molt acostumats a pensar que la part espiritual “te la treballa” una religió en concret; et donen un manual d’ús de com s’ha de viure espiritualment i tu representa que has de seguir només aquells preceptes. Amb això no dic –no sóc ningú per dir-ho– que aquests preceptes no tenen sentit, perquè per moltes persones en tenen, però sí que, tenint en compte que cada cop són menys les persones que s’apunten a una comunitat religiosa, sí que seria bo acordar entre tots –i amb això ja sé que vaig molt enllà– que la intel·ligència espiritual existeix i que és bo desvetllar-la al marge o paral·lelament a la vivència religiosa.

En tot cas, segurament, abans d’arribar a aquest acord, potser hauríem d’aconseguir que una cosa que sí que hi estem tots segurs que existeix, que és la intel·ligència emocional, també es treballi a l’escola. Vull dir que sense intel·ligència emocional difícilment pot haver-hi intel·ligència espiritual. I no tinc clar, no tinc gens clar, que aquesta intel·ligència emocional es treballi de forma integral a l’escola. No dic que estigui bandejada, però tinc la sensació –almenys per la meva trajectòria, és clar– que encara queda molt vinculada a unes matèries determinades –potser la música, potser les arts...– i que no formen part transversalment dels currículums escolars. Si hi ha algú a la sala que cregui que m’erro totalment i ho vol rebatre, estaré encantat de donar-li la raó; ho dic sense cap mena d’ironia.

Un incís: evidentment no dic que a l’escola hi haguem de posar una feina suplementària que sigui educar emocionalment els infants, una feina que s’ha de treballar a la família i a la comunitat on cadascú visqui –carrer, barri,

ciutat...-, però sí que ho han de tenir en compte. Que al costat de la formació en continguts, en ètica i valors... també hi hauria d'haver cabuda per a l'educació emocional i l'espiritual.

Insisteixo en el fet que, segurament, primer potser hauríem d'analitzar com es treballa aquesta intel·ligència emocional per poder, després, fer un nou pas i obrir aquest àmbit a desvetllar aquesta intel·ligència espiritual, i deslligar-la de la creença en una religiosa o l'altra.

Una qüestió de fons, per acabar:

Per què dic que crec que cal treballar aquesta intel·ligència emocional i la intel·ligència espiritual? Perquè la vida que avui vivim, que té tantes possibilitats és tan complexa –fixeu-vos que no dic que això sigui positiu ni negatiu– que no la podem viure amb plenitud si no tenim aquestes dues intel·ligències mínimament desenvolupades. Algú em pot dir que la intel·ligència emocional encara, però que la intel·ligència espiritual és supèrflua... però jo hi estic d'acord: si volem viure amb plenitud, jo crec que les necessitem totes dues. Treballar-les i desenvolupar-les tampoc no implica necessàriament ser persones millors, estar millor, ser més feliços, però jo vull pensar que sí.

Disculpeu la meva gosadia de parlar de certes coses i en uns termes que no són competència d'un periodista com jo, però com que m'han donat l'oportunitat de fer-ho, ho he fet. Gràcies.

CLOENDA DE LES JORNADES

PARLAMENTS

El senyor **EDUARD IBÁÑEZ**, president de Justícia i Pau,
llegeix el text de cloenda elaborat pel senyor **JORDI COTS**

A la inauguració dèiem que a l'origen d'aquestes Jornades hi havia la constatació de la presència de treballs i estudis amb unes conclusions ben apreciables que, no obstant això, havien restat tan sols en un nivell acadèmic.

Una de les preocupacions de les Jornades era fer arribar al carrer uns missatges clars, pensats sobretot per als sectors potser més desinformatos de la societat, que afavorissin el creixement personal de la nostra infància, la bona relació entre adults i infants i la millora de la situació en general dels nostres infants.

Ens sembla que podem dir que els missatges han estat ben establerts. La qüestió és, ara, traspasar-los, cadascú des del seu lloc, des de la seva responsabilitat, amb convicció, amb voluntat d'influir.

Aquestes Jornades potser no s'acaben avui, sinó que ara comença alguna cosa. Dèiem, també, que tots som, d'alguna manera, professionals de la infància, i que, d'aquesta manera, ens hem de sentir responsables del canvi de visió que volem sobre la nostra infància.

Hem de fer conèixer a tothom la Convenció. Aquesta no és un text llunyà, un text jurídic, és un instrument pedagògic.

Les institucions l'han editat: el Parlament, la mateixa conselleria i la Comissió de la Infància, i altres associacions, com la Creu Roja, UNICEF, Save the Children, l'han publicat en diverses formes. Però no ha arribat a tothom, no ha penetrat, el carrer no se l'ha fet seva.

A la ciutat belga de Gant hi ha una plaça que, amb motiu dels vint anys de la Convenció, van batejar amb el nom de plaça dels Drets de l'Infant.

La nostra acció, que comença ara, s'hauria de conèixer d'aquí a un temps. Caldria arbitrar algun òrgan de seguiment per recollir experiències que es derivin de les conclusions que avui hem adoptat.

M. JESÚS LARIOS

Adjunta d'Infants. Síndic de Greuges

En primer lloc, vull agrair als organitzadors, l'Observatori pels Drets dels Infants i la Comissió d'Infància de Justícia i Pau la celebració d'aquestes Jornades, així com felicitar-los.

Han estat unes jornades magnífiques, de manera que, a banda de felicitar-los, com ja he fet amb en Jordi Cots, que avui no ens ha pogut acompanyar, voldria demanar que s'organitzessin ja unes IV Jornades sobre l'Infant. Amb el llenguatge que utilitza la gent, que utilitzem quan no parlem des de la tribuna o quan escrivim, unes IV Jornades sobre els drets dels nens i els adolescents.

La figura de l'*ombudsman*, defensor dels infants, la tasca que fa en relació amb la defensa dels drets dels infants, és la de supervisor i col·laborador.

El defensor supervisa les administracions públiques, les corregeix, té la visió externa, allunyada de pares, tutors legals, administracions, escoles, etc., la dels que hi treballen directament, atenent els infants.

La seva mirada, constructiva i col·laboradora, també ha de ser necessàriament externa, allunyada de condicionants, que n'hi ha de tots tipus, des d'afectius a econòmics, organitzatius, de gestió, etc.

La perspectiva es supervisar la funció de les administracions amb el prisma de la Convenció, per determinar si s'ha garantit, i d'acord amb el dret que sigui aplicat el seu màxim interès.

Aquesta figura és de garantia de drets i complementària de la tasca que fan les administracions que protegeixen l'infant o que li reconeixen drets.

La tasca que fa l'Administració de referència en els drets dels infants, la DGAIA, és d'una complexitat enorme, especialment en el cas dels més vulnerables, els nens que són objecte de protecció. La tasca de protecció és extraordinàriament difícil, no tan sols pels dilemes que suposa una decisió protectora, sinó per les fortes pressions familiars, organitzatives, administratives, del sector, de vegades fins i tot mediàtiques, que té. Per això vull

reconèixer-la ara, i vull reconèixer també el respecte a la tasca del Síndic, així com la disponibilitat i la col·laboració de la seva directora actual, que m'acompanya a la taula, amb la qual sovint, aquesta mateixa setmana, tenim contactes per garantir l'aplicació de resolucions del Síndic dictades amb la finalitat de donar la millor protecció i defensa als infants, i que alhora serveixen per millorar el sistema de protecció.

Aquesta col·laboració mútua no deixa de ser una mostra de cultura democràtica: contrapès de poders, garanties de drets, possibilitat que l'infant pugui defensar els seus drets o les persones que estan en contacte amb ell en les seves relacions quotidianes.

Al nostre país, qualsevol infant es pot adreçar al Síndic de Greuges. De vegades ho fan, ells o bé els seus pares, o bé els educadors; és important que arribin les problemàtiques principals. No arriben gaire directament; és difícil perquè segurament falta cultura de la participació. Malauradament, i amb això enllaçat al tema dels drets civils, estan acostumats a no ser escoltats: ahir ho deia l'Isaac, els neguem la participació en el dia a dia: han de tenir permís per a tot: per fer vaga a l'escola, per fer-se un tractament dental, etc. En l'últim Consell Assessor Jove del Síndic, els nois i noies explicaven com s'havia fet una enquesta entre els pares per fer jornada intensiva als instituts, però a ells no se'ls havia demanat l'opinió.

Aquestes Jornades s'han volgut plantejar des de la perspectiva de la responsabilitat dels adults vers els infants. I, en aquest context, ahir l'Isaac Ravellat manifestava que hi ha un retrocés en drets civils davant la urgència o la preeminència que adquireixen els drets socials. També ho ha dit en Jordi Cots, una eminència en drets dels infants, de manera que segur que és així. Ara bé, és evident que aquests drets no són incompatibles i, a més, les obligacions de les administracions públiques són diferents en relació amb aquests drets. Si bé l'Administració ha de procurar fomentar els drets civils i de participació, aquests drets han de ser respectats i promoguts per tota la societat.

La responsabilitat de les administracions públiques de protegir i garantir els drets socials bàsics dels nens, de cobrir totes les seves necessitats per poder viure i créixer com a persones, és directa, exigible, bàsica, és el moll de l'os de les obligacions de les administracions públiques. Una administració

pública que no garanteix aquests drets no està atenent les necessitats més bàsiques de la població, no està complint el mandat de la Convenció, no està atenent les seves obligacions bàsiques com a Administració.

Igual que no és incompatible la tasca del Síndic de defensar els drets dels nens amb la de col·laborar per a una millor Administració que els protegeixi, no ho és que aquesta vetlli per tots els seus drets.

MARIA MERCÈ SANTMARTÍ MIRÓ,

directora general d'Atenció a la Infància i l'Adolescència del Departament de Benestar Social i Família de la Generalitat de Catalunya, tot agraïnt el treball fet aquests dies i la participació de tots els assistents, fa la lectura de la declaració de les III Jornades Catalanes sobre l'Infant.

DECLARACIÓ **de les III Jornades Catalanes sobre l'Infant**

La Convenció sobre els drets de l'infant ha constituït la culminació del procés de reconeixement dels drets de la infància, i, malgrat el temps passat des que va ser promulgada continua sent un text vàlid i necessari. Representa la visió de la infància que volem i la visió que l'adult hauria de tenir envers aquesta.

En l'oportunitat de la commemoració del 25è aniversari de la Convenció, aquestes Jornades han volgut ser una reflexió sobre la percepció que el món adult té de com els nostres infants exerceixen o poden exercir els seus drets. Aquesta reflexió es fa amb la voluntat de promoure un canvi d'actituds favorable per a la seva aplicació. Per aquesta raó, els destinataris són, en paraules d'Eglantyne Jebb, "tots aquells que estan en contacte amb els infants, és a dir, la majoria de la humanitat". Ens mou la voluntat de fer arribar al conjunt de la societat la necessitat de comprometre's i treballar per al desenvolupament de la Convenció. Fem una crida a redescobrir la infància, urgeix una autocrítica seriosa, cal reconèixer les competències dels infants; fer un canvi que permeti l'aplicació d'aquest text fonamental en el dia a dia de la infància.

La Convenció aporta alguns instruments per enfocar les polítiques d'infància: a Catalunya disposem principalment del Pacte per a la Infància i de la Llei 14/2010, del 27 de maig, dels drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència 14/2010.

Tenim, doncs, un encàrrec definit i una responsabilitat concreta en la seva vitalització.

És per això que establim com a prioritats:

- La promoció d'un canvi d'actituds individual, institucional i social. No n'hi ha prou només amb el compliment de les lleis.
- La traducció en accions específiques de les bones intencions.
- L'apoderament i la responsabilització de l'infant per a la gestió i l'exercici dels seus drets.
- La creació de situacions i contextos per a l'exercici dels drets i els deures de l'infant.
- La necessitat del compliment de la Convenció en el seu conjunt.
- El redescobriment de la infància i l'encontre sa, positiu i constructiu entre adults i infants.
- La coresponsabilitat de tota la societat sobre la realitat de la infància. Tots els infants són de tota la ciutadania.
- La formació sobre els drets dels infants de tots els professionals que directament o indirectament tenen relació amb ells.
- El coneixement de la realitat de tota la infància de Catalunya mitjançant la recollida i la difusió sistemàtica de dades.
- L'aplicació del Pacte per a la Infància a Catalunya, així com el desplegament reglamentari integral de la Llei 14/2010 amb el suport pressupostari corresponent.

Encoratgem cada persona, totes les institucions i la societat en general a comprometre's des de les seves possibilitats, en el seu dia a dia, a avançar en aquestes prioritats. Que es faci evident la iniciativa de promoure els drets dels infants mitjançant accions concretes, des de l'estimació i la responsabilitat.

Comencem ja, des d'ara mateix. En paraules de Gabriela Mistral, "El futur dels infants sempre és avui. Demà serà tard".

Barcelona, 14 de febrer de 2014

PRESENTACIÓ DELS GRUPS DE TREBALL

Tot i que les Jornades s'han desenvolupat en dos dies, es va organitzar un treball reflexiu els mesos previs en forma de grups de treball. La idea va consistir a crear uns grups de discussió que, seguint un guió establert des del Comitè Organitzador, havien d'elaborar un document de consens que fos el punt de partida de les discussions a les Jornades. En concret, els grups van reflexionar sobre la responsabilitat de la família, de l'escola, del lleure i de la ciutadania en general en relació amb la infància, respecte de la promoció dels drets bàsics recollits en la Convenció. Van descriure les limitacions més importants en cadascuna de les seves àrees de reflexió i van identificar què hauria de canviar per fer avançar els drets. A partir d'aquest document inicial, els grups van identificar deu idees bàsiques i van fer propostes per implementar-les.

A continuació es presenta la producció d'aquests grups. En primer lloc, es transcriuen els documents de síntesi que es van elaborar els mesos previs a les Jornades. En segon lloc, es presenten les idees clau que van ser el resultat de les discussions a les Jornades i les propostes de futur.

SEMINARIS I TREBALL DE LES JORNADES

Responsabilitat social de la família envers la infància i l'adolescència

Coordinadora del Seminari:¹
ROSA JOVÉ MONTANYOLA

Participants al seminari:

Leticia Blanco Arzamendía

M. Àngels Claramunt Armengau

Xesco Guillem Crespo

Ivonne Laborda Sans

Joan Molinet Bret (Suara Cooperativa)

Andreu Morera Font

Rosa Prats Novau

Ricart Purroy

Sandra Quer Capdevila

Antoni Sales Sebastià

Ana Sevillano Fuentes

1 Les persones que han participat als seminaris ho han fet en qualitat de pare o mare.

o. Introducció

La família és el primer espai on l'infant ha de poder desenvolupar la seva capacitat de pensar, expressar-se i participar.

Actualment, la família tan aviat pot facilitar com impedir les possibilitats per a la participació dels infants. Ens movem entre un paradigma conservador (mantenint allò que ens vincula al passat) i un paradigma progressista (amb un estil més democràtic), com ara amb la inclusió dels infants i adolescents.

En aquest sentit, però, no podem obviar els subsistemes parental i filial, i la necessitat d'exercir rols diferenciats en una relació asimètrica. Així doncs, l'autoritat democràtica implica mantenir una relació bidireccional entre pares i fills, la qual cosa representa també un exercici de respecte mutu.

Pel que fa als conflictes intergeneracionals, sovint s'atribueix la dificultat als més joves, tot i que els adults també en formem part (a vegades no fent-nos respectar, no sent respectuosos amb els altres, amb els nostres propis fills i filles, la nostra parella...). Les actituds desvaloritzants dels adults envers els infants o joves deixen poc marge per a la seva participació i la manca de respecte, en un sentit o altre de la relació, esdevé una font de conflictes.

1. Dret de participació

1.1 Com la família percep aquest dret

La majoria de les famílies enquestades creuen que s'ha de deixar participar els nens en els aspectes següents:

1. Decisions sobre consum familiar:
 - Oci familiar (vacances, si en fan).
 - Decisions sobre qui veu quins canals de televisió.
 - Compra de productes d'alimentació.
 - Compra de roba.

2. Tasques de la llar:

- Reciclatge d'escombraries.
- Parar taula.
- Endreçar la compra, col·locar-la al seu lloc.
- Ajudar a estendre la roba.
- Cuinar conjuntament.

La forma de portar-ho a terme és pràcticament en tots els casos donant la seva opinió i fent conjuntament les tasques per compartir.

1.2 Identificació d'aspectes que limiten aquest dret en la família

- Famílies amb rigidesa mental i inflexibilitat
- Limitació de la participació a aspectes secundaris.

En famílies on no es té en compte l'opinió dels infants i les seves preferències (per rigidesa mental dels pares), no se'ls deixa participar, amb la qual cosa s'està ajudant a conformar uns nens submisos (ara, perquè són petits) i de més grans rebotats amb l'autoritat, perquè durant la seva infantesa no se'ls ha deixat expressar lliurement.

La participació i la col·laboració han de ser contínues. Es tracta de possibilitar la participació en tots els moments de la vida quotidiana.

1.3 Què ha de canviar en la família per superar aquesta limitació

Amb el benentès que demanar la seva opinió i animar-los a fer que la donin lliurement no implica fer el que ells diuen, però sí valorar-la, i, per tant, valorar-los a ells com a persones cal fer que se sentin tinguts en compte i contribuir a la millora de la seva autoestima. Si volem que els nostres fills puguin i sàpiguen prendre bones decisions en un futur, doncs, haurem de deixar-los poder decidir ara, avui. Per tant:

1. Animar el fills a donar la seva opinió. Concedir-los temps per escoltar-los activament.
2. Canviar la mentalitat de la família i fer-la més oberta a les capacitats del nen.

3. Segons l'edat, explicar-los les valoracions que fan els pares abans d'una decisió sobre consum. I, per tant, basant-nos en què prenen les decisions.

2. Dret d'opinió

2.1 Com la família percep aquest dret

Tot i que no hi ha un consens en aquest apartat, les coses en les quals es creu que els nens poden opinar van molt lligades a les del primer punt:

- Oci familiar (vacances, si en fan).
- Decisions sobre qui veu quins canals de televisió.
- Compra de productes d'alimentació.
- Compra de roba.

S'hi poden afegir també altres qüestions com:

- Quines activitats extraescolars li agraden.
- Quin conte escull abans d'anar a dormir, o lectures que vol.

Hi ha més consens en quines coses NO poden opinar:

- Qüestions que els pares considerin que són de molta rellevància econòmicament parlant (preu): per exemple el vehicle, l'habitatge...
- A quina escola anar.
- No voler banyar-se o rentar-se el cap.

2.2 Identificació d'aspectes que limiten aquest dret en la família

El que limita més aquest dret és la creença que no és cosa de nens, sinó d'adults. No es considera que hagin de tenir veu.

2.3 Què ha de canviar en la família per superar aquesta limitació

S'ha de fomentar que veritablement es cregui que els nens *sempre* tenen dret a donar la seva opinió, tot i que això no vol dir que sigui la més important ni l'única a tenir en compte en la família, però sempre hauria de ser escoltada.

3. Dret a ser format en la ciutadania

3.1 Com la família percep aquest dret

És important que els nens siguin formats i educats en la ciutadania, no sols per a la millora de la convivència sinó perquè es fomenten valors importants com la participació social, la solidaritat, la paciència, el fet de compartir espais, la col·laboració i el respecte a les persones i als elements urbans entre d'altres.

Actualment els espais i els moments de participació ciutadana es resumeixen en:

- Fires infantils on es promou la participació.
- Per part dels ajuntaments, o bé actes sobre temes infantils en els quals es promou la participació (per exemple fer algun ple de l'ajuntament), o bé sol·licituds de participació per demanar idees sobre el disseny, la forma o l'ordenació d'algun espai del tipus "placeta".
- Diades especials del tipus "El Dia dels Drets dels Infants". Tot i que creiem que **té un pes més simbòlic que real de cara als infants**.
- Guardar el torn (per exemple: la cua de la caixa del supermercat, el torn de paraula...).
- Jugar al parc de forma cívica.
- Normes viàries (aprendre a creuar per pas de vianants, respectar semàfor...).
- Compartir espais, col·laborar perquè tothom pugui jugar, empatia i comprensió envers les necessitats dels altres, establir torns...

3.2 Identificació d'aspectes que limiten aquest dret en la família

No tenir espais on es puguin desenvolupar (hi ha pocs parcs, poques activitats culturals on es deixin anar els nens...).

El model dels pares, que sovint són els primers que se salten un semàfor en vermell o que tiren els papers a terra.

3.3 Què ha de canviar en la família per superar aquesta limitació

Fer una veritable educació en la ciutadania a través dels models dels pares: si

una pare respecta el mobiliari urbà o no tira papers a terra, el nen aprendrà també a no fer-ho.

Els pares hauríem de ser curosos en el nostre comportament respecte a:

- Guardar el torn de paraula i no cridar.
- Cuidar el mobiliari urbà i els espais del municipi.
- Seguir les normes elementals de convivència.
- Seguir les normes de circulació i les viàries.
- Portar els nens als actes culturals.

4. Propostes d'accions concretes per promoure aquests canvis

El canvi de mentalitat de la família perquè entengui la importància de preservar aquests drets en l'infant és potser la primera i més important de totes les propostes. **Hem de canviar el paradigma de la idea que es té avui en dia de la infància en el si de la família i veure el nen com un ésser de ple dret.**

A partir d'això hi ha una sèrie de punts que creiem que s'han de debatre perquè sense aquests punts no hi haurà una veritable implementació dels drets de participació i opinió dels nens.

1. **El dret a saber la veritat**, el dret dels nens i nenes, nois i noies a conèixer la realitat. Els **secrets** de família fan molt mal. Poc se'n parla, d'aquest tema, i generen gran quantitat de conflictes de conseqüències greus. Hi hauria d'haver una pedagogia clara d'aquesta qüestió perquè, en ser un tema secret, ningú no en parla, i és clar, hi ha gent que continua pensant que ho fa per un bé al nen mateix, o a la família, sense ser conscient del mal que representa a curt, mitjà i sobretot llarg termini. Com pot un nen exercir el seu dret a participar o opinar si no coneix el que passa?
2. **El dret a equivocar-se en qualsevol decisió que puguin prendre** en la tria d'amics, els estudis, o seguir el seu propi camí. Per tant, el dret a la

llibertat individual que implica cada edat que vagin passant. Com podem fomentar que el nen participi i opini si no té dret a equivocar-se?

3. **El dret a no patir greuges comparatius** amb germans o companys, progenitors... Si volem una veritable educació en la ciutadania, no podem fer greuges comparatius en cap ciutadà.
4. **La desconsideració de l'adolescència:** tothom és conscient que un nadó, o nen de pocs anys no pot estar sol. En canvi, quan arriba a una certa edat, els nois i noies preadolescents i adolescents poden passar hores i hores sols perquè hi ha una percepció que ja no passa res, i passa molt. La soledat a què els aboquen, les jornades laborals interminables dels pares o els assumptes diversos que puguin tenir, afecten terriblement la seva estabilitat emocional. Conciliar horaris de debò perquè la família pugui tenir horaris compatibles, es veu molt important quan els nens són petits, però no quan són més grans. Fins fa poc, la primera infància era la gran oblidada quant a drets, però actualment la adolescència creiem que encara ho és més.
5. **Preservar els infants dels conflictes de família** no vol dir ocultar-los la realitat, sinó que no s'utilitzi el nen com a arma de litigi entre els pares o familiars.

Hauria d'estar molt més vigilat el fet que una família en conflicte prengui els fills com a hostatges emocionals... El fill com a terreny a conquerir, cosa que atempta contra els drets fonamentals del nen i de la persona. Es posa molt d'interès en el repartiment dels béns en divorcis, i poc en els efectes emocionals dels comportaments dels progenitors, que massa vegades posen en pràctica allò que “en la guerra tot s'hi val”, i els nens haurien de ser sagrats.

6. **Cuidar en la malaltia:** quan hi ha problemes de salut, no és considerat l'acompanyament del nen o noi, per la qüestió laboral dels pares. I quan estan malalts els pares, no es considera com pot afectar els fills. Una veritable educació en la ciutadania ha de considerar la solidaritat entre tots el ciutadans en moments de malaltia o dificultat.

Punts clau

Els infants i joves tenen dret a opinar en els aspectes familiars i en aquells àmbits que els incumbeixin.

Els infants i joves tenen el dret de saber la veritat sobre aquells aspectes del seu interès i d'interès familiar.

Els infants i els joves tenen dret a participar en la vida social i comunitària.

Els infants i joves han de tenir dret a equivocar-se en qualsevol decisió.

És important el model dels pares com a mirall on es veuen els nens i d'on aprenen.

Propostes per al debat

En quins aspectes els nens poden opinar i en quins no?

A partir de quina edat es podria exercir aquest dret?

Com poden opinar si no hi ha escolta per parts dels adults?

Com poden opinar si no hi ha espais on fer-ho?

Com es pot exercir aquest dret si el nen no sap el que passa?

I fins a quin punt han de saber la veritat del que passa al seu voltant?

Com es pot exercir el dret a opinar sense tenir la tranquil·litat i el dret d'equivocar-se.

Es pot dir que hi ha una veritable participació dels nens en la societat quan encara hi ha llocs on hi ha el cartell de "Es prohibeix jugar" o "No s'admeten infants"?

La programació en horari infantil, es compleix?

Quan els pares donen un mal model als fills: com se'n diu? Com se n'ha de dir? S'ha de callar?

5. Conclusions del grup de treball de la família

Tots nosaltres, com a ciutadans, podem promoure els drets dels infants a poder opinar, decidir i ser formats en la ciutadania si a partir d'avui fomentem les mesures següents:

1. No ser participants ni còmplices de males praxis cap a la infància.
2. Fomentar en cada un dels nostres àmbits professionals i familiars l'escolta del nen:
Per exemple: si ets metge, preguntar directament al nen.
Per exemple: si ets monitor d'extraescolars, animar els pares que deixin triar al nen.
El nen no sempre podrà decidir, però SEMPRE pot ser escoltat perquè s'expressa tant en comunicació verbal com en no verbal des del moment que neix. Hem de perdre temps a saber QUÈ està comunicant realment.
3. S'han de posar les condicions perquè pugui opinar de veritat. En aquest sentit és necessari que tinguem en compte:
 - La importància de crear espais i moments.
 - Que els nens tenen diferents ritmes i de vegades els costa pensar ràpid quan se'ls deixa triar.
 - Que tinguin la informació adequada i clara.
 - Acompanyar-los en el procés d'assimilació de la informació i de la formació de la seva opinió.
 - Tenir en compte la seva cultura i història en origen.
4. Explicar-los sempre la veritat i tenir-los informats en tot moment, amb respecte, amb delicadesa, en el moment oportú i adaptada a l'edat. El que NO és positiu és enganyar l'infant.
5. En casos de famílies extenses o nombroses hem de ser coherents però no uniformes. Cada fill és diferent i cada pare pot actuar de diferents formes amb un mateix fill segons les condicions. Així, el nen entén que no hi ha un únic camí.

6. L'error no és motiu de càstig o reprovació, sinó l'oportunitat de millorar. Tenen dret a equivocar-se. Tots podem treballar l'error com una oportunitat. Si reprovem, anul·larem les seves ganes de seguir opinant i decidint.
7. Cal fomentar espais informals de trobada de pares i fills per compartir coses (es poden utilitzar espais dels barris com ABS, escoles, centres culturals...). S'ha d'evitar l'aïllament dels pares.
8. Tolerància o a missatges irrespectuosos envers els infants com "No s'admeten infants" o "Prohibit jugar".
9. En situacions de risc greu (negligències, maltractament per part dels pares, etc.) és l'infant el que és separat del seu context (amics, família, escola) quan hauria de ser la persona que ha provocat la situació la que s'hauria de separar del nen i, si escau, a la qual se li hauria d'aplicar el càstig.

I per acabar, dues reflexions:

- En jornades com aquestes els infants també haurien de ser-hi.
- "Si no tens una mirada amorosa d'algú que cregui en tu, no podràs créixer i madurar de forma holística."

Responsabilitat social de l'escola envers la infància i l'adolescència

Coordinadora del seminari:¹

IRENE BALAGUER,

mestra d'escola bressol

i presidenta de l'Associació de Mestres Rosa Sensat

Participants al seminari:

Eva Jansà, mestra d'escola bressol

Clara Salido, mestra d'escola bressol

Marta Guzman, mestra de parvulari

Maria Vinuesa, mestra de parvulari

Carles Gràcia, mestre de primària

Ester Derch, mestra de primària

Dolors Bosch, professora de secundària

Francina Martí, professora de secundària

1 Les persones que han participat als seminaris ho han fet en qualitat personal d'experts.

El grup de mestres i professors que hem treballat sobre La responsabilitat social de l'escola envers la infància i l'adolescència som gent que, majoritàriament, treballem cada dia amb infants i joves, a l'escola bressol, al parvulari, a l'escola de primària i a l'institut.

Considerem que ho hem de fer constar des de l'inici perquè els debats previs a aquesta proposta de document de treball han estat complexos:

Perquè la pràctica ho és. A la pràctica, a la vida quotidiana de cada un s'hi entrellacen una gran quantitat d'aspectes, de la pròpia realitat o dels diferents contextos, de la cultura i la pedagogia dominant de cada etapa educativa, i de la història personal o de l'equip de cada escola o institut.

Perquè ser fidel al que s'ha dit amb tots el matisos i disposar d'una riquesa d'exemples és un exercici sempre arriscat, ja que necessàriament s'ha de simplificar i intentar fer-ho comprensible i útil per als que han de seguir treballant-hi.

Per tant, com a grup, us convidem a millorar i enriquir el que sintèticament es recull en aquestes planes.

1. Percepció social

Una primera constatació del grup de treball ha estat la de prendre consciència que hi ha un desconeixement de la Convenció sobre els drets de l'infant.

Allò que mou mestres i professors vers una consciència democràtica en la infància i l'adolescència es fonamenta més aviat en una voluntat de donar a conèixer i respectar els drets humans, per tal que infants i joves puguin exercir la ciutadania en el futur. És, doncs, una visió i una pràctica més encarada cap al futur i no tant basada en el present del dret de l'infant a ser reconegut des del naixement com a persona i, per tant, com a ciutadà.

Cal remarcar també que són molts els mestres i professors que, malgrat aquest desconeixement de la Convenció sobre els drets de l'infant, sense

ser-ne conscients apliquen en la seva pràctica quotidiana els elements bàsics de l'escolta d'infants i joves, de l'articulació de la participació en la presa de decisions que els afecten, i del respecte i la facilitació de la seva autonomia com a persones.

Per tant, la realitat de l'educació escolar, de la relació que mestres i professors tenen amb la infància, ens situa en un context complex, fins i tot paradoxal.

- Es coneix poc o gens l'existència de la Convenció.
- Malgrat aquest desconeixement de la Convenció, molts mestres i professors no tenen dificultats per reconèixer que els infants i els joves són persones i, per tant, per establir amb ells una relació de respecte i guiatge en el seu creixement i evolució; és una pràctica elemental en la seva feina.
- Hi ha una pràctica positiva, però més pensant en el futur ciutadà que en el present de l'infant.

2. Aspectes que limiten

En aquest apartat emergeix una llarga llista d'aspectes de caràcter molt diversos, per tant, es recullen només aquells més comuns o rellevants.

L'ordre en què es llisten no pretén establir una jerarquia, perquè tots i cada un d'ells té un pes més o menys gran en funció de l'etapa educativa o la dinàmica de cada escola.

2.1 La mentalitat

Potser encara avui l'imaginari adult respecte a la participació, a poder expressar amb llibertat el que es pensa, és una dificultat que pesa molt més del que pot semblar. Per múltiples raons, la nostra societat encara té poca pràctica participativa, i hi ha, doncs, una certa por al diàleg.

Si aquesta poca pràctica la tenim entre adults, resulta difícil que siguem capaços de fer-ho amb els infants i els joves, perquè genera inseguretats.

Si aquesta és una dificultat en la nostra societat, ho és encara més en l'imaginari de la tradició escolar, on preval la idea que l'escola és una institució transmissora. Per què formular preguntes? Per què escoltar? Per què dialogar?

2.2 La formació

Es coincideix que la formació rebuda contribueix poc o gens a afavorir aquesta necessitat d'activar la participació com un element bàsic en el nostre ofici de mestres i professors, així com en els estudiants com a futurs mestres.

Es veu la formació actual subjecta a la tradició de les classes magistrals en què hi ha algú que sap i parla i altres que escolten per aprendre. Amb independència dels continguts que, de manera tradicional, es transmeten, la dinàmica de participació en la formació dels mestres és o molt baixa o inexistent.

Per tant, es considera que en la formació, i especialment en la inicial, es reforça el model d'escola tradicional rebut, la qual cosa dificulta a la majoria de mestres i professors poder canviar o trencar amb aquesta espiral caduca, del que sap i el que no sap. Una tradició que fa innecessari escoltar-se, dialogar, participar i prendre decisions conjuntes.

2.3 L'estructura

Lluny del que s'havia somiat i tingut, avui l'estructura de les escoles i els instituts és cada cop més jeràrquica. Una direcció unipersonal comença a dominar el panorama estructural de la vida en les institucions escolars.

La generalització d'aquesta nova manera d'entendre l'estructura del funcionament de les institucions escolars dificulta la participació real i activa i hi entra en contradicció en tot el procés educatiu.

Si en una institució educativa la participació real, democràtica, tendeix a desaparèixer, com es pot pensar a establir una relació de vida amb els infants i els joves que consideri la participació un dret?

Perquè la participació s'aprèn participant, vivint i convivint en un context, que és la manera de ser i de fer.

2.4 L'organització

L'estructura piramidal té una repercussió directa en l'organització, amb càrrecs molts cops innecessaris que donen prioritat a l'organització de la institució per damunt de l'organització de la vida dels grups d'infants.

Cada cop més, la paraula *tutor* s'ha incorporat al vocabulari als instituts, on, potser a causa de l'atomització de matèries, als adolescents els cal un adult de referència (no correspon aquí posar en qüestió la paraula, tot i que no és una banalitat). Però el que preocupa és que també s'ha generalitzat a primària i a infantil.

A una organització que dóna prioritat a l'estructura, en lloc de fer-ho al treball directe amb els infants, li serà difícil organitzar la vida del grup perquè flueixin el diàleg, la participació i l'acció democràtica.

El temps

Per poder participar, cal temps. Aquesta ha estat una de les qüestions que més ha sortit en els debats.

L'organització i l'estructura es mengen el temps de la participació tant dels infants com dels adults. El temps a l'escola per facilitar la participació, el diàleg i la presa de decisions demana flexibilitat.

Els temps de treball amb els infants i els joves són cada vegada més fraccionats, breus i accelerats. El temps ha esdevingut una exigència que dificulta els aprenentatges, sobretot si aquests han de fer-se en col·laboració i participació.

Sobre el temps, inevitablement, es considera que cal ser molt curosos en la necessitat de repensar els horaris de les escoles i els instituts, els horaris de menjar, els de lleure, els de treball, els de les famílies.

S'han discutit els pros i els contres de les jornades continuades, de les jornades partides, dels horaris de menjador, dels temps de desplaçaments, i la repercussió que aquests temps tenen en l'equitat i el benestar dels infants i els joves.

La burocràcia

La tecnologia, lluny de simplificar la vida a les escoles i els instituts, ha estat un element clau per augmentar la burocràcia. En totes les etapes educatives els mestres i professors han vist créixer d'una manera desafortunada aplicacions i més aplicacions, que en lloc de fer més fàcil la vida a les escoles, només ocupen un temps absurd que es podria dedicar a altres aspectes més rellevants de la vida dels infants i els joves.

2.5 Els continguts

Sobre els continguts, es plantegen dues línies de debat: la quantitat i la precocitat.

Avui sabem que pretendre donar molts continguts de cada matèria porta a saber res o poc de cada cosa. Sabem que entestar-se a passar tots els temes d'un llibre de text o fer un gran àlbum de fitxes és quelcom desfasat, avorrit i inútil. Però, malgrat aquest coneixement, és una pràctica habitual. Una pràctica que està lluny del que una educació participativa i democràtica es planteja.

Avui sabem que els més petits tenen un potencial d'aprenentatge excepcional, però confonem l'aprenentatge amb avançar continguts instrumentals absurds: anglès, lectura, escriptura, matemàtiques i tecnologia.

Una confusió que els roba el temps per als grans aprenentatges de la vida propis d'aquestes primeres edats, els priva de la possibilitat de participar activament, d'una manera intel·ligent i emocional, en el seu propi procés de desenvolupament i aprenentatge.

2.6 Avaluació

Com volem promoure una educació participativa si les escoles i els instituts estan sotmesos a una cursa nacional i internacional d'avaluacions, com un concurs constant per saber qui és el millor qualificat?

Sotmetre els infants i els joves a unes valoracions estandarditzades és una trava més a l'hora de fer realitat una escola participativa on els infants i els joves puguin decidir també sobre quins temes volen estudiar en profunditat, perquè han participat en la decisió d'aprendre allò que els interessa.

Tenim una avaluació en general pobra, que es limita a mesurar allò que és més fàcil de mesurar i a avaluar un resultat de manera mecanitzada, oblidant el punt de partida, el procés i tots els possibles aspectes remarcables que han acompanyat una resposta simple.

2.7 Els espais

Igual que els temps, els espais, en una escola o institut, no són neutres. L'espai és un element important a l'hora de facilitar o dificultar una manera de viure de tots els que formen part de l'escola: infants i adults, siguin mestres, professors, els que cuinen o netegen, les famílies i els veïns.

Encara avui, la majoria d'escoles i instituts segueixen un disseny tradicional. L'esquema bàsic és un passadís amb aules a banda i banda, un control d'entrada, el despatx de direcció, pocs espais de treball o reunió per als mestres... Ara molts tenen biblioteca, menjador, una cuina cada cop més petita, un gimnàs i pistes esportives a l'aire lliure, poc o cap espai de terra i arbres. I el pitjor de tot, són macroedificis.

Són espais que obliguen a la disciplina, tant per les dimensions com pel disseny. Per tant, són també una dificultat per a la participació: la rigidesa dificulta el grup petit, la trobada per dialogar, la possibilitat d'apropiar-se d'algun racó.

3. Què ha de canviar?

3.1 La finalitat de l'educació

Des de fa anys, l'anomenat informe Delors, *L'educació té un tresor amagat a dins*, planteja de manera clara els quatre pilars del que hauria de ser l'educació en aquest segle XXI: aprendre a conèixer, aprendre a fer, aprendre a conviure i aprendre a ser.

Les seves sàvies propostes estan estretament vinculades als principis de la Convenció sobre els drets de l'infant i a la tradició de l'Escola Nova, que tant costen de fer realitat de manera general.

Fer aquest canvi és potser avui més difícil que mai, perquè tant en el món de l'educació com en el dels drets, s'està vivint un període d'involució. Com a mestres i professors sabem que nosaltres no podem generalitzar grans canvis, però sí que podem fer petits canvis en la manera de treballar amb el grup d'infants o joves, amb algunes companyes i companys i potser fins i tot en l'àmbit d'algunes escoles i instituts.

Per tant, qui tenim la possibilitat de canviar som nosaltres; si nosaltres gosem canviar, la realitat canviarà, potser poc, potser no en tot el que desitgem, però canviarà.

Des d'aquesta perspectiva es considera que cal fomentar la participació i cal tenir en compte els infants, des del naixement fins que són reconeguts com a persones adultes, en tots els aspectes de la seva vida, i cal escoltar-los, en totes les seves formes d'expressió, perquè s'escolta qui es respecta.

Potser hi ha qui podria pensar que aquesta posició d'escolta, participació i respecte és una manera de consentir o sobrevalorar la infància. Ha de quedar clar que per a nosaltres participar comporta una responsabilitat, un compromís i un esforç. I és precisament per això que exigeix a l'adult respecte i coherència.

4. Propostes per avançar

4.1 Conèixer la Convenció

Tota persona que treballa amb infants i joves té la responsabilitat de conèixer a fons la Convenció; primer per donar-la a conèixer i segon, per fer-la realitat.

En l'aspecte concret del dret a la participació, es considera que, com a adults, cal ser molt rigorosos: si es demana l'opinió dels infants, cal escoltar-los i els acords individuals o col·lectius als quals s'arribi cal portar-los a la pràctica.

4.2 Marcar-nos fites abastables

Tothom sap que els canvis en educació són lents i que si en poc temps es volen canviar moltes coses, el més probable és que la dificultat esdevingui frustració i que aquesta porti a pensar que no es pot canviar res.

Per tant, per poder avançar proposem que, tant individualment com de manera col·lectiva, es plantegin petits canvis (molts cops els petits canvis poden acabar sent els més importants), com per exemple: proposar-se escoltar els infants i els joves. Amb la senzillesa amb què Janusz Korczak ens diu: “Un dia vaig passar *de parlar als infants a parlar amb els infants*”.

Si els petits canvis es poden compartir amb els companys, el procés pot ser més lent encara o més complex, però sentir-se acompanyat, poder discutir les dificultats i els progressos, és una manera de poder anar més enllà i de fer escola.

Hi ha grans diferències, pel que fa a la relació amb les famílies, entre escola bressol i secundària, que van des de l'estreta relació diària a moltes escoles bressol fins a les pautes establertes per la normativa a parvulari, primària i secundària. Tot i això en algunes escoles i instituts les famílies participen també a les reunions sobre els infants i els joves.

A totes les etapes educatives es pot parlar de relació amb les famílies, però és una relació que se sustenta en la col·laboració en diverses activitats organitzades per la direcció de l'escola o l'institut o pels mestres i no pas en una participació. S'ha de treballar per passar de la col·laboració existent a la participació real i efectiva que farà possible projectes compartits.

El treball amb els agents educatius, els centres de temps lliure (esplais, escoltes...), és minoritari i esporàdic.

4.3 Recollir i fer visible

Més que pensar que tot està per fer, considerem que en el país hi ha moltes experiències positives que poden servir d'inspiració per poder marcar fites possibles, per poder avançar.

Aquesta proposta passa per convidar escoles i instituts que facin arribar a l'Observatori les seves experiències per poder-les difondre, per donar-los visibilitat, per iniciar un procés que contribueixi a facilitar el canvi de mentalitat i a perdre la por d'impulsar noves maneres de fer que facin de l'escola espais de vida democràtica per als infants i els adults.

4.4 Per avançar

Des d'aquesta perspectiva, considerem que hi ha molt camí per fer, però hi ha un element clau: recuperar la veritable participació, aquella en què es reconeix a l'altre la capacitat de decidir i adquirir responsabilitats. Si els infants i els joves no viuen un context democràtic, amb participació, els serà difícil d'aprendre'n, perquè la participació no es pot ensenyar, cal viure-la.

Punts clau

La realitat de l'educació escolar, de la relació que mestres i professors tenen amb la infància, ens situa en un context complex, fins i tot paradoxal.

Es coneix poc o gens l'existència de la Convenció.

Malgrat aquest desconeixement de la Convenció, molts mestres i professors no tenen dificultat a reconèixer que els infants i els joves són persones i, per tant, a establir amb ells una relació de respecte i guiatge en el seu creixement i evolució; és una pràctica elemental en la seva feina.

Hi ha una pràctica positiva, però més pensant en el futur ciutadà que en el present de l'infant.

Propostes per al debat

Sobre la mentalitat dominant, es considera que cal formular preguntes? Què cal escoltar? En què cal dialogar? Amb els infants i els joves?

La formació rebuda se sustenta en una tradició que fa innecessari escoltar-se, dialogar, participar i prendre decisions conjuntes?

Si en una institució educativa la participació democràtica tendeix a desaparèixer, com es pot pensar a establir una relació de vida amb els infants i els joves en què es consideri la participació com un dret?

El temps, l'organització dels temps, tenen repercussió en l'equitat i el benestar dels infants i els joves?

La majoria d'escoles i instituts tenen els seus espais segueixen un esquema tradicional. Condicionen la manera de relacionar-se i viure?

Molts continguts de cada matèria porten a saber res o poc de cada cosa?

Conclusions del grup de treball de l'escola

Per tal de donar a conèixer la Convenció als centres, hem pensat en la possibilitat de confeccionar un decàleg que en reculli alguns dels elements.

Vam recollir idees sobre quines podrien ser les frases del decàleg:

- Abans de renyar-lo, escolta'l.
- Els pares no som professors (parlant del procés de les adopcions, en moltes de les quals es pretén que l'infant s'adapti ràpidament per estar al mateix nivell que la resta. Cal donar-li el temps que necessiti per adaptar-se, i després ja "correrà".)
- No sóc menor, sóc una persona i tinc drets.
- Si ens fas fora de casa, estàs pensant en mi? (en referència als desnonaments)
- Em deixes escollir el color de la roba que em compres?
- No em cridis, explica-m'ho.
- Deixa que m'equivoqui i així aprendré.
- Ser diferent és la nova manera de ser normal (en relació a la unicitat de cada persona, tant grans com petits)
- Si vols que et respecti, respecta'm tu a mi.
- Infant tant és el nen com l'adolescent.
- Abans de donar-li, demana-li què vol (decidir els aspectes que conformen la vida del nen, com és el cas de les extraescolars a fer, sense tenir en compte el parer de l'infant)
- Amb la família no en té prou (cal tota una tribu per educar un infant).
- Participant aprendré a participar.
- Dret al present.

Van sortir d'altres temes, dels que destaquem:

- la necessitat de la incorporació de la perspectiva de infància, a través del coneixement de la Convenció sobre els drets dels infants, a les carreres universitàries que, directament o indirectament, afecten a la infància.
- fomentar la participació dels infants als centres; els infants tenen dret a tenir responsabilitats, i hem de confiar en les seves competències.

Responsabilitat social del lleure envers la infància i l'adolescència

Coordinador del seminari:¹

FRANCESC GARRETA I GAMBÚS,

Fundació Pere Tarrés (URL)

Participants al seminari:

Josep Maria Allué (Idea Lúdica)

Ester Bonal (Xamfrà)

Susagna Escardíbul (Fundació Catalana de l'Esplai)

Salvador Grané (Minyons Escoltes i Guies de Catalunya)

Laura López (Minyons Escoltes i Guies de Catalunya)

Txus Morata (Fundació Pere Tarrés / Projecte educatiu Ciutat Barcelona)

Eva Palasi (Fundació Pere Tarrés)

1 Les persones que han participat als seminaris ho han fet en qualitat personal d'experts.

1. Introducció

Referència al seminari, integrants, procés, etc.

1.1 Consideracions generals

L'article 31 de la Convenció sobre els drets de l'infant estableix “el dret de l'infant al descans i a l'esplai, al joc i a les activitats d'esbarjo adequades a la seva edat, i a participar lliurement en la vida cultural i les arts”.

L'àmbit del lleure i la cultura integra els programes, els projectes, les associacions i els serveis destinats a la infància i a l'adolescència perquè puguin descansar, jugar, gaudir i participar en la vida cultural i les arts (Balsells; Coiduras; Ballesté; Adrover; Vaquero, 2011). També recull l'activitat esportiva.

Durant les dues darreres dècades hi ha hagut una diversificació creixent dins l'àmbit del lleure. Catalunya disposa d'una xarxa associativa extensa i diversa, amb referents educatius sòlids i una llarga tradició, integrada bàsicament per esplais i agrupaments, entitats i clubs esportius, seccions infantils d'entitats culturals, etc. Però també hi ha activitats de lleure promogudes per les més diverses instàncies: administracions públiques, empreses comercials, empreses i entitats de serveis de caràcter educatiu o merament lúdic, escoles d'idiomes i altres ensenyaments especialitzats, plataformes d'educació social, etc. (Armengol, 2012).

En aquest nou escenari, els centres educatius com a agents socialitzadors d'infants i adolescents han perdut l'exclusivitat respecte d'instàncies socialitzadores més informals de la societat. Les entitats de lleure, culturals i esportives han esdevingut també contextos educatius i de socialització (Generalitat de Catalunya, 2001).

Els diferents intents de classificar la diversitat d'ofertes existents topen amb no poques dificultats. Alguns dels eixos d'anàlisi giren a l'entorn d'aspectes centrals en l'elaboració d'aquest informe: el grau de participació dels infants, el caràcter instrumental de l'activitat, els nivells d'especialització i la finalitat educativa.

1.2 Algunes tendències del context

Identifiquem cinc grans focus d'atenció al voltant de la infància i el lleure que contextualitzen les aportacions sorgides al llarg del seminari:

- La cultura laboral de la flexibilitat i els canvis en l'estructura i en les dinàmiques del funcionament familiar generen noves necessitats de custòdia i de conciliació entre la vida familiar i la professional.
- Les transformacions de l'entorn i la mercantilització de l'espai públic expulsen els infants i els joves dels llocs de socialització i de joc espontani.
- La tendència a formes d'especialització segons col·lectius respon al reconeixement del dret
- al lleure i a la voluntat d'arribar a tots els infants, però evidència la manca d'una proposta de caràcter inclusiu i de cohesió social.
- L'emergència de noves formes d'oci i l'aparició de nous espais accentuen la diversitat d'ofertes i de “cultures” a l'entorn del joc i dels processos de creació i distribució artística. Conviuen discursos que accentuen el caràcter educatiu i socialitzador del lleure amb lògiques exclusivament mercantils i comercials. Així mateix, sorgeixen noves formes d'agrupació social, a remolc de les tecnologies de la informació i la comunicació, que articulen nous espais que ofereixen oportunitats i riscos que caldrà atendre.
- La preeminència dels discursos de la seguretat i la qualitat. Certes demandes de seguretat, sobretot les referides a les activitats desenvolupades al medi natural, corren el risc d'emparar un abandonament progressiu d'aquestes mateixes activitats. La demanda de qualitat es vehicula a través de la formació dels educadors i dinamitzadors. Recentment s'han reorganitzat els plans formatius dels monitors i els directores d'activitats de lleure.

1.3 Reconeixement legislatiu

L'article 31 de la Convenció obliga els estats a respectar i promoure el dret dels infants a participar plenament en la vida cultural i artística, i a afavorir les seves oportunitats de participació en activitats culturals, artístiques, recreatives i d'esplai.

Amb l'aprovació del nou Estatut d'autonomia de Catalunya, s'incorporava la referència explícita a l'educació en el lleure: “Els poders públics han de pro-

more i han d'impulsar la implicació i la participació de la família en l'educació dels fills i filles, en el marc de la comunitat educativa, i han de facilitar i promoure l'accés a les activitats d'educació en el lleure" (article 44.3, Estatut de Catalunya, 2006).

Igualment, la Llei d'educació i la Llei dels drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència incorporen referències al caràcter educatiu i socialitzador de les activitats de lleure, així com requeriments de qualitat pel que fa a l'oferta i l'equitat en l'accés a aquestes activitats.

El Pla de Govern 2011-2014 estableix que "cal garantir l'equitat en l'accés a l'educació en el lleure i a altres activitats, més enllà de l'horari lectiu dels infants i joves de Catalunya, mitjançant mesures de discriminació positiva per a les famílies amb més dificultats".

Amb tot, tal com indica el Síndic de Greuges (2012), l'àmbit del lleure acusa una manca de claredat normativa, sovint derivada de la mateixa diversitat d'activitats, d'agents gestors i departaments de la Generalitat, així com una feble política de promoció i una manca de finançament per garantir la igualtat en l'accés a aquest àmbit.

2. La percepció social de la infància des del lleure

Creiem que des del lleure es tendeix a veure l'infant com a ciutadà de dret, amb les seves pròpies necessitats i idiosincràsia.

2.1 L'adequació a l'edat

Una de les característiques transversals de l'àmbit és la voluntat d'adequar l'activitat a l'edat dels infants. Podem identificar una oferta prou diferenciada segons franges d'edat, així com l'existència d'itineraris associatius de caràcter progressiu, pensats per fer lloc a l'infant.

Som conscients, però, d'una tendència social a percebre els infants més grans del que realment són, ja sigui amb finalitats comercials o com a antídoto

de noves formes d'abandonament. Aquest fet pot ajudar a entendre com els darrers anys s'ha experimentat un creixement de l'oferta d'activitats de lleure destinades a la primera infància, al mateix temps que alguns models tradicionals evidencien dificultats per donar resposta als grups d'adolescents. Destaquem, en positiu, l'aparició, tot i que molt minoritària, de projectes específics d'oci alternatiu que ofereixen un nou espai per a l'adolescent.

Entenem l'infant com un ciutadà de present i no sols de futur, tot i la pressió enorme que reben molts adolescents per fer, durant el seu temps lliure, activitats "útils per al seu futur". Aquesta mirada instrumental del temps lliure dels infants tendeix a accentuar-se a l'adolescència, quan se sobrecarreguen les agendes dels nois amb activitats obligatòries que no reconeixem com a part de l'àmbit d'anàlisi.

2.2 El dret de participació i d'opinió

Parlar de la participació dels infants des del lleure ens obliga a pactar una classificació que ens permeti identificar els diversos tipus de participació. Fem nostra la proposta de Jaume Trilla (2013) i parlem de:

- Participació simple: equival a fer acte de presència.
- Participació consultiva: equival a donar l'opinió (independentment de si aquesta és vinculant).
- Participació projectiva: equival a prendre part decidint, dissenyant i duent a terme un projecte determinat.
- Metaparticipació: equival a participar en la participació mateixa.

Tot i que als grans esdeveniments lúdics, esportius i culturals es podria donar la participació simple, estem convençuts que un nivell de participació consultiva és transversal a l'àmbit.

L'infant es consulta a l'hora de triar les activitats de lleure, però sovint la decisió és condicionada per qüestions de conciliació laboral i familiar, d'utilitat futura o econòmiques. Així doncs, podem trobar situacions en què l'infant se sent obligat a ser a l'activitat, de manera que es vulnera el principi de voluntarietat reconegut a l'article 31 de la Convenció.

Durant el desenvolupament de l'activitat, identifiquem processos inequívocament consultius. El caràcter vinculant de la consulta sovint és condicionat per criteris d'idoneïtat, seguretat o viabilitat econòmica.

L'escoltisme diferencia entre els conceptes “centre d'interès” i “eix d'animació”, de manera que el primer es refereix a allò que interessa a l'infant, mentre que el segon concepte remet a una dimensió lúdica, allò que diverteix el nen. Els marcs institucionals que reconeixen els interessos dels infants, superant la dimensió lúdica de l'activitat, es projecten cap a nivells de participació superiors.

Reconeixem que en una bona part de l'oferta de lleure és habitual que es donin processos de participació projectiva. La metodologia del projecte és un referent per a una bona part del sector, tant pel que fa a les entitats d'educació en el lleure com als projectes socioculturals. Cal destacar que aquests processos demanen temps i una certa cohesió del grup, fet que explica la dificultat per desenvolupar-los en segons quins models d'oferta.

Des que es va posar en marxa el Centre Promotor d'Aprenentatge i Servei, s'ha recuperat la idea d'aprendre fent, s'han actualitzat algunes pràctiques i hem entrat en una nova cultura d'aliances interinstitucionals.

Tot i que d'una manera molt puntual, identifiquem moments de metaparticipació des de l'àmbit del lleure. Molt sovint vinculats a debats al voltant dels espais i els equipaments, s'han donat processos de mobilització dels infants i els adolescents en defensa d'espais adequats al seu lleure. Igualment, volem destacar la tasca divulgativa duta a terme pels mateixos infants de moltes entitats de lleure amb motiu de la commemoració del Dia Universal dels Drets dels Infants.

Les estructures de participació interna varien notablement d'un model institucional a un altre. Més enllà de l'activitat immediata, reconeixem propostes institucionals, majoritàriament de base associativa, que plantegen alts nivells d'implicació institucional. Són espais que l'infant acaba sentint seus, que

d'una manera o altra li pertanyen, i que transcendeixen l'activitat que s'hi fa. S'evidencia la importància de la participació no planificada, la que emergeix fruit d'un clima que s'articula, principalment, a través del treball cooperatiu, el tracte igualitari i els vincles que s'estableixen entre participants, i entre participants i dinamitzadors.

En altres entitats, els processos participatius s'articulen a l'entorn d'estructures formals de participació (assemblees, consells, etc.), a fi de contribuir a la bona marxa del projecte.

2.3 El dret a ser format com a ciutadà

El caràcter voluntari de l'activitat de lleure, tot i que hem vist que no sempre es garanteix, i la gran diversitat d'activitats que s'ofereixen tenen com a efecte la superació de les agrupacions escolars. Aquest moment de descoberta d'altres infants, l'identifiquem com un primer estadi en la seva formació com a ciutadans.

Tot i que no podem pressuposar una mateixa intensitat de vida de grup en totes les activitats de lleure, la descoberta d'un conjunt d'infants diferents dels habituals (assimilem l'escola com el grup d'iguals de referència per a l'infant, atès el seu caràcter universal) ofereix l'oportunitat de treballar els valors de la convivència, el respecte per la diversitat i la cooperació.

El grup d'iguals i els vincles que s'hi estableixen, sobretot a les ofertes menys centrades en l'activitat, són un primer espai d'experiència real. Tenint en compte la flexibilitat més gran que ofereixen els marcs institucionals propis del lleure, deslliurats de la rigidesa del currículum propi de l'educació reglada, la possibilitat de viure-hi experiències diferents s'incrementa. Tanmateix, reconeixem l'existència de nombroses propostes escolars que, fent ús de l'autonomia de centre, articulen projectes de caràcter comunitari: setmanes culturals, propostes d'aprenentatge-servei, comunitats d'aprenentatge, etc.

El caràcter extraordinari d'algunes activitats, com ara les gimcanes urbanes, les sortides, els campaments, els intercanvis internacionals, els campus te-

màtics, etc., s'aprofita per conèixer altres maneres de viure i noves cultures, descobrir el territori i gaudir de l'espai públic.

Entenem, doncs, per posar un exemple, que una coral infantil que viatja per Europa contribueix a la formació dels seus membres en clau ciutadana, en la mesura que els aproxima a una realitat política, cultural i administrativa de la qual formen part.

Les activitats que suposen una estada llarga fora de casa contribueixen a la formació de l'autonomia i la responsabilitat. L'adult que comparteix aquestes activitats acompanya aquests processos de vivència encarnada i aporta elements per a la comprensió reflexiva de les vivències que provoquen. La gestió dels conflictes relacionals, la presa de decisions en grup i la construcció conjunta dels marcs normatius promouen un sentit crític i ofereixen a l'infant un espai segur i real (no d'assaig) per al debat, l'argumentació i la discrepància. Es tracta, doncs, de prendre consciència de com un mateix considera l'altre, de reconèixer els seus drets.

En l'àmbit esportiu, aquesta tasca la veiem perfectament reflectida al programa "Juga Verd Play", del Consell Esportiu del Baix Llobregat.²

Però la participació en activitats de lleure per si mateixa, independentment del model organitzacional, apropa l'infant a la consciència del dret a associar-se. Vinculem aquesta afirmació al caràcter voluntari de l'activitat i a la consciència, per part de l'infant, de la possibilitat de deixar de participar-hi, si ho vol.

Moltes organitzacions de lleure, culturals i esportives participen activament en campanyes i accions cíviques que es desenvolupen als seus territoris; altres proposen aproximacions vivencials a diverses realitats socials. Es tracta d'oferir experiències significatives que generin reflexió i nou coneixement.

2 Juga Verd Play: <http://www.cebllob.cat>.

Cal destacar com, des del lleure, s'articulen projectes d'intervenció protagonitzats pels infants en àmbits tan diversos com ara la preservació del medi natural, la lluita contra l'exclusió social i la salut.³

3. Aspectes que limiten

Identifiquem set aspectes que limiten el compliment de les característiques exposades en parlar de la percepció social de la infància des del lleure.

3.1 Manca de reconeixement de la importància del joc i el lleure

Tot i el reconeixement legislatiu exposat anteriorment, el joc es continua veient com una activitat secundària, sobretot a partir de certes edats. S'abusa de discursos utilitaristes del temps lliure. Estudi i treball, a l'adolescència, es contraposen a aquest dret.

Els mateixos organitzadors d'aquestes activitats semblen reproduir una part d'aquest comportament social. La qualitat de les estones lliures, dins de les activitats organitzades per adults, sembla haver perdut consideració i protagonisme. S'abusa del joc dirigit i es limita en excés l'espontaneïtat de l'infant.

Una altra mostra d'aquesta manca de reconeixement és la persistència d'un marc normatiu complex, poc clar i poc eficient a l'hora de garantir la qualitat de tota l'oferta existent.

3.2 Desigualtats d'accés

El mateix reconeixement del caràcter educatiu i socialitzador del lleure hauria d'articular les polítiques necessàries per garantir la igualtat d'accés a l'oferta d'activitats de lleure.

Identifiquem tres col·lectius socials amb dificultats especials per accedir a les activitats:

3 Banc d'experiències d'Aprenentatge Servei:
http://www.aprenentatgeservei.org/index.php?cm=06#cerca_name.

- Infants que es troben en situació de vulnerabilitat per raons econòmiques.
- Infants que es troben en situació de discriminació per raó de la seva diversitat funcional.⁴
- Infants immigrants.

La manca de polítiques per promoure un lleure inclusiu i/o per fomentar la cohesió social ha animat l'aparició de propostes especialitzades destinades a infants discriminats per la seva diversitat funcional o infants en situació de vulnerabilitat social per raons econòmiques.

3.3 Distribució desigual de l'oferta al territori

Tot i disposar d'una extensa xarxa associativa i d'una actitud proactiva de les administracions, el mapa de recursos al territori és irregular. Cal afegir a aquest fet el poc coneixement de l'oferta existent, de manera molt significativa entre el col·lectiu de persones nouvingudes.

3.4 Manca d'espais adequats

La manca d'espais adequats per al joc i el lleure dels infants i els joves, així com l'excessiva reglamentació dels parcs i les places, acaben expulsant els infants de l'espai públic i provoquen que competeixin entre ells per ocupar les poques zones d'esbarjo. Aquesta actitud hostil envers la presència de l'infant a l'espai públic s'accentua si ens referim als adolescents. Hi ha una tendència a avalar discursos que criminalitzen el comportament juvenil.

La problemàtica de la manca d'equipaments socioculturals, molt sentida per una bona part de les entitats del sector, s'accentua a causa de la mercantilització progressiva de l'espai públic.

3.5 Visió poc exigent de la participació

Tenim la percepció que sobreviuen, dins de les organitzacions, concepcions sobre la participació força restrictives. Certs discursos sobre el rigor i la se-

⁴ La definició del concepte *diversitat funcional* es pot trobar a: <http://www.forovidaindependiente.org/node/45>.

guretats acaben per definir contextos rígids en els quals és difícil que pugui participar l'infant. La referència a la necessitat d'establir límits, malgrat el reconeixement d'un marc de relacions properes, fa pensar que es mantenen mirades d'una certa superioritat respecte de l'infant.

Així mateix, identifiquem concepcions errònies al voltant del treball en xarxa. Cal determinació i consciència per dur a terme aquest repte. Educar per a la ciutadania ens obliga a treballar en xarxa, no ens podem limitar a la particularitat del projecte.

3.6 Baix coneixement de la Convenció

La Convenció continua sent una desconeguda entre els dinamitzadors de les activitats de lleure. Tot i l'existència de materials específics, elaborats per l'Administració o per entitats del sector, no tenim constància de la incorporació de la Convenció en els processos formatius dels dinamitzadors i les dinamitzadores de les activitats.

3.7 Priorització de la continuïtat de la institució

Les entitats de base associativa, tot i disposar de processos destinats a facilitar la transició de l'entitat de lleure a la comunitat, reconeixen la necessitat d'assegurar-se capital social per a la mateixa entitat, fet que condiciona la tria de l'infant a l'hora de plantejar-se participar-hi. A vegades entrem en un cercle d'autoabastiment.

4. Recomanacions i propostes per a l'acció

Proposem un conjunt de catorze mesures a impulsar per part de tots els agents implicats en la promoció del dret dels infants al descans i a l'esplai, al joc i a les activitats d'esbarjo adequades a la seva edat, i a participar lliurement en la vida cultural i les arts.

4.1 Mesures per fomentar una nova mirada cap a la infància

Entenem imprescindible insistir en el reconeixement de l'infant com a ciutadà de ple dret. Cal que els adults que promouen, organitzen i acompanyen

activitats de lleure, esportives, culturals i/o artístiques revisin la seva mirada sobre la infància. Per assolir-ho proposem:

1. Incorporar el coneixement de la Convenció en els plans d'estudi de les formacions destinades als educadors i dinamitzadors d'activitats de lleure, esportives i artístiques.
2. Incrementar la formació en models de participació de la infància, tant al si de les organitzacions com de la comunitat.

4.2 Mesures per garantir l'accessibilitat

Cal resoldre els aspectes que dificulten l'accés dels infants a les ofertes de lleure, d'esports i de creació artística. Per assolir-ho proposem:

1. Millorar les campanyes d'informació i difusió de l'oferta existent. Cal que l'Administració, les entitats i els mitjans de comunicació fixin les bases d'aquestes campanyes, amb una atenció especial per als col·lectius més allunyats.
2. Dissenyar una estratègia conjunta per apropar l'oferta a tot el territori.
3. Assegurar una dotació pressupostària suficient per garantir la igualtat d'oportunitats en l'accés a l'oferta.
4. Impulsar projectes de caràcter inclusiu que garanteixin l'atenció preferent per als col·lectius que pateixen més dificultats d'accés (diversitat funcional i immigració).

4.3 Mesures per recuperar l'espai públic

Cal recuperar l'espai públic per a la infància. Per assolir-ho proposem:

1. Promoure activitats a l'espai públic i adequar-ne l'ús a favor de la presència lliure dels infants.

2. Fer accessibles i flexibilitzar els equipaments escolars, els centres socioculturals i les instal·lacions esportives. Revisar-ne l'oferta i els formats.
3. Incrementar l'accés al medi natural promovent activitats destinades a la descoberta del patrimoni natural, artístic i cultural.

4.4 Mesures per al canvi institucional

Cal avançar cap a models institucionals que facin possible l'exercici ple dels drets de la infància. Per assolir-ho proposem:

1. Revisar les cultures institucionals, amb una atenció especial a la manera com aquestes es mantenen obertes a la participació dels infants. Cal equilibrar els elements planificadors amb la flexibilitat necessària que demana un context dinàmic.
2. Definir espais formals de participació, opinió i diàleg franc.
3. Desenvolupar projectes de caràcter comunitari (impuls de l'aprenentatge servei).

4.5 Mesures per impulsar el treball en xarxa

Entenem que formar l'infant com a ciutadà demana el treball en xarxa. Proposem:

1. Compartir espais de formació i de treball entre actors clau del territori.
2. Incrementar el reconeixement de la figura del monitor, l'entrenador o el tallerista en el marc escolar.

Bibliografia i webgrafia

- ARMENGOL, C. “La intervenció en el lleure d’infants i joves: panoràmica de la diversitat.” *Educació Social, Revista d’Intervenció Soci-oeducativa*, 50, (2012), p. 46-68.
- BALSELLS, M. A.; COIDURAS, J.; BALLESTÉ, J.; ADROVER, A.; VAQUERO, E. *La infància i l’adolescència de la ciutat de Lleida. Informe 2009-2010*. Edicions de la Universitat de Lleida, 2011.
- Banc d’experiències d’Aprentatge Servei http://www.aprenentatgeservei.org/index.php?cm=06#cerca_name.
- Comité de los Derechos del Niño. Observación general núm.⁹ 17 sobre el derecho del niño al descanso, el esparcimiento, el juego, las actividades recreativas, la vida cultural y las artes (artículo 31). 2013.
- Definició del concepte *diversitat funcional*: <http://www.forovidaindependiente.org/node/45>.
- *Diario Oficial de la Unión Europea* (2013) Recomendación de la Comisión de 20 de febrero de 2013. Invertir en la infancia: romper el ciclo de las desventajas.
- *Estris Revista d’educació en el lleure*, II època abril 2013, “Entrevista a Jaume Trilla”, p. 10-12.
- FRANCH, J. (1985) *El lleure com a projecte*. Generalitat de Catalunya, 1985.
- Generalitat de Catalunya. Pla integral de suport a la infància i l’adolescència de Catalunya, 2001.
- *Informe sobre els drets de l’infant 2012*. Síndic de Greuges.
- Juga Verd Play: <http://www.cebllob.cat>.
- Pla de Govern 2011-2014.

Manca persistent de reconeixement de la importància del joc i el lleure. El joc es continua veient com una activitat secundària, sobretot a partir de certes edats.

Desigualtats per accedir a les activitats, en especial per a infants que es troben en situació de vulnerabilitat per raons econòmiques, infants que es troben en situació de discriminació per raó de la seva diversitat funcional i infants immigrants.

Distribució desigual de l'oferta al territori, poc coneixement de l'oferta que hi ha, de manera molt significativa entre el col·lectiu de persones nouvingudes.

Manca d'espais adequats per al joc i el lleure dels infants i els joves, així com excessiva reglamentació de l'espai públic.

Visió poc exigent de la participació. Sobreviuen, dins de les organitzacions, concepcions sobre la participació força restrictives.

Baix coneixement de la Convenció tot i l'existència de materials específics elaborats per l'Administració o per entitats del sector.

Conclusions del grup de treball del lleure

Consideracions prèvies

El lleure infantil i juvenil viu un procés de diversificació d'actors que hi actuen. Cal garantir la centralitat de l'infant en el conjunt de propostes i projectes.

Percepció d'una transformació del voluntariat. Cal estar atents a com afecta el lleure d'infants i joves.

Es mantenen desigualtats d'accés. Cal atendre el caràcter inclusiu del lleure.

Mesures per fomentar una nova mirada cap a la infància

- Fer l'infant partícip de la gestió del seu temps lliure, no organitzar-li tot.
- Reconèixer l'expertesa de l'infant. Aprendre d'ells.

- Reconèixer i potenciar l'associacionisme català (esportiu, cultural i educatiu).
- Treballar amb les famílies un canvi de mirada a favor d'un concepte més holístic de l'educació de l'infant.
- Articular mecanismes formals i informals de participació de l'infant.

Mesures per garantir l'accessibilitat

- Millorar les campanyes de difusió, dedicant especial atenció a la xarxa associativa i a la diversitat de temàtiques.
- Revisar els models de beques per garantir que no estigmatitzen les famílies ni els infants, que permeten l'elecció lliure de l'infant.
- Dur a terme sessions informatives a AMPA i escoles.

Mesures per recuperar l'espai públic

- Revisar els models i les metodologies ubicant l'espai públic com a eix central.
- Facilitar l'ús de l'espai públic com a espai on les entitats puguin dur a terme les activitats.

Mesures per al canvi institucional

- Reconèixer el valor i el caràcter del lleure associatiu

Mesures per impulsar el treball en xarxa

- Reconèixer la tasca del monitor, el cap, l'entrenador, el tallerista o l'educador en l'àmbit social.

Responsabilitats socials de la ciutadania envers la infància i l'adolescència

Coordinadora del seminari:¹

MARIA TRUÑÓ

(UNICEF)

Participants al seminari:

Rosa Balaguer (Casal dels Infants)

Albert Camps (Fem un jardí, de l'Ajuntament de Granollers)

Pepín de la Rosa (educador)

Cristina Manzano (Xarxa de camins escolars del Poblenou)

César Muñoz (educador)

Anna Novella (Universitat de Barcelona)

Andreu Peláez (educador)

Sarah Rink (Social Toy)

Elisa Sanz (Espai de la Infància Poble Sec)

Desiré Rodrigo (Casal dels Infants Sant Roc)

Laia Servera (Info K)

Mavi Villatoro (Mammaproof)

Guiomar Todó (UNICEF)

Quima Oliver (UNICEF)

Diego Torres (UNICEF)

Marcel Vidal (UNICEF)

Rafa Porcel (UNICEF)

1 Les persones que han participat als seminaris ho han fet en qualitat personal d'experts.

1. Percepció sobre la promoció de la ciutadania dels infants a la comunitat i l'espai públic

Amb la finalitat de partir d'una concepció compartida de ciutadania, per al seminari entendrem que un infant és aquell ciutadà més petit de 18 anys que gaudeix de més i més bona ciutadania en funció de com es compleixen els quatre principis rectors de la Convenció sobre els drets de l'infant que són guies per al compliment de la resta dels drets:

- No és discriminat per raó d'edat, sexe, origen i capacitats (article 2).
- El seu interès superior és tingut en consideració degudament a l'hora de prendre decisions que l'afecten (article 3).
- Gaudeix del seu dret al desenvolupament, amb el suport no tan sols de la família, sinó també dels governs (article 6).
- És escoltat i les seves opinions són respectades (article 12).

Pel que fa al paper dels infants i adolescents com a ciutadans en la comunitat i l'espai públic, és a dir, en aquells àmbits de la vida quotidiana que no transcorren a casa amb la família, ni a l'escola, ni en centres de lleure, de cultura i d'esport, es constata una tendència històrica positiva. En termes generals i amb una mirada temporal, les nenes i els nens han anat guanyant terreny social com a subjectes de dret, si bé això no comporta que s'exerceixin plenament. Malgrat que la valoració és positiva, encara queda molt camí per recórrer tant en el coneixement dels drets com, sobretot, en el canvi d'actituds i de pràctiques per fer realitat els drets dels infants com a ciutadans de ple dret, tant en l'esfera social com en la política, on les seves opinions i interessos encara són poc escoltats i tinguts en compte.

Es té la percepció compartida que s'ha avançat molt en la normativa i que hi ha iniciatives interessants que afavoreixen la participació dels infants, tot i que o bé tracten temes poc rellevants o bé la majoria de les seves aportacions no es tenen en compte després de consultar-los, sense la merescuda devolució que expliqui els perquè, entre d'altres, perquè bona part dels adults encara no creu prou en les capacitats dels infants.

En termes generals, els adults se situen en una relació de poder respecte dels infants i acaben tractant-los com a contenidors a qui donar i omplir. En aquest sentit, el principal impediment a l'hora de transformar aquestes relacions de poders són els adults. Ara bé, no es tracta de donar autoritat als nens i nenes, sinó de generar junts les condicions per tal que adquireixin les competències necessàries per poder formar-se un judici propi, expressar-lo i consensuar o acordar certes decisions defensant el seu punt de vista. Per tal que els nois i noies visquin la ciutadania cal no tan sols que ells se sentin ciutadans, sinó també que els adults els ho reconeguin.

És imprescindible que els adults escoltin els infants i incorporin la seva participació com un exercici des de ben petits per tal de generar-ne el costum, ja que s'aprèn a participar participant. Es fa necessari que hi hagi una actitud i una intencionalitat en el procés educatiu en aquesta direcció, perquè, si no és així, la inèrcia porta a no preguntar, no escoltar i, per tant, no tenir en compte les propostes, els desitjos, les necessitats i les opinions dels infants i adolescents. La implicació dels adults en aquest procés educatiu es considera la part més difícil, malgrat que sigui clau. També es matisa que moltes vegades sí que es pregunta i es pren en consideració l'opinió dels infants, però sense donar-li prioritat després.

Com es deia, el fet que habitualment no es faci una devolució quan els preguntem la seva opinió i que no sàpiguen què ha passat amb el que han dit, genera poca confiança com a ciutadans envers les seves capacitats i el seu potencial a l'hora d'incidir en l'entorn. En canvi, avancem cap a la ciutadania dels infants quan partim del fet que com a adults no estem encertant en la relació i que no es tracta d'una dificultat o un problema de l'infant o adolescent, sinó més aviat nostre.

Així mateix, s'identifica discriminació cap als infants a escala estructural: què hi ha més enllà de les famílies, l'escola i el lleure que promogui la ciutadania dels infants? És una desigualtat que comença en el moment que es construeixen els espais públics i socials sense pensar en ells. I també situacions determinades, com la restricció del dret a admissió a famílies amb fills a de-

terminats allotjaments o restaurants. D'altra banda, caldria reflexionar sobre l'espai virtual en clau de ciutadania, ja que actualment és un lloc on passen moltes hores i es relacionen amb intensitat amb altres nens i nois i també amb adults.

Finalment, s'alerta sobre el risc de regressió de drets socials actual en el context de la crisi i les polítiques de restricció pressupostàries i com aquest escenari afebleix la construcció de la ciutadania dels infants (i també dels adults). Si bé cal reconèixer l'avenç enorme en termes històrics en el reconeixement i l'exercici dels drets dels infants i en el seu protagonisme social, actualment ens trobem en un punt que pot ser d'inflexió en l'exercici dels drets de ciutadania. En aquest sentit cal fer autocrítica com a adults, ja sigui en la vessant professional de cada persona o en el rol de ciutadans de carrer. Per acabar, també s'assenyala que l'actual Pacte per a la Infància i l'Adolescència pot suposar una oportunitat esperançadora per prioritzar drets i interessos dels infants, i reconèixer les seves capacitats a l'hora de defensar-los.

2. Obstacles que dificulten o limiten la participació social dels infants com a ciutadans

En primer lloc, hi ha acord en el fet que el principal obstacle som els mateixos adults per la concepció que tenim dels infants, ja sigui perquè considerem que encara no són ciutadans, ja sigui perquè no ens els escoltem o perquè pensem que no tenen res important a dir o que tenir-los en compte suposarà un problema a l'hora de prendre decisions. Així, habitualment s'escull la via per la qual els adults acabem decidint què és bo i què és dolent per als nens i nenes i, a més, ho fem al·legant que és en interès seu. En altres paraules, un dels grans impediments a la ciutadania dels nois i noies és la dificultat de molts adults per reconèixer un paper protagonista als nens possibilitant-los espais propis i acompanyar-los per tal que desenvolupin competències com a infant ciutadà.

A més, hi ha certa tendència educativa a imposar quina és la resposta correcta en lloc de facilitar les eines per tal que siguin els mateixos infants els

qui reflexionin i treguin conclusions per sí mateixos, és a dir, promoure'n l'autonomia i, per tant, el desenvolupament. Això es donaria en paral·lel al que es considera un afebliment de les capacitats de les famílies a l'hora de posar límits als fills, tema sobre el qual no hi ha consens.

En la mateixa direcció, quan sí que s'escolta, sovint succeeix que no deixem de banda la nostra lògica d'adult de manera que analitzem només segons la nostra perspectiva, sense posar-nos a la pell dels infants, sense tenir en compte com pensen, què senten, què desitgen i què necessiten, que, a més, és molt diferent segons les seves edats. Això cal relacionar-ho amb les dificultats que tenim com a ciutadans per escoltar-nos entre nosaltres com a mecanisme i condició per a l'acció col·lectiva, dificultat que s'intensifica a l'hora d'escoltar els infants, tinguin l'edat que tinguin. També es va identificar una certa desconfiança intergeneracional que dificulta les bones relacions entre adults i infants, i especialment adolescents, ja que sovint se'ls percep socialment com a sospitosos d'alguna transgressió.

Com a conseqüència d'això, els infants no estan acostumats que se'ls preguntin ni a ser escoltats i que les seves opinions es tinguin en compte, la qual cosa pot esdevenir també un obstacle. Així mateix, cal considerar dos aspectes més que intensifiquen l'impacte negatiu de la percepció reduccionista dels nens i nenes per part dels adults: d'una banda, la resistència al canvi dels adults, i de l'altra, la manca d'experiència participativa i l'autolimitació dels adults, entre d'altres motius, pel que han viscut quan eren infants.

En segon lloc, es considera que, a grans trets, l'espai públic i la ciutat són limitadors de la ciutadania d'infants i adolescents, ja que no tenen prou en compte els seus interessos quan es projecten parcs, carrers, equipaments i també espais privats com comerços o restaurants. Això condiona les seves possibilitats de desenvolupament i de protagonisme social, entre altres coses perquè el carrer és formador i és font d'aprenentatges significatius, però no estem en condicions d'aprofitar-ho, ja sigui per la manca de temps lliure com per la inadequació dels espais.

En general, els barris disposen de pocs espais comunitaris i per a les famílies adequats per potenciar habilitats de ciutadania i relacions intergeneracionals. Ens trobem davant d'una tendència individualitzadora i de relacions en clau de clients que limita la dimensió comunitària i prioritza les necessitats dels usuaris de cotxes particulars per sobre d'altres interessos. Cal recordar que la intervenció en l'espai públic i en la comunitat és responsabilitat no sols de les institucions públiques, sinó que les iniciatives ciutadanes i entitats socials que també actuen a escala comunitària fan un rol molt important a l'hora d'incorporar amb més o menys intensitat els prismes i interessos dels nens i nenes, i també a l'hora de defensar-los.

D'altra banda, una altra problemàtica identificada en experiències de participació té a veure amb la implicació insuficient de les administracions públiques que, de vegades, en lloc d'incentivar i facilitar iniciatives socials, hi posen traves, malgrat que en molts processos el paper actiu i coordinador de tècnics municipals és clau per al bon desenvolupament de l'experiència. En aquesta mateixa direcció, l'escassa formació en infància i en drets dels infants dels professionals (personal d'ajuntaments, d'entitats...) que intervenen en els processos condiciona negativament el potencial dels nois i noies i fa que s'identifiquin i es tinguin presents les seves visions i interessos. Això és especialment important quan hi ha nens en risc d'exclusió social, que s'enfronten a més dificultats a l'hora d'exercir els seus drets i defensar-los.

Finalment, més enllà de les limitacions que tenen a veure amb habilitats dels adults i concepcions dels infants allunyades del ciutadà de ple dret i amb les relacionades amb l'entorn, trobem una tercera categoria d'obstacles que tenen a veure amb la insuficiència de recursos. Històricament els recursos econòmics dedicats a la infància han estat escassos, han afectat l'exercici dels diversos drets (nivell de vida digne, educació, lleure, salut, participació...), i això s'ha intensificat en l'actual escenari de restriccions pressupostàries.

3. Recursos disponibles per potenciar la ciutadania de la infància i adolescència

Pel que fa a fortaleses de la nostra societat a l'hora de promoure els infants com a ciutadans, s'expressa un cert optimisme. En primer lloc, es coneixen múltiples i diverses iniciatives positives que impliquen barreja social i de generacions i que reforcen els llaços comunitaris que parteixen de la base d'un protagonisme més gran dels nois i noies. Aquest és un aspecte important perquè en l'educació dels infants i en l'acompanyament al seu desenvolupament com a ciutadans no tota la responsabilitat és dels pares i mares, sinó que calen suports comunitaris i vincles relacionals: cal una tribu sencera, tal com diu la dita africana.

A partir de les experiències concretes compartides en el marc del seminari (vegeu l'annex, per a més informació), es van identificar una sèrie de bones pràctiques i recursos disponibles a l'hora de potenciar la ciutadania dels nois i noies. En primer lloc, destacariem els processos de recuperació d'espais de trobada i de convivència, així com un ressorgiment d'iniciatives de la societat civil que no passen necessàriament per formes clàssiques d'organització i que es valoren com a molt positives (exemples de barri gran petit, Mammaproof, Social Toy...).

De la mateixa manera, cal subratllar la millora en les pràctiques de comunicació a l'hora d'adreçar-se adequadament als nois i noies en els diversos àmbits professionals, abans allunyats de la perspectiva dels drets dels infants. Pel que fa als mitjans de comunicació, l'experiència de l'informatiu infantil Info K és un exemple de com es desitja la presència dels infants i de com facilitar l'accés a la informació de qualitat i del paper actiu que poden fer a l'hora de formar-se un judici propi, produint notícies o expressant opinions dels temes que consideren importants. En aquest sentit, s'han trobat amb recels d'adults quan veuen que els nens s'estan informant i opinant sobre qüestions que creuen exclusives dels adults.

D'altra banda, es posa l'exemple de l'Hospital Sant Joan de Déu, on han canviat formes d'organitzar-se i la cultura mèdica per tal que els infants si-

guin plenament informats i se sentin protagonistes de la seva salut i amb el màxim nivell de benestar durant la seva hospitalització.

També s'esmenten experiències educatives democratitzadores, si bé sovint amb un decalatge entre el discurs i la pràctica que alimenta el desencant i la no-credibilitat. Es recorda la importància de donar continuïtat a les experiències per tal que realment canviïn el que es proposen, reprendre l'abc del rol de l'educador. Aquests recursos positius, en els diversos camps socials pel que fa a actituds, a la mirada, a gestos de convivència, a formes de relacionar-se i de parlar amb la infància... que ja existeixen a petita escala i que encara són atípics, es tractaria que esdevinguessin normals i generalitzats, que fossin la norma i no l'excepció. Cal destacar que molts d'aquests no depenen necessàriament de pressupostos.

En aquesta direcció es destaca que cal seguir fent esforços per sensibilitzar o formar els adults en la mesura que són ciutadans i professionals per tal que prenguin consciència de la importància de fer més partícips els infants, d'escoltar-los i de tenir-los en compte com un col·lectiu ciutadà amb molt potencial per crear coses noves i provocar canvis, però sense caure en la uniformització de les seves intervencions envers els infants. Dit d'una altra manera, si tenim en compte i incorporem la perspectiva dels infants i construïm a partir d'aquí, aconseguirem un gran repte com a adults: situar-nos en un altre lloc en la relació educativa amb els infants per facilitar el seu protagonisme i la seva ciutadania.

També es van compartir experiències relacionades amb el disseny i l'ús de l'espai públic per part dels nois i noies, com són Fem un jardí, impulsat per l'Ajuntament de Granollers, o la Xarxa de camins escolars del Poblenou. En aquest sentit, ambdues actuacions comporten una apropiació més gran dels infants del seu entorn i intervencions urbanístiques per incorporar-hi la perspectiva dels infants. En el cas de Fem un jardí, es tracta d'un procés on un grup de nois i noies d'una escola dissenyen un parc proper acompanyats per tècnics municipals de les diverses àrees implicades, i en el cas de la Xarxa de camins escolars, suposa també una oportunitat de repensar punts forts i dèbils del camí cap a l'escola per part dels nois i noies i les seves famílies i

implicar també el teixit comercial i veïnal del barri en la millora dels espais per fer possible que els nois vagin sols a l'escola.

A partir de projectes amb infants com els que es duen a terme des del Casal dels Infants a diversos barris de municipis catalans, es destaca que la participació dels nois i noies a la comunitat té un efecte educatiu molt important i comporta un aprenentatge fonamental per a la convivència: comprendre i respectar que hi ha molts usos i interessos diferents en un mateix espai, a vegades en conflicte amb els propis.

Ens trobem en aquest punt amb un recurs important per a una bona ciutadania: els infants i adolescents, a partir de les seves experiències, han de poder trobar sentit a la seva participació. Els ha de servir, en positiu, d'alguna cosa i, per això, és vital fomentar la coresponsabilitat d'adults i infants sobre les conseqüències de les seves decisions. Per això és bàsic, per potenciar la ciutadania dels nois i noies, que els adults els acompanyin degudament a afrontar els entrebancs, els ritmes lents o les resistències, així com a gaudir dels reptes aconseguits, tal com s'identifica a partir de l'experiència de participació institucional com el del Consell d'Infants de Sant Feliu de Llobregat.

En aquest sentit, una conseqüència positiva que cal destacar d'experiències d'implicació comunitària dels nois i noies és que, molt sovint, arrossega la resta de la família i, per tant, té uns efectes indirectes no buscats de més implicació ciutadana tant d'infants com d'adults. D'altra banda, a vegades s'observa la influència excessiva que exerceixen els pares i mares envers els seus fills quan aquests han de definir i expressar els seus interessos i anhels, ja que condicionen les opinions dels fills a les seves, sense acceptar que puguin ser divergents i, fins i tot, contràries.

Per aquest motiu, entre d'altres, és interessant incorporar la dimensió intergeneracional als processos i activitats comunitàries per tal que els adults vagin transformant la seva mirada respecte als nois i noies i es respectin plenament els seus drets a ser escoltats i que les seves opinions sobre tots

els temes es tinguin en compte i, en especial, quan tracten temes que no es perceben com a propis de nens, com la política o l'economia. Massa sovint la reacció adulta és una actitud reticent que limita la participació del nen i el seu desenvolupament en habilitats cognitives i personals. En termes generals, en les relacions socials, els infants són molt conscients del que els adults esperen d'ells i s'esforcen a complir-ho. I al contrari, rarament els adults responen a les expectatives del que els nois i noies esperen d'ells, entre d'altres, perquè ni s'ho han preguntat. Aquesta és una dinàmica clau que caldria capgirar pel bé del protagonisme social dels infants com a ciutadans.

4. Propostes per avançar en la ciutadania dels infants en l'espai públic i la comunitat: criteris i accions dels adults

En aquest darrer punt es tracten, d'una banda, les condicions necessàries per a qualsevol proposta que es desenvolupi amb l'objectiu de millorar la ciutadania dels nois i noies en l'esfera comunitària, i, de l'altra, les propostes d'acció més o menys concretes que es plantegen amb la idea de madurar-les i donar-los forma i que inclouen actuacions que requereixen la implicació de les administracions públiques, però també de la iniciativa ciutadana i social.

4.1 Criteris

Com ja s'ha recollit més amunt, cal que els adults facin autocrítica del seu rol respecte a la participació dels infants i desconstrueixin les seves concepcions i pràctiques que limiten en lloc de potenciar el protagonisme i la ciutadania dels nois i noies. Aquest és un requisit imprescindible i, per aconseguir reformular el paper dels adults, cal reflexió i formació no sols sobre els drets dels infants, sinó també sobre la infància, per tal de comprendre-la i poder-la acompanyar positivament per afavorir-ne el màxim desenvolupament, tal com recull la Convenció sobre els drets de l'infant.

Així, la primera condició per a qualsevol actuació seria repensar el paper dels adults com a acompanyants dels infants en el camí de la participació, per aju-

dar a potenciar totes les capacitats i les competències necessàries perquè els infants puguin dir la seva, ser escoltats i desenvolupar-se en condicions dignes d'una societat democràtica, i per valorar també la importància d'escoltar allò que diuen ciutadans d'altres edats, cultures... Aquesta autocrítica passa per eliminar les resistències dels adults a la participació infantil i prendre consciència de la necessitat de canvi i avançar per situar-nos, com a adults, en una altra posició, en una relació de tu a tu amb els nens. Només els tenim en compte en determinades ocasions i cal comprendre que els infants són ciutadans de ple dret, tots els dies i hores de l'any, amb els mateixos drets que un ciutadà adult.

Cal fomentar les capacitats participatives de les nenes i els nens des de l'autogestió de la seva participació, sense les limitacions de la planificació adulta, preguntant-los obertament quins són els temes que els importen i els interessen i sobre els quals volen pensar, opinar i buscar solucions. Els adults habitualment escullen les temàtiques i inclús predeterminen les respostes dels nois i noies, la qual cosa minan el potencial de la participació infantil. En aquest sentit, és important precisar que les relacions entre infants i adults tenen també una dimensió intercultural, ja que la cultura dels nois i noies i la dels adults són molt diferents, tenen necessitats diferents, interessos diferents i maneres diferents de veure el món i viure'l.

En aquest sentit, els infants capten l'actitud que acompanya les paraules, més que no pas el que diuen. Per això és tan important promoure entre els adults la pregunta i els espais de silenci, com a mètode, com a mecanisme per dinamitzar la participació. Els adults no han de solucionar els problemes dels infants quan aquests es troben encallats, sinó que més aviat han de facilitar les condicions per a una bona participació. Seguint l'expressió de Fernand Deligny, es parla d'una presència lleugera de l'adult que facilita des d'un segon terme, des d'una distància prudencial, amb una actitud d'observador actiu, però que no dirigeix el procés ni el predetermina.

Un altre criteri clau és prendre consciència de com es reproduïxen a través del llenguatge i dels discursos quotidians les relacions de poder que afavo-

reixen els adults en detriment de la ciutadania dels infants i que regulen el món i la conducta a través de les famílies, l'espai educatiu i l'àmbit polític. En aquesta direcció, un exemple seria la manera com es plantegen els temes relacionats amb la infància des dels problemes que requereixen protecció en lloc de fer-ho des dels desitjos i anhels i situar-nos en la promoció. Aquesta dicotomia ens situa en un rol d'“adult protector solucionador de problemes”, que afirma sobre la vida dels altres sense donar peu a fer-ne una lectura d'oportunitat per conèixer els desitjos i els sentiments dels nens i nenes que s'han de respectar. Cal canviar el xip, tant d'idees com de sentiments, i treballar amb una perspectiva positiva dels infants i no des dels seus problemes, ja que ens condiciona enormement com ens hi relacionem i, per tant, quin rol desenvolupen com a ciutadans.

Així doncs, som fills de la cultura dominant i encara treballem per a la infància, però no des dels infants amb els infants. Els adults no ho som, d'infants, no estem en el seu lloc. Les sensacions dels infants són dels infants i als adults se'ns escapen. Precisament per això és imprescindible que, d'una banda, els nens siguin nens i expressin el que ells, de manera autèntica, senten, desitgen i pensen, i de l'altra, els adults siguin capaços de comprendre i tenir en compte els seus punts de vista, redescobrir la infància i les seves possibilitats, fent ús dels coneixements, les metodologies i les eines que des de la psicologia i la pedagogia poden ajudar a ser adults ben educats per actuar no per als nens, sinó des dels infants i amb els infants.

4.2 Accions

A tall de síntesi final, es recullen una sèrie de propostes, sense ordre de prioritat, anunciades de manera preliminar per tal de seguir-les desenvolupant.

Campanyes de sensibilització i formació per un canvi sobre què és ser infant i com relacionar-nos-hi per potenciar-ne la participació i ciutadania. Entre d'altres, això passa perquè tant les famílies com els col·lectius professionals (mestres, metges, educadors, advocats, periodistes...) aprenguin a escoltar les nenes i els nens. Saber preguntar i escoltar seria un primer pas per acompanyar els infants en el seu desenvolupament personal i social, seria

l'objectiu principal a plantejar-se de cara a la formació dels adults. Cal fer un *reset* en les concepcions, els rols i les pràctiques dels adults.

Fomentar l'associacionisme dels infants i adolescents per tal que puguin articular, de manera autònoma, els seus desitjos i interessos i incideixin en la vida pública i en el seu entorn més immediat.

Seguir potenciant els consells d'infants per tal que siguin espais d'exercici d'una participació autèntica i significativa. Com a mecanismes per garantir la ciutadania de la infància, per parlar de temes significatius escollits pels nois i noies i per avançar en models on tinguin més capacitat d'organitzar-se ells mateixos, en assemblea, d'igual a igual, ja que són els qui poden afavorir millor el potencial dels infants ciutadans, començant des de la proximitat, pel barri.

Garantir la consulta als nois i noies en les decisions relatives a l'espai públic de manera que la seva visió, els seus desitjos i els seus interessos es considerin en els processos de presa de decisions. Això és d'especial rellevància en la planificació urbanística dels carrers en entorns escolars i parcs públics.

Vitalitzar els carrers amb presència dels nens i nenes i els seus jocs com una manera d'arrossegar els adults a jugar. Caldria també revisar certes limitacions al joc i a les festes infantils a l'espai públic. Fer visibles els nens jugant, tot dedicant dies al joc a l'espai públic, però no tan sols als parcs destinats a aquest ús, sinó també al carrer, com abans, i donant-li la importància que té com a dret al joc, clau en el seu desenvolupament. Per exemple, es podria canviar l'ús de carrers de circulació en dies festius i amb certa periodicitat per tal que els nens i tota la família puguin viure'ls d'una altra manera, amb un esperit lúdic i saludable. En aquesta mateixa línia, impulsar espais buits, en desús, i obrir-los per al joc i la creació, on els nens i nenes organitzin la seva participació de manera autogestionada.

Generar, juntament amb nenes i nens, propostes d'activitats familiars amb un paper protagonista dels infants, tant en la realització com en la gestió, per promocionar processos de participació intergeneracionals. Com que es fa necessari ampliar la cultura participativa a tota la ciutadania, seria pertinent

repensar activitats per a tota la família on es desenvolupi el rol dels infants com a ciutadans i això transformi les concepcions de les famílies.

Més presència dels nois i noies en els mitjans de comunicació, que preguntin, escoltin, debatin, expressin les seves opinions i punts de vista sobre tota mena de temàtiques, i en diferents tipus de programes, no sols en els adreçats específicament als infants. L'objectiu és incorporar la seva perspectiva i fer el canvi de xip necessari per part dels adults. Per tant, els nens han de ser més visibles i més presents en els mitjans. Cal crear un espai dedicat exclusivament als infants en els telenotícies. Per què no apareixen veus d'infants quan es tracten temes referents a la infància?

Punts clau

Vivim en una societat adultocràtica on els interessos, les perspectives i les opinions dels infants no són, majoritàriament, tinguts en compte. Els adults se situen en una relació de poder respecte als infants i acaben tractant-los com a contenidors a qui donar, omplir i protegir. Per tal que els nois i noies visquin la ciutadania, no sols cal que ells se sentin ciutadans, sinó que també cal que els adults els reconeguin com a tals.

L'impediment principal a l'hora de fer avançar la ciutadania dels infants som els mateixos adults. Ara bé, no es tracta senzillament de donar autoritat als nens i nenes, sinó de generar, junts, les condicions per tal que adquireixin les competències necessàries per formar-se judicis propis, expressar-los i arribar a acords defensant els seus punts de vista.

Es considera que s'ha avançat molt en l'àmbit normatiu dels drets dels infants i que hi ha iniciatives de participació formal dels infants interessants, però sovint no són prou significatives com a experiències democràtiques perquè, o bé tracten temes poc rellevants, o bé les aportacions dels nois i noies no es tenen en compte després de consultar-los.

L'espai públic limita la ciutadania d'infants i adolescents, ja que no té prou en compte els seus interessos quan es projecten parcs, carrers, equipaments i també espais privats com comerços o restaurants. Per això, malgrat que el carrer és un espai on aprendre, no estem en condicions d'aprofitar-lo.

Propostes per al debat

Com els adults hem de situar-nos en una altra posició en el tracte de tu a tu amb els nens, amb una mirada més positiva i no tan proteccionista, i transformar actituds i pràctiques per reconèixer-los com a ciutadans de ple dret en el dia a dia?

Com podem aconseguir més reflexió i formació sobre la infància i sobre els seus drets per tal de comprendre-la i acompanyar-la millor en la pràctica de la seva ciutadania?

De quina manera cal que cedim protagonisme als infants ciutadans, afavorir espais propis i el seu associacionisme per a una participació significativa? Com podem treballar, de veritat, no sols per a la infància, sinó des dels infants i amb els infants?

Com hauríem d'afavorir, d'una banda, l'adequació de l'espai públic a les necessitats i els desitjos dels infants, i de l'altra, l'apropiació de l'entorn dels nens i nenes?

Conclusions del grup de treball de ciutadania

Les conclusions han estat organitzades al voltant d'una premissa, quatre reptes i deu propostes sobre les responsabilitats dels adults en la promoció de la ciutadania dels infants a la comunitat.

Premissa

En l'exercici dels drets dels infants, els adults som el principal obstacle perquè la idea que encara tenim socialment de l'infant i les relacions de poder adultocèntriques no afavoreixen que els reconeguem com a ciutadans capaços.

Reptes

1. Més enllà dels rols en certs àmbits (mestre, metge, monitor, mare...) com a adults que vivim en una determinada comunitat i habitem l'espai públic, cal canviar la nostra concepció de l'infant i, en conseqüència, situar-nos en un altre lloc en la relació amb els nois i noies, reconeixent-los com a ciutadans capaços d'exercir els seus drets i facilitant que s'apoderin. Així com alguns avis miren les obres des de la tanca i posen en dubte la feina dels obrers, de la mateixa manera mirem els infants: "No ens saps prou", "No et sortirà bé", "Així no es fa"...
2. Els infants no són tan sols de cada família, sinó que són responsabilitat de tothom, són un bé comú. Cal canviar també la concepció i concebre'ls i sentir-los com "els nostres nanos".

3. Tant o més important és que fem amb els nens i nenes, com com ho fem: cal superar treballar per als infants i fer-ho amb els infants i des del seu punt de vista. Hi ha moltes raons per pensar en la participació infantil no sols com a desitjable o interessant, sinó com a imprescindible per a la convivència.
4. Cal superar la participació consultiva i fomentar espais de trobada i participació en àmbits quotidians i de barri que comportin canvis socials, compromisos amb la comunitat i aprenentatges significatius com a ciutadans amb sentiments de pertinença. Per això cal anar més enllà de preguntar i recopilar opinions i propostes. Primer, cal creure'ns mútuament i, després, donar-nos suport per tirar endavant, conjuntament, algunes propostes i processos que transformin, veure'n els fruits i també assumir-ne les conseqüències no esperades.

Propostes “de taca d’oli”

1. Campanyes de sensibilització adreçades als adults per tal de provocar sotragades i canvis que busquin concebre els infants com a ciutadans capaços: “Saben el que volen”, “No saps els que et perds si no els escoltes”... A més a més d’identificar les nostres pràctiques que reproduïxen la cultura adultocèntrica, i també d’incloure idees de criança positiva, hi hauria d’haver un primer pas que preguntéssim als nens i nenes què creuen que ens falta als adults per entendre’ls millor i acompanyar-los.
2. Campanyes de sensibilització adreçades als infants per apoderar-los i donar-los a conèixer que tenen drets i que són capaços d’exercir-los i defensar-los.
3. Formació de formadors en tots els àmbits professionals (i no sols en els educadors) a partir d’incorporar perspectives dels infants per tal de fer un salt qualitatiu en les pràctiques i reconèixer-los no sols com a subjectes de drets, sinó com a actors de drets perquè els exerceixin.
4. Anàlisi d’experiències participatives per grups de nens i adolescents per replantejar com els agrada participar i com volen fer-ho, incloent-hi experi-

ències individuals de participació, també com a col·lectiu, sense deixar de banda infants amb dificultats especials a l'hora de participar (amb discapacitats, d'origen immigrant...). La proposta és construir com fer les coses de manera més horitzontal, i per això cal també que els adults superin pors i tabús, i sobretot la mirada de l'infant com a problema.

Recull d'experiències interessants com a propostes per engegar o seguir impulsant, tenint en compte les particularitats territorials, sobretot entre les grans ciutats i els pobles més petits i rurals:

1. Projectes d'aprenentatge i serveis amb lideratge d'adolescents.
2. Parcs i jardins dissenyats amb infants i adolescents.
3. Patis oberts o equipaments esportius i escoles bressol obertes.
4. Horts comunitaris com a espais de relacions intergeneracionals.
5. Camins escolars i tancament de carrers determinats dies i hores perquè puguin jugar els nens i tota la família amb la idea que la infància estigui molt més present i s'apropii de l'espai públic.
6. Oficines d'atenció al ciutadà, comerços, restaurants... amics dels infants i que superin les barreres arquitectòniques. Com veu la ciutat un infant? Repensar les alçades, més dibuixos per senyalitzar l'espai públic...

Per anar escampant aquesta "taca d'oli" necessitem formació, temps i compromisos personals i col·lectius de canvi.

ADRECES D'INTERÈS

[Child Rights Information Network](#)

[Ciutats amigues de la infància](#)

[Comitè dels Drets de l'Infant de l'ONU](#)

[Coneix els teus drets](#)

[Global Movement for Children](#)

[Nacions Unides](#)

[Observacions generals del Comitè
dels Drets de l'infant de les Nacions Unides](#)

[Observatori de la Infància d'Andalusia](#)

[Observatori de la Infància del Ministeri de Sanitat, Ser-
veis Socials i Igualtat \(Madrid\)](#)

[Observatori de Salut de la Infància i l'Adolescència
de l'Hospital Sant Joan de Déu](#)

[Observatori de la Infància i l'Adolescència
del Principat d'Astúries](#)

[Observatori Europeu de la Televisió Infantil](#)

[Save the Children](#)

[Una escola amb drets. UNICEF](#)

[UNICEF](#)

[Web dels Infants de l'Ajuntament de Barcelona](#)

[Web dels Infants de la Generalitat de Catalunya](#)

[Web dels Infants del Síndic de Greuges de Catalunya](#)

[Web dels drets de l'Infant de la Fundació Catalana
de l'Esplai](#)

[Xarxa d'Observatoris Europeus de la Infància](#)

TEXTOS D'INTERÈS

Compromís vers la infància davant el 20è aniversari
de la Convenció

Convenció sobre els drets de l'infant

Crida mundial a favor de la infància

Llei dels drets i les oportunitats en la infància
i l'adolescència

Manifest de Montserrat

Observacions Generals del Comitè dels Drets
de l'Infant

Pacte per a la infància a Catalunya

III JORNADES CATALANES SOBRE L'INFANT

La responsabilitat dels adults vers els infants